

**Fertility Trends in
Romania.
From Period to Cohort
Analysis**

**EVOLUȚIA
FERTILITĂȚII ÎN
ROMÂNIA
DE LA TRANSVERSAL LA LONGITUDINAL**

VASILE GHETĂU

The main objective of this study is the analysis of certain radical changes in Romanian age fertility from 1956 to 1995 and the impact of these changes on fertility of female birth cohorts. Age-specific fertility rates, completed fertility and mean age at childbirth are presented and analyzed for birth cohorts 1928-1970. Although official data on age-specific fertility are available since 1956 only, estimations for 1900, 1905-1909, 1910, 1930 and 1932-1936 are presented (from Retegan, 1962) and a long-term view on changes in fertility by age can be examined. Using new (unpublished till now) data on birth rate (as well as on death and marriage rate) since 1871, one of the most important findings of our long-term period approach is that the decline of Romanian fertility started in 1885 and not after the WWI as we have thought till now. The data on mortality and nuptiality for the same period confirm that conclusion and a new perspective on demographic transition in Romania is under consideration. The longitudinal analysis shows a strong impact of forced increase of fertility after the draconian regulations on contraception and abortion adopted in 1966. The completed fertility of a number of female birth cohorts (1940-1950) was "mechanically" pushed over the replacement level, very important changes being quantified in the age-structure (timing) and the prevalence of fertility, of these cohorts. The drop of Romanian fertility after 1989 (once the contraception and the abortion became free) has increased the deterioration of the age-structure of the population. A number of considerations on links between present fertility trends and expected female cohort fertility are presented. One of the conclusions is evident: any future potential increase of period fertility implies changes in the couples decision on the number of children. Only a strong economic and social recovery could have a potential positive effect on fertility (as well as on other demographic variables). The present socio-economic situation does not anticipate such a perspective.

Fertilitatea feminină a avut în România, în ultimele patru decenii, mișcări și dezvoltări care, prin amplitudinea lor, îi conferă particularități importante în raport cu celelalte populații europene, chiar dacă evoluția dominantă a fenomenului în aceste populații – cea de scădere – este definitorie și pentru țara noastră. Aceste particularități nu provin decât în mod secundar din stadiul atins de țara noastră în dezvoltarea economică și socială, originea lor aflându-se, fundamental, în politica demografică a vechiului regim.

Datele statistice oficiale permit studiul fertilității pe vârste sau grupe de vârstă numai începând cu anul 1956. O serie dinamică de 40 de ani nu este puțin. Dar nici suficient pentru a putea sesiza caracteristicile mișcărilor de lungă durată ale unui fenomen a cărui scădere a început, în multe din populațiile europene, încă în secolul trecut și, mai ales, pentru a constitui (ori reconstitui) fertilitatea în sânul unui mare număr de generații feminine, acolo unde se definește și adoptă modelul reproductiv rezumat în cei doi indicatori fundamentali ai acestuia – intensitatea (prevalența) și calendarul.

Ceea ce ne propunem în acest studiu este în primul rând o analiză a evoluției fertilității în România după anul 1955 și, pornind de la informațiile transversale, de terminarea fertilității complete a unui număr de generații feminine. Vom putea astfel judeca dintr-o dublă perspectivă – transversală și longitudinală – manifestările de excepție în peisaj european ale fertilității românești. Studiul continuă, în bună măsură, o problemă tratată de

autor în două articole anterioare (Ghețau, 1981;1987). Sperăm însă ca acum, în 1996, să oferim cititorului nu numai o informație demografică considerabil mai bogată, înedită în bună parte, ci și o interpretare mai completă decât în precedentele două studii și lipsită de orice barieră ideologică.

Viziunea transversală a fenomenului

Date disponibile

Statisticile oficiale publicate asupra ratei natalității în România, la teritoriul ei actual, încep cu anul 1930 (Anuarele statistice ale României). Există, evident, în formații extrem de valoroase asupra natalității și înainte de anul 1930, chiar de la mijlocul secolului trecut, dar la teritoriul de atunci al țării, ceea ce limitează considerabil posibilitățile de analiză a evoluției fenomenului într-o perioadă în care acesta a cunoscut unele dintre cele mai importante schimbări.

Ratele de fertilitate pe grupe cinci de vârstă sunt disponibile, din surse oficiale, începând cu anul 1956 (Comisia Națională pentru Statistică, 1995; 1996). Informații mai detaliate, rate pe ani de vârstă (**vârsta în ani împliniți**), există publicate numai începând cu anul 1968 (Comisia Națională pentru Statistică, 1994a – pentru anii 1968-1991 și caietele anuale de date “Născuții-vii în anul...” – pentru anii 1992-1995).

Pentru anii anteriori lui 1956, în formațiile asupra fertilității (la nivel național) se limitează la valoroasele reconstrucții ale lui Retegan (1962), cuprinzând rata fertilității generale și rata natalității pentru anii 1900-1960, precum și ratele de fertilitate pe grupe de vârstă în anii 1900, 1905-1909, 1910, 1930 și 1932-1936. Există, de asemenea, o serie elaborată în a doua parte a anilor '60 de Comisia Națională

pentru Statistică (Direcția Centrală de Statistică, 1968) referitoare la numărul populației și indicatorii mișcării naturale (deci inclusiv rata natalității) în perioada 1871-1929, publicată, din păcate, doar parțial (valori medii cincinale acoperind perioada 1886-1930) (Lungu,1987) și pe care o vom folosi și noi dar în integralitatea ei.

Indiferent dacă facem referire la nevoile stricte ale studierii și cunoașterii propriei istorii demografice ori la studii comparative, cu situația din alte țări, datele disponibile asupra fertilității în țara noastră pot fi calificate drept modeste, atât în ceea ce privește întinderea perioadei acoperite, cât și în ceea ce privește caracteristicile fenomenului. Chiar dacă după anul 1966 informațiile existente (nu și disponibile în totalitate) asupra fertilității sunt relativ importante ca volum și număr de caracteristici, ne lipsesc – nu numai în cazul fertilității de altfel – serii și caracteristici fundamentale pentru scrierea istoriei demografice a țării și pentru cunoașterea fazelor și particularităților tranziției demografice, proces care reprezintă de fapt o componentă a evoluției generale a societății românești.

Datele pe care le vom folosi în acest studiu sunt următoarele:

- numărul de născuți și rata natalității din seriile Comisiei Naționale pentru Statistică (cele publicate – acoperind perioada 1930-1995 și cele nepublicate încă – pentru perioada 1871-1929 (atât pentru întregul teritoriu actual al României, cât și pentru Vechiul Regat-la suprafața actuală a acestuia și Transilvania)); rata natalității din seria Retegan (care diferă semnificativ de seria CNS) va fi folosită numai în mod secundar, în tentativa de estimare a fertilității generale în anii 1871-1899;
- rata fertilității generale din seria Retegan
  - pentru anii 1900-1955 și din seria CNS
  - pentru anii 1956-1995;
- ratele de fertilitate pe grupe de vârstă în

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

anii 1900, 1905-1909, 1910, 1930 și 1932-1936 din seria Retegan;

– ratele de fertilitate pe ani de vârstă (**vârsta atinsă în cursul anului**) în anii 1966-1995, elaborate de autor;

– ratele de fertilitate pe ani de vârstă (**vârsta atinsă în cursul anului**) în gene rațiile feminine 1928-1970, elaborate de autor;

– descendențele generațiilor feminine la recensămintele din anii 1966, 1977 și 1992;

– descendențele finale ale femeilor în vâr stă de 50-59 și 60 ani și peste la recen sământul din anul 1912;

– ratele de nupțialitate pentru anii 1871-1930 din menționata serie nepublicată încă a CNS (DCS);

– tabelele de mortalitate pentru anii 1900, 1912, 1930 și cele din perioada postbe lică elaborate de CNS (DCS);

– tabele de mortalitate pentru anii 1989-1995, elaborate de autor;

– ratele de natalitate și mortalitate în Ro mânia în anii 1888-1929 publicate de Trebici (1981);

– ratele de natalitate și mortalitate în Ro mânia și Italia, pentru anii 1860-1940, publicate de Chesnais (1986);

– alte date (ale căror surse vor fi indicate în lucrare).

Credem că avem în aceste date cea mai bogată informație utilizată până acum în studiul evoluției de lungă durată a fertilității în România.

O indispensabilă privire istorică

Deși analiza noastră în plan transversal se concentrează asupra perioa dei postbelice, și după anul 1955 îndeosebi, nevoia unor observații care să plaseze evoluțiile din această perioadă într-un context istoric de întindere mai mare ni se pare indispensabilă, fie și numai pentru

faptul că scăderea fertilității în perioada postbelică se înscrie – cu toate perturbațiile de natură voluntaristă pe care le-a suferit fenomenul – într-o tendință declanșată cu mult timp înainte. Este deci de admis că, cel puțin în parte, factorii și mecanismele care au declanșat scăderea nivelului feno menului și i-au intensificat ulterior evoluția descendentă au acționat și în perioada la care ne referim. În plus, amintita serie de date asupra mișcării naturale în perioada 1871-1929 oferă informații inedite și utili zarea ei pentru mai buna cunoaștere a evo luției fertilității în România ni se pare în dispensabilă.

Chiar dacă nu intenționăm să abordăm în acest studiu de o manieră di rectă și unitară vasta și complexa proble matică a tranziției demografice în România (sperăm însă să o facem în viitorul apro piat), vom fi obligați să intrăm în aria acea teia, evoluția de lungă durată a fertilității impunând unele aprecieri asupra “tranzi ției” fenomenului. Această privire retroac tivă ne va conduce la o concluzie doar aparent surprinzătoare: la întrebarea “Când a început procesul de scădere a fertilității în România?” se poate da astăzi un nou răs puns, mai nuanțat și mai bine susținut cu argumente statistice, în lumina datelor dis ponibile. Ținem să menționăm însă că informații suplimentare sunt încă necesare pentru o argumentare lipsită de orice dubiu.

Există, după cum vom vedea, mo tive pentru o abordare diferențiată regional, la nivel de provincii istorice, a evoluției de lungă durată a fertilității pe teritoriul actual al României, deosebiri semnificative pu tând fi sesizate între Vechiul Regat și Tran silvania. O abordare și o viziune generală, la nivelul întregii țări, ni se par însă la fel de motivate (în fond, schimbările de mare amploare care intervin în evoluția feno menelor demografice, și a fertilității înde o sebi, la nivelul unei populații naționale încep în aproape toate cazurile la nivelul unor subpopulații) și le vom acorda priori tate, conștienți fiind de faptul că o astfel de

opțiune ar putea constitui, în sine, un subiect de dezbatere.

Evoluția paralelă a numărului de născuți vii și a ratei natalității după anul 1870 – figura 1 – ne oferă un prim set de informații extrem de valoroase.

Cu excepții ne semnificative, numărul născuților a crescut până în preajma primului război mondial, ajungând la aproape 524 mii în 1912 și menținându-se la peste 500 mii și în următorii doi ani. Nivelul de după război nu mai atinge valorile din anii 1911-1914 și se situează, în cei mai mulți dintre anii interbelici, la 460-480 mii, întrerupând creșterea dinaintea de război și marcând semne ale unei relații stabilizări, la un palier inferior însă, chiar dacă printr-o ultimă “zvâcnire” bariera celor 500 de mii este depășită în 1932. Și după cel de-al doilea război mondial numărul de născuți se plasează – până la mijlocul anilor ‘50 – la valori mai mici decât cele dinaintea conflagrației, între 400-450 mii (lăsând la o parte primii trei ani postbelici).

Evoluția numărului de născuți începând cu mijlocul anilor ‘50 este una de excepție în context european. Rezumând-o, ne vom mărgini a reaminti că numărul născuților a scăzut rapid în toată perioada 1956-1966, a marcat o adevărată explozie în 1967-1968 (depășindu-se în ambii ani cifra record din 1912 – aproape 524 mii), după care tendința descendentă se reinstalează, fiind întreruptă temporar la mijlocul anilor ‘70 și ‘80 de măsuri voluntariste și cunoscând o veritabilă cădere după anul 1989. Întregul context și mecanism ale acestor evoluții unice sunt bine cunoscute și nu vom insista asupra lor.

Rezumând doar evoluția numărului de născuți vii în perioada 1871-1995, vom face observația că pornind de la mai puțin de 300 mii la începutul acestei perioade și trecând de 450-500 mii înainte și după primul război mondial, numărul născuților ajunge din nou la sub 300 mii după 120 de ani – în

1991, și la numai aproape 240 mii în 1995. În aceeași perioadă, numărul populației țării a crescut de 2,6 ori, tre când de la 8,7 la 22,7 milioane locuitori.

Să ne întoarcem însă la figura 1 pentru a arunca o privire asupra **evoluției paralele a numărului de născuți și a ratei natalității.**

Avertizând cititorul asupra scărilor diferite ale celor doi indicatori (și deci asupra nevoii de a nu ține cont de raportul în care se află curbele la un moment dat), vom preciza că ceea ce ne interesează este numai evoluția nivelului natalității și mișcările paralele ale celor doi indicatori.

Spre deosebire de evoluția valorii absolute a numărului de născuți, evoluția ratei natalității se află sub dubla influență a numărului de născuți și a ritmului de creștere a populației.

Dacă oțitem, din rațiuni evidente, perioada de după anul 1966 (și anii aflați sub impactul direct al războiului), curba natalității în ultimele trei decenii ale secolului trecut și în cele aproape șapte decenii ale secolului nostru are o alură mult mai regulată și descrie tendințe clare: creștere până la mijlocul anilor ‘80 ai secolului trecut și scădere după acest vârf, mai lentă până la primul război mondial și rapidă între cele două războaie mondiale, în anii ‘50 și prima jumătate a anilor ‘60. Chiar dacă indicatorul cunoaște un ușor reviriment la nivelul perioadei 1906-1912, valorile sale se situează sub 40 la mie (excepțând anul 1912), ca și în anii 1900-1905, comparativ cu valorile mai mari de 40 la mie (42-44, în general) din anii 1881-1897.

Scăderea de lungă durată a natalității în România își are deci începuturile în ultima parte a secolului trecut, mai precis – la mijlocul anilor ‘80, va lorile de 43-44 la mie din acea perioadă nemaifiind întâlnite ulterior (a se vedea și figura 2). Deși, teoretic, ipoteza unei scăderi mai timpurii nu trebuie exclusă (în lipsa datelor), este greu de admis că

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

au existat ani anteriori cu valori mai mari de 43-44 la mie. Ar fi însemnat - examinând figura 1 – să asistăm, înainte de 1871, la o scădere având două caracteristici foarte bine definite și greu de îndeplinit: 1) o dimensiune deosebit de mare, de la cel puțin 45 la sub 33 la mie (valoarea din 1872) și 2) o etalare pe o perioadă lungă, de moment ce redresarea care i-ar fi urmat ar fi necesitat nu mai puțin de 15 ani (1870-1885) și la sfârșitul căreia natalitatea să fi ajuns la valori mai mici de 45 la mie (cele de la mijlocul anilor '80). Vom reveni asupra problemei, având în vedere importanța ei.

Evoluția paralelă a numărului de născuți și a ratei natalității relevă tendințe cvasiidentice după primul război mondial, firești în condițiile instalării scăderii numărului de născuți. Desenul diferit al celor două curbe, chiar opus, dinaintea primului război mondial, nu este decât rezultatul unei dinamici considerabil mai rapide a numărului populației în raport cu numărul născuților – creșterile fiind de 33 și respectiv 15 la sută în perioada 1885-1910, factorul explicativ fiind declinul important al mortalității în aceeași perioadă (rata mortalității trecând de la valori oscilând în jurul a 30 la mie în 1885-1890 la 25 la mie după 1900) (Figura 7).

Perioada 1871-1995 este o perioadă lungă, chiar foarte lungă în evoluția fenomenelor demografice, în general. În cei 125 de ani în România au avut loc, cu certitudine, cele mai ample și profunde schimbări economice și sociale din istoria țării, schimbări care au modelat evoluția fenomenelor și proceselor demografice. Ansamblul populațiilor europene a cunoscut în această perioadă modificări fundamentale în fizionomia lor demografică. În ceea ce privește evoluția natalității în țara noastră și îndeosebi factorii care au putut contribui la scăderea ei, credem că (numai) dintr-un anumit punct de vedere - cel al **naturii** factorilor determinanți ai fenomenului – această perioadă poate fi

divizată în două subperioade (de lungimi foarte inegale): 1871-1956 și 1957-1995. Apreciem că în prima dintre ele evoluția fenomenului a fost sub influența a ceea ce am putea califica drept factori socio-economici "puri". Ar putea părea stranie înclinarea în aceeași subperioadă a unui lung interval de timp dinaintea celui de-al doilea război mondial și a zece ani din perioada postbelică, a regimului comunist. Ceea ce are însă comun întreaga subperioadă este contextul de *laissez faire*, de neintervenționism de natură exogenă în materie de evoluție a natalității. Mai precis, este vorba de absența unor măsuri de politică demografică (sau de altă natură) **care să vizeze de o manieră explicită și directă modificarea evoluției fenomenului și care să aibă efectele scontate**. Natalitatea a suferit deci influențele unei multitudini de factori socio-economici, culturali, sanitari și de altă natură prin mecanisme mai **mult** sau mai puțin similare cu cele care au acționat și în alte populații. Credem că cei zece ani de regim comunist incluși în această subperioadă nu au adus (încă) elemente cauzale radical diferite, ca tipologie, de cele dinaintea războiului, ci au schimbat doar ierarhiile și forța influenței factorilor determinanți. În schimb, în perioada 1957-1989 putem vorbi de schimbări importante. Natalitatea a avut niveluri, tendințe și mișcări determinate direct de legislația asupra întreruperii cursului sarcinii (și modul de aplicare a acesteia) și politica în domeniul contracepției, în general, deși o distincție netă trebuie operată între anii 1957-1966 și 1967-1989. Dacă în acești din urmă ani politica brutală asupra accesului la avort și contracepție a fost concepută și aplicată cu motivație, finalitate și chiar obiective demografice, în perioada 1957-1966, când legislația permisivă asupra avortului adoptată la Moscova a fost rapid introdusă, fără discernământ, și în România (ca și în celelalte țări-satelit), putem vorbi de măsuri care, fără să fie motivate de o evoluție preocupantă și îngrijorătoare a natalității și

fără să urmărească obiective demografice, au avut un neașteptat efect demografic. Chiar dacă accesul la avort nu poate fi considerat drept cauză a scăderii natalității, credem că în contextul socio-economic al anilor '50 liberalizarea acestuia a jucat un rol cu totul special. Factorii favorabili scăderii natalității existau și se acumulau, fără a-și putea însă concretiza acțiunea în lipsa unor mijloace contraceptive eficiente. Întreruperea cursului sarcinii (chiar dacă nu este mijloc contraceptiv) a reprezentat, în acest context, o "supapă" extrem de eficientă în controlul nașterilor, probabil mai eficientă decât orice mijloc contraceptiv (care reclama anumite cunoștințe și practici bine deprinse și aplicate) și de aceea credem că accesul neîngrădit la avort a reprezentat, în condițiile anilor '50, mai mult decât un factor important de accentuare a scăderii natalității. **Numai în acest sens ne permitem să vorbim de elemente comune ale factorului legislativ în evoluția natalității în perioada 1957-1989.**

Admițând că scăderea natalității s-a instalat spre sfârșitul secolului trecut, întrebarea pe care în mod justificat ne-o punem este dacă acestei scăderi a natalității i se asociază și scăderea fertilității femeine, mai precis a **ratei totale a fertilității** (RTF), adevăratul indicator al intensității reproducerii populației, neinfluențat de evoluția numărului și structurii pe vârste a populației. În fond, numai o scădere semnificativă a numărului de copii pe care îi aduce pe lume o femeie pe parcursul întregii perioade fertile a vieții evidențiază instalarea controlului deliberat al numărului de copii.

Ne aflăm aici într-un punct fundamental al evoluției fertilității românești (și al tranziției demografice în România) și lipsa informațiilor statistice adecvate ne obligă să recurgem la estimări și ipoteze.

Dacă pentru natalitate seria disponibilă astăzi începe la 1871, ratele de fertilitate pe grupe de vârstă (sau ani de vârstă) și deci rata totală a fertilității sunt cunos-

cute, din surse oficiale, începând numai cu anul 1956. Avem, pe de altă parte, grație deja menționatei reconstituiri ale lui Rețegan (G. Șerbu), **rata fertilității generale** - începând cu anul 1900.

După cum se știe, rata totală a fertilității se poate obține ca sumă a celor 35 de rate de fertilitate pe vârste sau ca produs dintre suma celor șapte rate de fertilitate pe grupe cincinale de vârstă și dimensiunea acestor grupe (cinci ani). Diferențele dintre valorile RTF în anii 1966-1995 calculate prin cele două metode sunt practic neînsemnate, după cum se poate remarca în figura 3. Dacă însă comparăm valorile RTF calculate prin aceleași două metode și valoarea obținută ca produs între rata fertilității generale și numărul de ani ai intervalului fertil al vieții femeilor - 35, putem remarca - în aceeași figură 3 - anumite diferențe, localizate îndeosebi în anii de scădere a fertilității. Aceste diferențe sunt de ambele sensuri și ajung până la opt la sută. Este mult, este puțin? Credem că pot fi acceptate, cu anumite rezerve, în condițiile în care este singura metodă la care putem recurge pentru a estima rata totală a fertilității în anii 1900-1955.

Cum însă pentru anii 1871-1899 nu avem decât rata natalității, am estimat rata fertilității generale pornind de la valorile acestui indicator și remarcabila constanță a raportului dintre rata fertilității generale și rata natalității în anii 1900-1914: **4,01-4,02.**

Utilizarea acestui raport pentru estimarea ratei fertilității generale ar putea ridica anumite semne de întrebare asupra validității metodei și câteva precizări ni se par utile. Având în vedere că în situația noastră numărătorul ratei natalității și fertilității generale este identic (numărul nașcuților), schimbarea în timp a raportului dintre cei doi indicatori este determinată de ritmul diferit în care evoluează numărul din formulele acestora - ansamblul populației și, respectiv, numărul femeilor de vârstă fertilă. În perioada 1900-1910 valorile acestui ritm (mediu anual) sunt foarte

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

apropiate, 1,1 și 0,9 la sută. În schimb, la nivelul perioadei 1910-1930, valorile indicelui se diferențiază net: 0,9 la sută pentru întreaga populație și 1,5 la sută pentru populația feminină de 15-49 ani. Această dinamică substanțial mai ridicată a populației feminine de vârstă fertilă poate explica mecanica scăderii raportului fertilitate generală/natalitate la 3,8 în anii 1920-1930 și 3,7 în anii 1930-1940 (cifrele asupra celor două populații sunt luate din studiul lui Retegan). Este de admis că reducerea mortalității după primul război mondial a afectat mai mult vârstele tinere și adulte, de unde și creșterea mai importantă a populației feminine de vârstă fertilă în raport cu ansamblul populației țării. Constanța raportului în anii 1900-1914 nu poate fi decât expresia unei reduceri cvasisigale a mortalității la toate vârstele, în deceniile anterioare.

Evoluțiile paralele ale celor doi indicatori majori ai reproducerii populației în întreaga perioadă 1871-1995 sunt prezentate în figura 4, iar în tabelul 1 este produsă întreaga serie a valorilor ratei fertilității totale și vârstei medii a femeilor la nașterea copiilor.

Admițând ipoteza începutului scăderii fertilității în România la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, menționăm că nivelul natalității era în acea perioadă de aproximativ 45 la mie și ne exprimăm opinia că este puțin probabil ca acest nivel să fi fost depășit înainte de 1870. Ipoteza pare a fi întărită de nivelul RTF estimat pentru mijlocul anilor '80-6 născuți la o femeie, și analiza comparativă a acestei valori cu descendențele finale înregistrate la recensământul din 19 decembrie 1912 (1 ianuarie 1913).

Recensământul din 1912 este primul recensământ românesc la care s-a înregistrat numărul de născuți aduși pe lume de către femeile căsătorite, văduve și divorțate (în conformitate cu recomandările Congresului Internațional de Statistică din 1910). Este vorba atât de născuții vii aflați în viață la data recensământului, cât și de cei decedați până la data acestuia, ceea ce

ne oferă o excelentă informație asupra fertilității feminine. Folosind datele asupra distribuției femeilor căsătorite, văduve și divorțate după vârstă și numărul copiilor născuți prezentate în excelentul (și vastul) studiu semnat de I. Scărlătescu și consacrat analizei rezultatelor generale ale recensământului din 1912, publicat în Buletinul Statistic al României, nr.6-7, 1921 (Scărlătescu, 1921), am putut determina numărul mediu de copii aduși pe lume de femeile în vârstă de 50-59 ani (ansamblul acestora, inclusiv cele necăsătorite), aflate deci la sfârșitul perioadei fertile a vieții: 5,9. Această valoare subestimează în realitate, moderat, nivelul real al fertilității finale, având în vedere influența mortalității feminine diferențiale (până la vârstele de 50-59 ani) în funcție de numărul de copii (vom reveni asupra subiectului) și faptul că nu s-au înregistrat și copii născuți de femeile necăsătorite (reprezentând 2,5 la sută din femeile de 50-59 ani), chiar dacă este de presupus că acest număr era foarte scăzut (la acești doi factori ar trebui adăugat un al treilea, care nu trebuie omis în condițiile culturale ale epocii la care ne referim – erorile de declarare a numărului de copii născuți, erori care, în general, subestimează numărul real, prin omisiuni asupra copiilor născuți vii și decedați la vârste foarte tinere). Nivelul real al descendenței finale ar trebui să fie deci nu cu mult peste 6 născuți la o femeie. Or, o astfel de valoare este identică cu cea a RTF din jurul anului 1885, ceea ce lasă să se întrevadă că suntem în faza în care nu sunt diferențe între **transversal** și **longitudinal** în fertilitatea populației, procesul secular de scădere a nivelului fenomenului nefiind încă amorțat. Femeile de 50-59 ani la recensământul din 1912, având deci o descendență finală cu puțin peste 6 născuți la o femeie, sunt cele născute în anii 1853-1862. Este de presupus că și în acea epocă RTF avea valori similare, dacă nu cumva în a doua parte a secolului trecut progresul economic, social

Tabel 1 – Rata totală a fertilității (RTF) și vârsta medie la naștere în anii 1900-1995

Anul	RTF	Vârsta medie	Anul	RTF	Vârsta medie	Anul	RTF	Vârsta medie
1900	5415	28.5	1932	4498	28.0	1964	1961	26.0
1901	5366	28.7	1933	3997	28.0	1965	1906	26.0
1902	5418	28.6	1934	3885	28.1	1966	1929	25.8
1903	5394	28.4	1935	3857	28.1	1967	3688	26.6
1904	5450	28.4	1936	4053	28.2	1968	3648	26.8
1905	5208	28.2	1937	3913	28.3	1969	3203	26.8
1906	5422	28.2	1938	3777	28.5	1970	2899	26.7
1907	5548	28.1	1939	3626	...	1971	2670	26.5
1908	5478	28.1	1940	...	...	1972	2552	26.4
1909	5597	28.0	1941	...	...	1973	2437	26.3
1910	5341	28.0	1942	...	...	1974	2705	26.2
1911	5628	...	1943	...	...	1975	2596	26.0
1912	5800	...	1944	...	...	1976	2548	25.9
1913	5534	...	1945	...	...	1977	2562	25.8
1914	5628	...	1946	3178	...	1978	2511	25.6
1915	...	...	1947	2996	...	1979	2481	25.5
1916	...	...	1948	3066	...	1980	2429	25.3
1917	...	...	1949	3539	...	1981	2356	25.2
1918	...	...	1950	3357	...	1982	2172	24.9
1919	...	...	1951	3213	...	1983	2065	24.8
1920	4575	...	1952	3185	...	1984	2265	25.0
1921	5121	...	1953	3056	...	1985	2311	25.2
1922	5149	...	1954	3185	...	1986	2394	25.5
1923	5009	...	1955	3276	...	1987	2384	25.8
1924	5012	...	1956	2888	27.7	1988	2308	25.8
1925	4858	...	1957	2733	27.3	1989	2193	25.7
1926	4904	...	1958	2588	26.9	1990	1834	25.5
1927	4743	...	1959	2431	26.7	1991	1567	25.0
1928	4788	...	1960	2335	26.6	1992	1514	24.8
1929	4596	...	1961	2174	26.2	1993	1435	24.7
1930	4372	...	1962	2037	26.1	1994	1404	24.9
1931	4211	...	1963	2006	26.0	1995	1335	25.0

(...) - Lipsă date

Sursa: **RTF: 1900-1955:** estimări ale autorului pe baza ratei fertilității generale (din Retegan, 1962) (a se vedea textul);

1956-1965: calcule ale autorului pe baza ratelor de fertilitate pe grupe de vârstă (din CNS, 1995);

1966-1995: calcule ale autorului (a se vedea textul).

Vârsta medie: 1900-1910 și 1932-1938: calcule ale autorului pe baza distribuției născuților după grupa de vârstă a mamei (din Retegan, 1962);

1956-1965: calcule ale autorului pe baza ratelor de fertilitate pe grupe de vârstă (din CNS 1995);

1966-1995: calcule ale autorului (a se vedea textul).

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

și sanitar nu a contribuit la creșterea fertilității prin ameliorarea stării de sănătate a femeii, situație în care valorile RTF din anii '80 – cu puțin peste 6 copii la o femeie – ar reprezenta vârful atins vreodată de fertilitatea feminină în România. Gene rațiile 1853-1862 aveau la mijlocul anilor '80 vârste de aproximativ 20-30 de ani, deci cele cu fertilitatea cea mai ridicată, și ar fi beneficiat de efectele pozitive asupra fertilității pe care le-a avut amintitul progres general. Dacă ni s-ar atrage atenția că în aceste raționamente asupra analizei comparative a fertilității transversale și longitudinale nu luăm în considerare particularitățile fenomenului pe provincii istorice și îndeosebi situația din Transilvania, situație care ar putea fi diferită, vom menționa că, în mod aparent surprinzător, nivelul natalității a fost în Transilvania mai mare decât în Vechiul Regat până aproape de mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut (Figura 5), urmare probabilă tocmai a unei stări de sănătate mai bună, determinată, la rândul ei, de avansul pe care îl avea această provincie istorică în dezvoltarea economică și socială.

Ajunși în acest punct al analizei evoluțiilor trecute ale fertilității în România, câteva observații și remarci ni se par indispensabile.

Nu contestăm limitele demersului metodologic și tehnic pe care l-am urmat în estimarea RTF înainte de anul 1956 și, mai ales, pentru anii 1871-1899. Chiar dacă există o anumită logică în toată între prinderea noastră, prudența se impune în evaluarea rezultatelor. Estimarea RTF pornind de la valorile fertilității generale (1900-1956) este motivată de legătura dintre această măsură a fertilității și ratele de fertilitate pe vârste. Prima dintre ele este, de fapt, media aritmetică ponderată a celor din urmă. Există, firește, efecte per turbatoare ale structurii. Dar chiar dimi nuate cu opt la sută (valoarea maximă a abaterii), credem că, fundamental, valorile estimate ale RTF sunt suficient de semni-

ficative pentru finalitatea acestei părți a studiului nostru. În fond, o diferență de 0.2-0.4 copii în cazul unor descendențe de 5.5-6.1 copii la o femeie nu schimbă concluziile la care ajungem. Aceeași logică, la care se adaugă stabilitatea particulară a evoluțiilor, ne determină să credem că și estimările RTF pentru anii 1871-1899 pot fi luate în considerare, în lipsa altor informații. Nu vedem nici un motiv potențial pentru care remarcabilul paralelism al curbelor natalității și RTF din anii 1900-1914 să nu fi existat și între 1885 și 1900.

Validitatea demersului nostru și, implicit, calitatea estimațiilor rezultate pot fi apreciate și prin compararea valorilor RTF estimate de noi cu cele calculate de Retegan, în studiul deja citat, pentru anii 1905-1909 și 1932-1936 (valori medii anuale): valori foarte apropiate în primul caz – 5014 născuți la 1000 femei, respectiv 5075 și o diferență de circa cinci la sută pentru cea de-a doua perioadă – 3733 comparativ cu 3964.

Concluzia majoră care rezultă din datele și analiza noastră și pe care o avansăm ca ipoteză diferită de teza existentă în literatura demografică românească (a se vedea, de pildă, Retegan, 1962; Trebici, 1981; 1995, Trebici și Ghinoiu, 1986, ca și propria noastră opinie anterioară (Ghețău, 1987)) este aceea că de claușarea procesului de scădere a fertilității în România nu a avut loc după primul război mondial ci la mijlocul anilor '80 ai secolului 19, deci cu circa 35 de ani mai devreme decât credeam până acum.

Examinând curbele natalității în perioada 1871-1915 în Vechiul Regat și în Transilvania – figura 5 – putem nota remarcabila convergență a evoluției fenomenului până la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut și înscrierea valorilor natalității pe curbe destul de diferite în perioada următoare, până la primul război mondial: tendință netă de scădere în Transilvania și o anumită stabilitate – valori

oscilând în jurul a 40 la mie – în Vechiul Regat. Chiar dacă nivelul fenomenului în primul deceniu al secolului nostru este – în ansamblul său -cu puțin inferior celui din anii '80 și chiar '90, ezităm să vorbim de o declanșare a scăderii natalității în Vechiul Regat înainte de primul război mondial. Completând concluzia din paragraful precedent, **credem că nu greșim afirmând că scăderea fertilității în România s-a declanșat la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, în Transilvania, și s-a generalizat și intensificat după primul război mondial.**

O observație nu lipsită de interes (și care vine în sprijinul tezei declanșării scăderii natalității la 1885) se poate face asupra relației dintre evoluția natalității și cea a nupțialității. Analizând evoluția paralelă a celor două fenomene după 1900, Retegan menționează influența redusă a nupțialității asupra fertilității și faptul că "... relația de același sens dintre numărul căsătoriilor și numărul născuților vii nu poate fi constatată în țara noastră decât până în preajma primului război mondial "(1962, p. 53). După război, când Retegan apreciază că a început scăderea natalității în România, nu poate fi sesizată nici o relație între cele două fenomene. În schimb, o legătură diferită de cea sesizată de Retegan pentru perioada 1900-1915 și care este extrem de semnificativă pentru tranziția fertilității în țara noastră poate fi găsită înainte de 1900. Nupțialitatea se afla în scădere la 1885, când s-a produs dera pajul (preluând plastica expresie a lui Chesnais (1986)) natalității (figura 6), scădere începută la 1879 și rapidă după 1883, astfel că rata nupțialității a trecut de la 10,6 căsătorii la 1000 locuitori în 1879 la 7,2 în anul 1897. Există o revenire a fenomenului după acest an și în special în jurul anului 1910, dar nivelul din 1879 nu mai este atins până la primul război mondial. Debutul scăderii natalității s-a produs deci pe fondul unui declin prealabil al nupțialității.

Câteva succinte referiri la contextul socio-economic în care fertilitatea românească s-a înscris pe drumul ireversibil al scăderii seculare ar putea fi utile cititorului. Perioada dintre anul creării Statului Român Modern și Marea Unire de la 1918 este caracterizată în felul următor de Hurezeanu și Constantinescu (1996): "A fost o perioadă de acumulări și de transformări calitative pe plan economic și social, de profunde înnoiri politico-instituționale și de acumulări decisive în viața națională. Esența acestor înnoiri rezidă în modernizarea societății românești, în formarea civilizației române moderne" (p.171) (Trad. V.G.). O serie întreagă de date și informații furnizate de autori asupra dezvoltării agriculturii, industriei și transporturilor, ca și asupra creării sistemului monetar și bancar, pieței interne și cadrului instituțional (Codul civil-1865, codul comercial-1875, codul vamal-1886 s.a.) (a se vedea și Axenciuc, 1977) atestă progresele importante pe plan economic și social din a doua jumătate a secolului trecut. La nivelul transformărilor sociale, evoluțiile din perioada respectivă au condus la o creștere importantă a muncii salariate. După Constantinescu (1977), la 1900 - pe ansamblul teritoriului - se înregistrau 800 000-900 000 muncitori agricoli și argați, care se adăugau celor 300 000 de muncitori din industrie și căile ferate. Toate aceste schimbări pe care le-a cunoscut țara noastră în a doua jumătate a secolului trecut sunt elemente constitutive ale modernizării societății românești, proces indispensabil demarării declinului fertilității.

În fine, nu este lipsit de interes a remarca faptul că **nivelul fertilității românești înainte de instalarea scăderii fenomenului era – după datele pe care le prezentăm în acest studiu – de circa 6 copii la o femeie (Tabelul 1 și figura 4), nivel similar cu cel apreciat a fi constituit "platoul probabil foarte vechi" al fertilității franceze înainte de declanșarea scăderii, la mijlocul secolului 18, și estimat de Calot (1991) la 5-6 copii la o femeie. Pe de altă parte, în Anglia și Țara Galilor un nivel de 4,6**

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

copii la o femeie se înregistra la 1850 (Pressat, 1980) și este de admis că acest nivel era mai mare la începutul secolului trecut. Astfel de informații reprezintă repere extrem de importante pentru analiza tranziției fertilității în România în context european.

Dacă luăm în considerare faptul că tranziția demografică în Europa a început cu scăderea graduală a mortalității la începutul secolului 19 și a continuat cu declanșarea declinului fertilității în jurul anului 1880, în cele mai multe din populațiile europene (mai devreme însă în Franța), pentru a se ajunge la o nouă stare de echilibru a natalității și mortalității, la valori scăzute și determinând un ritm cvasistacionar de creștere a populației (van de Kaa, 1987), putem afirma că tranziția demografică în România nu se îndepărtează de modelul predominant european în ceea ce privește epoca de început a scăderii fertilității și mortalității. Curba descendentă a mortalității din figura 7 (ca și cele din figurile 8 și 9, pentru Vechiul Regat și Transilvania) pare a fi bine instalată la 1870 și este de admis – urmărindu-i alura – că originea scăderii se află în prima jumătate a secolului trecut. Mai dificil ni se pare a localiza în timp faza noului echilibru al natalității și mortalității, anii '30 neindicând tendințe de stabilizare și echilibru (ca în alte țări europene (van de Kaa, 1987)) iar anii '50 și '60 fiind marcați de evoluții de excepție ale natalității. Nu poate fi exclusă chiar ipoteza încheierii tranziției după 1989, dacă luăm în considerare aprecierile lui Chesnais (1986, p. 244). (În paranteză fie spus, teza începutului tranziției demografice în România la sfârșitul secolului 19, prin declanșarea – în acea perioadă – a scăderii mortalității (urmată de scăderea decalată în timp a natalității, după primul război mondial), este infirmată de datele disponibile astăzi. Mortalitatea se afla în scădere

încă la 1875 (deci înaintea demarării de clinului natalității – la 1885) și, urmărind mișcarea fenomenului (figura 7 și tabelul Al), este de admis că începuturile acestei evoluții descendente și deci a tranziției demografice în România se află la mijlocul secolului trecut, dacă nu cumva în prima jumătate a acestuia).

O scurtă incursiune în cea mai completă lucrare consacrată tranziției demografice, în general, și desfășurării acesteia în 67 de țări, inclusiv România (Chesnais, 1986), ne confirmă ipoteza declanșării scăderii fertilității la 1885 și nu după primul război mondial. Bazându-se pe o lungă serie de date asupra natalității și mortalității în România, începând cu anul 1859, autorul plasează România în rândul țărilor europene în care scăderea natalității a început după primul război mondial (p. 117), alături de Bulgaria, Grecia și Iugoslavia. Examinând datele folosite de autor – și care îndreptățesc o astfel de concluzie, constatăm incoerențe serioase față de datele pe care le folosim noi în acest studiu. Nu cunoaștem sursa exactă a datelor folosite de Chesnais, dar este evident că aceste date nu se referă la teritoriul actual al țării. Iar faptul că datele acoperă și anii celui de-al doilea război mondial, pentru care nu există informații statistice din surse naționale, ridică alte semne de întrebare. Oricum însă, dacă autorul ar fi avut date asupra teritoriului actual al țării concluzia lui ar fi fost, cu certitudine, diferită. După cum se poate vedea în figura 10, există diferențe semnificative între curbele natalității, datele lui Chesnais localizând scăderea natalității după primul război mondial în timp ce datele noastre plasează declanșarea scăderii la 1885. Similitudinea curbei natalității în România (datele noastre) și Italia în perioada 1880-1914 este evidentă și nu poate exista nici o argumentație pentru a plasa începutul scăderii natalității la 1885 în Italia și la 1920 în România. Declanșarea scăderii fertilității românești la 1885 s-ar alinia astfel, folosind informațiile și aprecierile lui Chesnais (p. 117), calendarului evoluțiilor din două țări vecine, Ungaria și Serbia, și ar fi foarte

apropiată de evoluțiile din alte două țări situate în aceeași regiune geografică - Polonia și Rusia europeană, unde scăderea fertilității a început la 1900.

Evoluția fertilității

Dacă scăderea este caracteristica dominantă a fertilității românești în acest secol, intensitatea și particularitățile pe vârste ale acestei scăderi sunt considerabile.

Nedisponând pentru prima jumătate a secolului nostru de rate de fertilitate pe grupe de vârstă decât pentru anii 1905-1909 și 1932-1936 (valori medii), iată în tabelul 2 (și figura 11) felul în care scăderea fertilității a avut loc la nivelul vârstelor în trei intervale de timp: de la 1905-1909 până la 1932-1936, de la 1932-1936 până în 1956 și din 1956 până în 1966.

Tabel 2 – Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă și RTF în anii 1905-1909, 1932-1936, 1956 și 1966

Anul (anii)	Total	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	RTF
Perioada	15-49 ani	ani	ani	ani	ani	ani	ani	ani	
Născuți la 1000 femei									
1905-1909	155,8	67,2	269,1	241,0	219,2	135,3	73,2	10,0	5075
1932-1936	116,6	33,3	223,2	197,3	180,3	104,4	47,1	7,2	3964
1956	89,9	52,5	180,4	155,9	103,5	58,8	23,8	2,7	2888
1966	55,7	51,7	143,0	98,2	53,4	25,1	8,3	0,9	1929
Raport – în procente									
1932-36/1905-09	74,8	49,6	82,9	81,9	82,3	77,2	64,3	72,0	78,1
1956/1932-36	77,1	157,7	80,8	79,0	57,4	56,3	50,5	37,5	72,9
1966/1956	62,0	98,5	79,3	63,0	51,6	42,7	34,9	33,3	66,8

Sursa: ratele fertilității: Retegan, 1962 și CNS, 1995; RTF: 1905-1909 și 1932-1936: Retegan, 1962; 1956 și 1966: calcule ale autorului (a se vedea textul)

Scăderea fertilității până la mijlocul anilor '50 a fost o evoluție ce poate fi apreciată drept "naturală", în sensul absenței unor factori de natură voluntaristă, **cu acțiune direct orientată spre** reducerea **nivelului fenomenului**. Evoluția descendentă este rezultatul aceluiași complex de factori, de natură extrem de variată, care a determinat scăderea fenomenului în ansamblul populațiilor europene, în pofida particularităților naționale de intensitate și plasare în timp a acestei scăderi.

Perioadele 1905-1909/1932-1936 și 1932-1936/1956 sunt de întindere aproximativ egală – 25 de ani – și scăderea care se înregistrează la nivelul ratei fertilității generale este și ea de intensitate similară în cele două intervale – circa 25 la sută. Există

însă deosebiri însemnate la nivelul grupelor de vârstă, după 25-29 ani, îndeosebi, scăderea fiind mai însemnată și ascendentă în funcție de vârstă în perioada 1932-36/1956 comparativ cu intervalul precedent. Fertilitatea mai ridicată în 1956 la 15-19 ani ar putea fi pusă pe seama impactului schimbărilor economice și sociale din anii de după război asupra normelor ce dirijează comportamentul reproductiv al individului.

Deși al treilea interval la care ne am oprit în tabelul 2 este de numai zece ani, scăderea fertilității în interiorul acestuia este mai importantă decât în celelalte două intervale. Nu trebuie omis însă faptul că suntem în prezența unei scăderi favorizate decisiv de introducerea, în 1957, a accesului practic fără restricție la întreru-

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

perea cursului sarcinii. Spunem scădere “favorizată”, pentru că, în mod cert, nu accesul la avort este cauza scăderii fertilității. Presiunea factorilor socio-economici determinanți ai reducerii numărului de copii în familie și-a găsit însă în noua legislație un element favorizant indubitabil.

În dorința de a estima ratele de fertilitate pe vârste pornind de la ratele pe grupe de vârstă în 1905-09, 1932-36 și 1956 am utilizat tabelele tip de fertilitate Coale-Trussell (Coale și Trussell, 1974), cei trei parametri de intrare fiind vârsta medie a femeilor la nașterea copiilor, dispersia și raportul dintre rata fertilității la 15-19 și cea de la 20-24 ani. Curbele ratelor de fertilitate pe ani de vârstă pentru cele trei perioade sunt prezentate în figura 12. Chiar dacă o anumită prudență se impune în utilizarea acestor rate, credem că ele reprezintă un instrument extrem de valoros în orice

tentativă de cunoaștere a fertilității românești, mai ales pentru începutul secolului nostru.

Curbele din figura 12 indică ni veluri și fizionomii diferite, oglindind felul în care fertilitatea feminină pe vârste a trecut, pe parcursul unui secol, de la valori foarte ridicate la valori foarte scăzute. Reduceri nivelului RTF de la 5,1 copii la o femeie la începutul secolului la doar 1,3 în 1995 îi corespunde și o contracție semnificativă a calendarului fenomenului, vârsta medie la naștere a femeilor trecând de la peste 29 la 25 de ani. O imagine mai completă asupra scăderii fertilității pe vârste în cele trei intervale reținute în tabelul 2 ne oferă curbele din figura 13. Menționata scădere mai importantă din intervalul 1932-36 /1956 (comparativ cu intervalul precedent) este mai clar evidențiată aici, ca și veritabila “cădere” din perioada 1956-1966.

Tabel 3 – Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă și RTF în anii 1966, 1967 și 1989

Anul	Total	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	RTF
Perioada	15-49	ani	ani	ani	ani	ani	ani	ani	
Născuți la 1000 femei									
1966	55,	51,7	143,0	98,2	53,4	25,1	8,3	0,9	1929
1967	7	79,8	251,8	198,1	124,1	59,7	16,6	1,2	3688
1989	105,	59,3	169,1	118,0	58,8	25,6	7,1	0,4	2193
Raport – în procente									
1967/1966	189,	154,4	176,1	201,75	232,4	237,8	200,0	133,3	191,2
1989/1967	4	74,3	67,2	9,6	47,4	42,9	42,8	33,3	59,5
1989/1966	62,	114,7	118,3	120,2	110,1	102,0	85,5	44,4	113,7

Sursa: ratele de fertilitate: CNS, 1994a; RTF: calcule ale autorului (a se vedea textul)

Evoluțiile de excepție de după 1966 sunt mai bine cunoscute, nu numai pentru că au acest caracter ci și pentru că informațiile de care dispunem sunt considerabil mai bogate. **Grație prelucrării datelor asupra născuților vii după dubla clasificare – vârsta și anul nașterii mamei – se pot determina toate cele trei tipuri de rate de fertilitate pe vârste: în ani împliniți, în ani împliniți pe generații (ani de naștere) și după vârsta**

atinsă în cursul anului (deci și pe generații). Datele publicate (CNS, 1994a și volumele anuale “Născuții vii în anul...”) încep cu anul 1968 și sunt de primul tip. **Cele pe care le-am determinat noi și pe care le utilizăm în acest studiu sunt rate după vârsta atinsă în cursul anului și încep cu anul 1966.** Preferința pentru acest instrument de cuantificare a fertilității pe vârste este motivată – fundamental – de posibilitatea ce ne-o oferă de a analiza

fenomenul atât în plan transversal cât și în plan longitudinal. În plus, constituie tipul de rate care ne permite o bună comparație internațională, în ambele planuri menționate. Din rațiuni care țin de comparabilitate cu datele dinainte de 1966, vom utiliza însă, în scurtele noastre considerații din această parte finală a subcapitolului, și rate cincinale după vârsta în ani împliniți.

Evoluția fertilității în România în perioada 1967-1989 este fundamental marcată de politica pronatalistă forțată a vechiului regim. Din perspectiva obiectivului studiului nostru, valorile excepționale din anii 1967-1968 și evoluția contorsionată din anii următori (cu efecte la fel de brutale asupra structurii pe vârste a populației) nu schimbă însă – după cum se poate vedea în figurile 1 și 4 – tendința dominantă de scădere a fenomenului. Aceste variații neobișnuite de mari ar trebui să aibă, pe de altă parte, influențe importante asupra fertilității în plan longitudinal.

Aruncând o privire asupra curbei scăderii fertilității în perioada 1956-1966 - figura 13- și curbei creșterii acesteia în

1967 față de 1966 – figura 14 – nu surprinde faptul că am asistat în 1967-1968 la creșterile cele mai mari tocmai la vârstele unde și scăderea a fost mai însemnată înainte de 1967. (Dacă există aceste evoluții “compensatorii” (**ca sens nu și ca intensitate**), trebuie neapărat menționată și diferența fundamentală care le separă: vârstele aproape identice la care au avut loc scăderile, respectiv creșterile, aparțin unor femei din generații diferite).

Scăderea reinstalată după veritabila explozie din 1967-1968 poate fi ușor rezumată dacă examinăm aceeași figură 14: nivelul fenomenului în 1989 este moderat superior celui din 1966 (RTF=2,19, respectiv 1,93 copii la o femeie, cu precizarea că prima valoare este cu puțin peste nivelul de înlocuire a generațiilor, în timp ce a doua este sub acest nivel) dar se situează la doar nu cu mult peste jumătatea nivelului din 1967.

Perioadei 1990-1995 ar trebui să-i acordăm un tratament particular, scăderea fertilității în acești ani fiind ea însăși una de excepție.

Tabel 4 – Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă și RTF în anii 1989-1995

Anul	Total	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	RTF
Perioada	15-49 ani	ani	ani	ani	ani	ani	ani	ani	
Născuți la 1000 femei									
1989	66,3	59,3	169,1	118,0	58,8	25,6	7,1	0,4	2193
1990	56,2	51,5	145,2	97,8	46,4	19,4	5,5	0,4	1834
1991	48,7	49,8	131,1	78,6	34,2	13,9	4,0	0,3	1567
1992	46,6	47,4	127,1	77,1	31,1	12,9	3,7	0,2	1514
1993	44,3	47,0	124,6	74,2	28,3	11,4	3,2	0,3	1435
1994	43,3	45,0	119,3	75,8	28,7	11,3	3,2	0,2	1404
1995	41,1	42,0	109,5	73,4	29,4	11,0	3,1	0,2	1335
Raport –în procente									
1990/1989	84,8	86,8	85,9	82,9	78,9	75,8	77,5	100,0	83,6
1991/1990	86,7	96,7	90,3	80,4	73,7	71,6	72,7	75,0	85,4
1991/1989	73,5	84,0	77,5	66,6	58,2	54,3	56,3	75,0	71,5
1995/1989	62,0	70,8	64,8	62,2	50,0	43,0	43,7	50,0	60,9

Sursa: ratele de fertilitate: CNS, 1995; 1996a; RTF: calcule ale autorului (a se vedea textul).

Dacă era evident că, într-o anumită proporție, nivelul fertilității înainte de

1990 era menținut la un nivel relativ ridicat prin mijloace de natură coercitivă și că o

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMANIA

dată cu abrogarea legislației restrictive asupra întreruperii sarcinii vom asista la o scădere a acestuia, ipoteze realiste asupra intensității scăderii și eșalonării acesteia în timp nu se puteau avansa. Deteriorarea nivelului de viață, a calității asistenței medicale și a întregului mediu socio-economic, mai ales în a doua parte a anilor '80, s-a adăugat de fapt factorilor (favorabili scăderii fertilității) care au acționat și înainte de 1967.

Scăderea fertilității după anul are, cu certitudine, o componentă de terminată de factori existenți înainte de și a căror acțiune a fost, într-o anumită măsură, împiedicată de lipsa mijloacelor contraceptive și accesul restrictiv la întreruperea sarcinii, precum și o a doua componentă, determinată de criza economică și socială pe care o traversează România, criză care s-a accentuat în ultimii ani și ale cărei efecte negative asupra fertilității sunt indiscutabile. Examinarea în tensitatea scăderii în 1990-1991, pe de o parte, și în 1992-1995, pe de altă parte, evidențiază această dublă sursă a evoluției descendente a fenomenului după 1989.

La nivelul întregii perioade 1990-1995 scăderea valorii RTF este de aproape 40 la sută comparativ cu anul 1989 (tabelul 4). În proporție de trei sferturi această scădere este localizată în primii doi ani, când – să ne amintim – nivelul de trai și contextul socio-economic general nu erau mai deteriorate decât înainte de 1990. În schimb, acțiunea potențială a factorilor de scădere, aflată în stare latentă înainte de 1990, și-a găsit circumstanțe extrem de favorabile de concretizare. Detalii asupra fizionomiei pe vârste a scăderii fertilității în perioada 1989-1995 și o comparație a valorilor din 1995 cu cele din 1966 pot fi găsite în figura 15.

Spuneam că evoluția fertilității în România în perioada postbelică este una de excepție, fiind – în bună parte – rezultatul unor factori de natură voluntaristă, ceea ce îngreunează considerabil analiza compa-

rativă.

Anii '50 și chiar prima jumătate a anilor '60 au fost ani de creștere a fertilității în cele mai multe din țările europene. Mai precis, este vorba de recuperarea nașterilor amânate în anii celui de-al doilea război mondial. După cum se poate remarca în figurile 16, 17 și 18, recuperarea a fost – cu mici particularități – o caracteristică atât a țărilor din Europa de Vest, cât și a celor din Nordul și Sudul continentului. Europa de Est nu a făcut nici ea excepție de la această evoluție a fenomenului.

Procesul de recuperare s-a oprit la mijlocul anilor '60 (United Nations, 1992) și fertilitatea s-a înscris rapid într-o mișcare descendentă extrem de puternică, în numai zece ani nivelul RTF coborând sub cel de la începutul anilor '50 (Un mic decalaj al evoluțiilor poate fi sesizat în Europa de Sud). Valorile de după anul 1975 sunt net descendente în Europa de Sud, situându-se sub 1,5 în anii '90, manifestă o anumită stabilitate în Europa de Vest, între 1,5 și 2 copii la o femeie și cunosc un reviriment în a doua parte a anilor '80 în Europa de Nord, în Suedia depășind chiar nivelul de 2 copii la o femeie.

Poate fi găsită vreo paralelă între aceste evoluții și cele din România? Figura 19, în care am reținut evoluțiile tipice din cele trei regiuni ale Europei și am adăugat-o și pe cea din țara noastră, poate oferi un răspuns la această întrebare. Atunci când în celelalte țări europene fertilitatea era în creștere – anii '50 și prima jumătate a anilor '60, în România fenomenul cunoștea o scădere rapidă și de mare amploare; în anii stopării creșterii în celelalte țări și relansării scăderii, în țara noastră fertilitatea descria neobișnuita creștere de după anul 1966; nici evoluțiile ulterioare din țara noastră nu se înscriu în modelul tipic european, exceptând nivelul similar al RTF din România și țările sud-europene în ultimii ani, nivel situat în jur de 1,2-1,3 copii la o femeie (Figura 17), inferior celui din țările Europei de Vest și Nord (Figurile 16 și 18).

O ultimă problemă asupra căreia dorim să ne oprim în contextul evoluției RTF în România, este cea a raportului din tre valoarea efectivă a RTF și cea pe care o implică asigurarea înlocuirii generațiilor (RTFIG).

Calculul RTFIG s-a făcut după formula $1 / (Kf \cdot Sm)$, unde: Kf reprezintă ponderea născuților de sex feminin iar Sm este probabilitatea feminină de supraviețuire de la

naștere la vârsta medie a femeilor la nașterea copiilor, în anii respectivi. Probabilitățile de supraviețuire s-au determinat pe baza tabelor de mortalitate din anii 1899-1901 (Sanielevici, 1921) și 1912 (Sanielevici și Mihoc, 1932) – pentru calculul RTFIG în anii 1905-1909, și pe baza tabelor de mortalitate din anii 1956, 1961, 1963, 1964-67 și a seriei de tabele trianuale 1970/72-1993/1995 elaborate de CNS – pentru calculul RTFIG în anii 1956-1995.

Tabel 5 – Valoarea efectivă a RTF și cea care ar asigura înlocuirea generațiilor (RTFIG), la începutul secolului și în perioada 1956-1995

Anul	RTF	RTFIG	Vârsta medie la naștere – ani	Diferența RTF-RTFIG	
				Copii la 1000 femei	În%
1905-1909	5075	3545	29.2	1530	30.1
1956	2888	2332	27.7	556	19.3
1960	2334	2289	26.6	45	1.9
1965	1906	2194	26.0	-288	-15.1
1970	2899	2192	26.7	707	24.4
1975	2596	2169	26.0	427	16.4
1980	2429	2142	25.3	287	11.8
1985	2311	2135	25.2	176	7.6
1990	1834	2131	25.5	-297	-16.2
1995	1335	2134	25.0	-799	-59.8

Sursa: Calcule ale autorului (a se vedea textul).

După cum se știe, valoarea RTFIG nu ia în considerare decât raportul dintre cele două sexe la naștere și mortalitatea feminină în perioada fertilă a vieții, expresia acesteia din urmă fiind probabilitatea de supraviețuire de la naștere la vârsta medie a femeilor la nașterea copiilor. Deoarece raportul dintre sexe la naștere nu are variații importante, valoarea RTFIG este practic determinată de nivelul mortalității: cu cât această mortalitate este mai mică, cu atât și valoarea RTFIG este mai scăzută, ceea ce înseamnă că înlocuirea generațiilor (și deci evoluția unei populații) poate fi asigurată și cu un nivel mai scăzut al fertilității.

În condițiile mortalității extrem de ridicate de la începutul secolului nostru, valoarea RTFIG era de 3,55 copii la o femeie (tabelul 5). Dacă ținem cont de faptul

că în condițiile mortalității de astăzi valoarea aceluiași indicator este de numai 2,13 copii la o femeie, putem ușor evalua rolul pozitiv pe care l-a jucat scăderea mortalității în raportul dintre nivelul fertilității și creșterea populației. Figurile 20 și 21 ne permit a avea o viziune asupra raportului RTF / RTFIG în toată perioada 1955-1995, perioadă în care sub impactul scăderii mortalității valoarea RTFIG a scăzut continuu, de la 2,33 la 2,13 copii la o femeie, în timp ce RTF a cunoscut valori aflate atât peste cât și sub nivelul RTFIG, diferența ajunând la -60 la sută în 1995.

Pentru a putea plasa valorile RTFIG din România în context european, vom menționa că în anul 1905 indicatorul era în Olanda, Norvegia ori Suedia de 2,6-2,7 copii la o femeie, în 1955 de 2,1-2,2 iar

la sfârșitul anilor '80 se situa la 2,08-2,09 copii la o femeie (Sardon, 1990a;1990b), nivel similar cu cel de astăzi și extrem de apropiat de cel care ar rezulta în condițiile unei mortalități feminine nule între 0 și 50 ani – 2,05 copii la o femeie.

Rezumând evoluția fertilității românești în ultimii 125 de ani, vom face următoarele aprecieri:

– informațiile disponibile astăzi scot în evidență o declanșare mai timpurie a procesului de scădere a fertilității românești în raport cu ceea ce credeam pornind de la informațiile ce au drept punct inițial anul 1900;

– valorile RTF înainte de începutul declinului fenomenului depășeau cu puțin 6 copii la o femeie, nivel similar cu cel din alte populații europene;

– putem distinge patru faze ale scăderii fertilității în România, diferite ca întindere și particularități de natură cauzală: 1885-1956, 1957-1966, 1967-1989 și 1990-1995;

– nivelul actual al fertilității reprezintă mai puțin de 1/4 din nivelul anterior declinării scăderii, iar vârsta medie a femeilor la nașterea copiilor s-a redus, în aceeași perioadă, de la aproape 30 la 25 de ani;

– procesul scăderii a fost puternic perturbat, după mijlocul anilor '50, de măsuri voluntariste care au trecut de la acces neîngrădit la restricții draconice în ceea ce privește întreruperea cursului sarcinii și contracepția;

– evoluțiile din ultimii ani poartă amprenta crizei economice și sociale prin care trece România în tranziția de la dictatura comunistă la democrație, stat de drept și economie de piață.

Viziunea longitudinală a fenomenului

Motivația abordării

Instrumentele specifice analizei transversale a fertilității permit o bună cunoaștere a conjuncturii acesteia. Dar ceea ce ne arată aceste instrumente – la nivelul ratelor de fertilitate pe vârste într-un an calendaristic, de pildă – reprezintă de fapt rezultatul comportamentului și deciziilor în materie de număr de copii în familie ale 35 de generații feminine, de cupluri. O parte din aceste generații se află la începutul perioadei fertile a vieții, o altă parte la sfârșitul acesteia. Ratele transversale sunt deci secvențe ale formării **descendenței finale (numărul de copii pe care îi naște o femeie pe parcursul întregii perioade fertile a vieții)** în sânul generațiilor feminine. Ce loc și ce semnificație au aceste valori prin prisma “planului” cuplurilor asupra numărului de copii ne sunt însă necunoscute. Rata totală de fertilitate în cercă să confere informațiilor transversale, anuale, o semnificație longitudinală dar ipotetică, fictivă. Ea nu reprezintă descendența finală a unei generații reale și depinde nu numai de “planul” generațiilor care se află la vârste fertile în anul respectiv, ci și de schimbările care au loc în timp, la nivelul generațiilor, în ceea ce privește vârsta la care femeile nasc (calendarul fertilității) (a se vedea, pentru un plus de detalii și exemplificări, Bourgeois-Pichat, 1976 și Calot, 1990). În condiții de evoluție aproximativ liniară a fertilității (ceea ce se întâmplă extrem de rar), o anumită legătură poate fi găsită între RTF și descendența finală (DF): RTF dintr-un an calendaristic (A) ar trebui să fie apropiată de valoarea DF a generației G născute în anul A-vm(G), vm(G) fiind vârsta medie la nașterea copiilor a femeilor din generația G (Figura 22).

Putem deci afirma că în analiza

fertilității feminine abordarea longitudinală este esențială nu numai pentru înțelegerea evoluției în timp a fenomenului, ci și pentru corecta evaluare și interpretare a informațiilor transversale.

Nevoia aprecierii evoluției de lungă durată a fertilității românești recur gând la viziunea longitudinală este și ea motivată de rațiunile menționate. Există însă și un alt argument în cazul României. Evoluțiile de după 1960 și, mai ales, de după 1966 sunt evoluții de excepție prin amplitudinea schimbărilor și o serie de întrebări nu pot primi răspuns decât recur gând la longitudinal: care sunt generațiile cele mai afectate de schimbările menționate?; ce amploare are impactul acestora?; poate fi detectată o legătură între manifestările transversale și cele longitudinale?

Date. Metoda folosită

Informațiile asupra fertilității generațiilor pot avea, în România, două surse: recensămintele populației și elaborarea de calcule pornind de la anumite date transversale (fără a ne referi la anchetele specializate).

În primul caz, dispunem de date asupra descendenței atinse la data recensământului (numărul mediu de copii născuți vii de o femeie până la data recensământului), ceea ce înseamnă, pentru femeile având 50 de ani și peste, descendențe finale. Limitele acestui tip de date sunt evidente: nu putem analiza constituirea în timp a descendenței finale iar informațiile se referă **numai** la femeile aflate în viață la data recensământului. Oricum însă, valoarea lor este incontestabilă.

În cazul al doilea, fertilitatea generațiilor se poate determina din date transversale, calculând – pentru fiecare an calendaristic – rate de fertilitate pe vârste, acestea fiind **vârste atinse în cursul anului și nu vârste în ani împliniți**, decupând apoi ratele proprii fiecărei generații și constituind fertilitatea acestora. După cum

se poate ușor observa, această metodă reclamă date de un anumit tip (distribuția anuală a născuților vii după vârsta și anul nașterii mamei, precum și populația feminină pe vârste la începutul și sfârșitul anului) și – ceea ce este extrem de important și nu facil – pe o lungă perioadă de timp. Avantajele metodei sunt considerabile în raport cu precedentă.

Abordarea noastră este de tipul al doilea, utilizând însă și date provenite de la recensămintele populației.

Prelucrarea datelor asupra numărului de născuți după dublul clasament se face în țara noastră începând cu anul 1966, ceea ce ne-a permis determinarea ratelor de fertilitate pe vârste (atinse în cursul anului) în anii 1966-1995. În diagrama lui Lexis (Figura 23), suprafața generală de referință este **ACDF**, ratele fiind plasate în spațiul **BCDE**. Avem deci rate pentru 30 de ani calendaristici. Dacă ținem cont că perioada fertilă a vieții este limitată (în cercetarea demografică și practica statistică) la 35 de ani (15-49 ani), vom observa că spațiul nostru nu este prea mare pentru o abordare longitudinală. Îi putem însă mări dimensiunea cognitivă recur gând la extrapolări, interesul nostru fiind acela de a obține seria completă a ratelor de fertilitate pentru un număr cât mai mare de generații feminine. Pentru generațiile 1928-1950, care aveau la începutul anului 1966 vârste cuprinse între 37 și 15 ani (segmentul **Bb**), am estimat ratele de fertilitate pentru vârstele fertile dinainte de 1966 pornind de la descendențele atinse la începutul anului 1966 (obținute prin translarea celor de la 15 martie 1966, data recensământului) și structura pe vârste a fertilității în anul 1966. Am estimat în felul acesta ratele de fertilitate din triunghiul **a'bB**.

La partea opusă a spațiului transversal **BCDE**, problema care a impus o soluție a fost aceea de a estima fertilitatea pe vârste, după anul 1995, a unui număr cât mai mare de generații dintre cele aflate în acest spațiu. Metoda pe care am folosit-o este cea la care se recurge în general în situații de

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

acest gen: adoptarea ratelor de fertilitate din ultimul an, 1995 în cazul nostru. Deși generațiile pentru care se estimează fertilitatea din partea a doua a intervalului fertil prin extrapolare sunt cele la care ponderea fertilității astfel estimate nu depășește 20 la sută din descendența finală, ceea ce ar fi însemnat în cazul nostru generațiile 1946-1967, am considerat că în contextul actual al fertilității românești și al celui care se întrevește pentru următorii ani putem adăuga și generațiile 1968-1970, chiar dacă în cazul acestora ponderea fertilității extrapolate depășește 20 la sută. Pornind de la fertilitatea generațiilor 1946-1970 realizată până la sfârșitul anului 1995 – în **De**, am obținut deci fertilitatea din întregul triunghi **Dde**.

La terminarea ansamblului calculelor noastre, dispunem de întreaga serie a ratelor

de fertilitate pe vârste pentru generațiile 1928 -1970, ceea ce corespunde ariei **a'cdf**.

Evoluția fertilității pe generații

Am grupat în tabelul 6 cei doi indicatori fundamentali ai fertilității generațiilor feminine 1928-1970, descendența finală și vârsta medie a femeilor la nașterea copiilor, precum și ponderile celor trei segmente ale descendențelor finale – fertilitatea realizată până la recensământul din 1966, cea efectiv avută în anii 1966-1995 și cea estimată după 1995. Pentru comparație, am adăugat și valorile descendenței finale ale unor generații dinainte de 1928, valori având drept sursă recensământul populației. O anumită prudență se impune în

Tabel 6 – Indicatori ai fertilității pe generații în România

Generația	Descendența finală (DF) – născuți la 1000 femei	Vârsta medie la – naștere – ani	Proporția (%) DF realizare		
			Înainte de 1966	În anii 1966- 1995	După 1995 (Estimare)
1853-62	4860	...	-	-	-
1875	4744	...	-	-	-
1880	4712	...	-	-	-
1885	4428	...	-	-	-
1890	4149	...	-	-	-
1895	3716	...	-	-	-
1900	3641	...	-	-	-
1905	3484	...	-	-	-
1910	3233	...	-	-	-
1915	2964	...	-	-	-
1920	2698	...	-	-	-
1925	2473	...	-	-	-
1928	2330	26.1	93.2	6.8	-
1929	2319	26.2	90.8	9.2	-
1930	2293	26.4	88.2	11.8	-
1931	2293	26.5	85.1	14.9	-
1932	2299	26.6	81.8	18.2	-
1933	2291	26.7	78.3	21.7	-
1934	2337	26.8	73.9	26.1	-
1935	2339	26.8	69.9	30.1	-
1936	2327	26.7	66.1	33.9	-
1937	2347	26.7	61.2	38.8	-

Generația	Descendența finală (DF) – născuți la 1000 femei –	Vârsta medie la – naștere – ani	Proporția (%) DF realizate		
			Înainte de 1966	În anii 1966-1995	După 1995 (Estimare)
1938	2365	26.7	56.1	43.9	-
1939	2393	26.6	51.0	49.0	-
1940	2440	26.5	45.3	54.7	-
1941	2438	26.3	39.6	60.4	-
1942	2426	26.1	34.1	65.9	-
1943	2459	25.9	27.6	72.4	-
1944	2477	25.7	21.8	78.2	-
1945	2469	25.5	15.3	84.7	-
1946	2486	25.3	9.7	90.3	-
1947	2434	25.1	4.9	95.1	-
1948	2439	25.1	1.8	98.2	*
1949	2472	25.0	0.5	99.5	*
1950	2401	25.2	0.1	99.9	*
1951	2366	25.2	-	99.9	0.1
1952	2316	25.2	-	99.9	0.1
1953	2286	25.1	-	99.8	0.2
1954	2279	25.1	-	99.6	0.4
1955	2257	25.0	-	99.4	0.6
1956	2245	24.9	-	99.1	0.9
1957	2240	24.8	-	98.8	1.2
1958	2210	24.6	-	98.3	1.7
1959	2196	24.6	-	97.8	2.2
1960	2148	24.5	-	97.1	2.9
1961	2106	24.4	-	96.1	3.9
1962	2030	24.2	-	94.9	5.1
1963	2009	24.1	-	93.6	6.4
1964	1950	24.0	-	91.7	8.3
1965	1876	24.0	-	89.4	10.6
1966	1791	24.1	-	86.3	13.7
1967	1638	24.2	-	81.6	18.4
1968	1586	24.3	-	77.0	23.0
1969	1541	24.4	-	71.4	28.6
1970	1503	24.5	-	64.8	35.2

(...) – Lipsă date

(-) – Nu este cazul

(*) – sub 0,05 la sută

Sursa: **1853-1862:** recensământul din 1912 (calculare ale autorului, pe baza datelor din Scărlătescu,1921);

1875-1925: recensământul din 1966 (DCS, 1970);

1928-1970: calculare ale autorului (a se vedea textul).

această comparație, având în vedere particularitățile de conținut ale celor două tipuri de descendențe finale. Precizăm, pe de altă parte, că descendențele finale determinate

sunt **descendențe finale brute** și nu nete, mortalitatea nefiind luată în considerare, ceea ce corespunde practicilor internaționale în domeniu.

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Determinarea descendențelor nete implică utilizarea tabelelor de mortalitate pe generații (tabele încă inexistente în țara noastră) (A se vedea Pressat, 1972, pentru detalii de natură tehnică). Pentru a ilustra diferențele potențiale dintre descendențele brute și cele nete am utilizat probabilitățile de supraviețuire din tabela de mortalitate a anului calendaristic G+VMN, G fiind anul nașterii generației iar VMN reprezentând vârsta medie la naștere în generația respectivă. Impactul mortalității este considerabil, mai ales la generațiile 1928-1940 (Figura 24).

După cum se poate remarca, ponderea fertilității din anii 1966-1995 reprezintă peste 80 la sută din valorile descendențelor finale ale unui număr relativ mare de generații feminine, 1944-1968, ceea ce asigură acestora un grad ridicat de exactitate nu numai la nivelul descendenței finale ci și la nivelul ratelor pe vârste.

Valorile din tabel și curba descendențelor din figura 25 permit constatări de interes și importanță deosebite (Descendențele generațiilor 1875-1900, care aveau vârste de peste 60 de ani la recensământul din 1966, subestimează în mod cert nivelul real al fertilității acestor generații, în special pe seama mortalității feminine diferențiale în funcție de numărul de copii născuți (extrem de sugestive fiind în acest sens scăderile descendenței finale ale aceluiași generații la recensămintele din anii 1966, 1977 și 1992, clar evidențiate în figura 26, ca și elocventa creștere a mortalității feminine, în perioada dintre ultimele două recensăminte, în funcție de numărul de copii născuți la generațiile 1920-1925 (Figura 27); prudența se impune deci în analiza datelor din tabel).

Scăderea de lungă durată a fertilității este semnificativ ilustrată de evoluția descendenței finale a generațiilor feminine. **Dacă generațiile 1853-1862 au avut o descendență finală de șase născuți la o femeie iar RTF avea o valoare similară la 1885, este foarte probabil ca această**

valoare să reprezinte nivelul, stabil, al fertilității românești dinaintea declanșării scăderii fenomenului, la sfârșitul secolului trecut. După cum se poate remarca, tendința de scădere este netă. În flexiunea care perturbă, conjunctural, dezvoltarea “normală” a curbei, plasată în deosebi la generațiile 1935-1955, nu schimbă tendința de lungă durată descrisă de fenomen la nivelul a peste 100 de generații. Ea este însă extrem de importantă din perspectiva felului și măsurii în care factori de natură voluntaristă au putut influența evoluția fertilității în plan transversal și schimba nivelul descendenței finale a unui număr de generații. Suntem, cu certitudine, în fața unei situații unice în populațiile europene (și, probabil, nu numai), când evoluția de lungă durată a fertilității este schimbată semnificativ la nivelul descendenței finale a unui mare număr de generații. Practic, după cum se poate observa în figura 25, generațiilor feminine născute între a doua jumătate a anilor ‘30 și ‘60 li s-a schimbat “soarta” fertilității: din generații care în mod cert nu ar fi atins o descendență finală superioară pragului de înlocuire, în generații care au realizat o descendență superioară acestui prag. Că suntem în fața unor schimbări de excepție și în context european reiese din examinarea curbelor evoluției descendenței finale a generațiilor 1935-1960 în România și în țări reprezentative din Europa de Vest – figura 28. În timp ce în aceste din urmă țări generațiile 1935-1950 au cunoscut o reducere netă a descendenței, în România evoluția a fost opusă.

Descendența generațiilor 1928-1933, marcată sensibil în plan transversal de scăderea rapidă și importantă a fertilității în perioada 1957-1966 când aceste generații se aflau la vârstele cele mai fertile, este mai mică decât cea a generațiilor mai tinere 1934-1951 și manifestă o tendință de scădere. Cei zece ani de scădere a fertilității, 1957-1966, se regăsesc deci în evoluția descendențelor finale ale acestor

generații.

Creșterea valorilor descendenței la generațiile născute după 1935 este rezultatul cert al măsurilor legislative luate în 1966 și al efectelor acestora asupra fertilității în anii următori. Să nu ometem faptul că generațiile la care se înregistrează descendențele cele mai mari, generațiile 1940-1950, aveau în 1966 și anii următori vârste de 15-25 ani, unde creșterile fertilității au fost cele mai importante. Putem deci spune fără rezerve că valorile mai mari ale descendențelor generațiilor 1940-1950 sunt rezultatul exclusiv al creșterii considerabile a fertilității după 1966.

Generațiile născute după 1950 nu s-au aflat sub influența “șocului” din 1967 și anii următori iar fertilitatea lor a fost în scădere, curba descendențelor finale coborând rapid, astfel că generațiile născute după 1960 au descendențe inferioare pragului de înlocuire.

Privind curba descendențelor finale ale generațiilor 1880-1925, pe de o parte, și valoarea descendenței generației 1970, pe de altă parte, și amintindu-ne că valoarea RTF a fost în 1995 de 1,3 copii la o femeie și va fi și mai mică în 1996, este ușor de remarcat că o extrapolare a curbei din punctul corespunzător anului 1928 ar conduce, pentru anii 1996-1997, la o valoare a descendenței finale cu puțin peste 1000 de copii la 1000 de femei. Dacă desenul real al curbei, diferit de cel extrapolat, are o semnificație și implicații demografice și socio-economice mai degrabă pozitive ori mai degrabă negative, este o problemă extrem de complexă.

Vârsta medie la naștere a înregistrat o scădere la generațiile 1940-1950 (având în vedere tocmai vârstele la care aceste generații erau după anul 1966). Există un anumit paralelism între evoluția vârstei medii la generațiile 1940-1950 (figura 29) și evoluția vârstei medii în anii 1960-1970 (figura 30).

Extrem de instructive și unice ni se par a fi curbele ratelor de fertilitate pe

vârste ale generațiilor 1928-1970 (figura 31). La nu mai puțin de 35 de generații din cele 43 pentru care avem întreaga serie a ratelor de fertilitate pe vârste, calendarul fertilității poartă – într-un grad mai mare sau mai mic – amprenta măsurilor restrictive luate în 1966 și/ori a celor de aplicare și mai brutală a acestor măsuri, adoptate în 1973 și 1984. Credem că nu exagerăm afirmând că în cazul generațiilor 1928-1945 se poate vorbi de o veritabilă mutilare a curbei fertilității pe vârste și este ușor de imaginat ce se poate afla în spatele acestor deformări, la nivelul femeii, al cuplului și al copilului, nedorit în multe cazuri:

Modificările importante survenite în calendarul fertilității generațiilor se regăsesc în structurarea formării descendenței pe vârste. Schimbările care au avut loc în ponderile descendenței finale atinse la 25 și 30 de ani – figura 32 – sunt și ele expresia vârstei la care s-au aflat generațiile respective în 1967 și următorii câțiva ani. Acest impact diferit în funcție de vârsta avută la mijlocul anilor ‘60 (a se vedea și figura 33) explică și schimbările importante pe care le înregistrează ponderea fertilității la vârstele de 15-25 și 26-35 ani (figura 34). Este vorba de schimbări care au modificat însuși **tipul de fertilitate** al unor generații feminine (a se vedea pentru detalii Nations Unies, 1965), modelul caracteristic al fertilității românești – “precoce” (cu valoare maximă înainte de 25 de ani), fiind înlocuit cu cel “**etalat**” (valori aproximativ egale în grupele de vârstă 20-24 și 25-29 ani) sau chiar “**tardiv**”, cu valoare maximă în grupa de vârstă 25-29 ani.

Remarci finale

Evoluția de excepție a fertilității românești în ultimele patru decenii își găsește echivalent în remodelarea curbei fertilității unui număr de generații fe-

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

minine, dimensiunea acestei remodelări (vizând mărimea descendenței finale, constituirea acesteia pe vârste și vârsta medie la naștere) fiind variabilă în funcție de vârsta la care se aflau femeile din generațiile respective în anii 1967-1968 și chiar în următorii câțiva ani în care la nivelul transversalului au intervenit creșteri deosebit de mari ale fertilității. O dată cu revenirea la valori scăzute ale fertilității, în anii '80 și, îndeosebi, '90, descendențele finale cunosc o reducere, plasându-se sub pragul de înlocuire (generațiile născute după 1960).

Dacă nivelul fertilității înainte de anul 1990 asigura o valoare a RTF egală sau cu puțin peste cea de înlocuire a generațiilor, evoluția fenomenului după 1989 a coborât nivelul acestui indicator sintetic la doar 1,3 copii la o femeie, departe de valoarea de înlocuire.

Luând în considerare nivelul fertilității din ultimii ani, contextul socio-economic care l-a generat și perspectivele acestui context pe termen mediu, apare evident faptul că șansele de redresare a fenomenului și, mai ales, apariția unui impact al acestei redresări asupra descendenței finale sunt îndepărtate. Un context socio-economic diferit de cel actual, în bine, ar trebui să aibă efecte pozitive asupra fertilității dar rămân câteva necunoscute: **cât de mare trebuie să fie această redresare pentru a avea efecte asupra fertilității, cu ce decalaj, în timp, aceste efecte ar urma să apară și în ce fel noile realități economice și sociale vor influența fertilitatea.** În primul caz, nu trebuie omis faptul că nici contextul economic dinaintea de 1990, mai puțin deteriorat decât cel actual, nu constituia unul favorabil familiei cu copii. Nivelul fertilității din anii 1962-1966, ca și cel din 1983, reflectă acest lucru. Este deci de admis că numai o redresare economică de substanță, capabilă să asigure unui cuplu reprezentativ condiții de viață care să-i permită a

crește doi copii, ar putea schimba semnificativ evoluția și nivelul fenomenului. În al doilea caz, este vorba de lungimea perioadei de timp dintre instalarea redresării și creșterii economice, pe de o parte, și apariția efectelor benefice ale acestora asupra fertilității. Un anumit decalaj de timp se înscrie în dinamica generală a raportului economic-demografic și nu poate fi neglijat. În fine, credem că nu poate fi omisă o altă mare necunoscută: care va fi și cum se va constitui **noul model de fertilitate românească**, specific contextului socio-economic în care ne aflăm și, mai ales, spre care ne îndreptăm – economia de piață cu toate rigorile ei. Dacă luăm în considerare experiența țărilor occidentale, găsim suficiente argumente pentru a privi cu prudență și pesimism viitorul fertilității în România. Ceea ce este însă cert, este faptul că – spre deosebire de schimbările pe care le-a cunoscut fertilitatea după 1966, când mișcările acesteia au fost dictate de factori politici, exteriori cuplului și străini de mecanismele firești ale fenomenului, iar schimbările la nivelul descendențelor au avut o natură similară –, o viitoare redresare autentică a fertilității la nivelul transversalului nu va fi decât un transfer (automat) pe plan transversal al unor decizii vizând creșterea numărului de copii în familie (o descendență finală mai mare), decizii care vor aparține exclusiv individului (cuplului), ca expresie a drepturilor fundamentale ale omului. În fine, prelungirea actualului context socio-economic nu va conduce decât la agravarea unei situații demografice negative în ansamblul componentelor sale, la accentuarea declinului demografic la care asistăm după 1989, la îndepărtarea orizontului unei eventuale stopări (ori diminuări) a acestui declin și a întregii suite de evoluții negative ce i se asociază, precum și la creșterea costurilor acestei necesare și dorite redresări, atunci când aceasta va fi posibilă.

Note și bibliografie

- Axenciuc, Victor, "Nivelul și structura economiei românești în prima fază a dezvoltării sale capitaliste", în Ioan V. Totu (coord.), **Progresul economic în România 1877-1977**, Editura politică, București, 1977, pp.135-153.
- Bourgeois-Pichat, Jean, "Baisse de la fécondité et descendance finale", în **Population**, INED, Paris, Anul 31, nr.6, 1976, pp.1045-1098.
- Calot, Gérard, "La baisse de la fécondité depuis quinze ans", în **Colloque National sur la Démographie Française**, juin 1980, Ministère du Travail et de la Participation, Paris, 1980, pp.29-39.
- Calot, Gérard, "Fécondité du moment, fécondité des générations. Comparaisons franco-suédoises", în **Population et Sociétés**, INED, Paris, No.245, Avril 1990.
- Calot, Gérard, **La fécondité en Europe. Evolutions passées, perspectives d'avenir. Les actions possibles et leur efficacité**, INED, Paris, 1991.
- Chesnais, Jean-Claude, **La transition démographique. Etapes, formes, implications économiques. Etude de séries temporelles (1720-1984) relatives à 67 pays**, Travaux et Documents nr.113, INED, Paris, 1986.
- Coale, Ansley J. și T. James Trussell, "Model Fertility Schedules: Variations in the Age Structure of Childbearing in Human Populations", în **Population Index**, Office of Population Research, Princeton University; and Population Association of America, Inc., Vol.40, No.2, April 1974, pp. 185-257.
- Comisia Națională pentru Statistică, **România. Date demografice**, CNS, București, 1994a.
- Comisia Națională pentru Statistică, **Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Vol I Populație - Structura demografică**, CNS, București, 1994b.
- Comisia Națională pentru Statistică, **Anuarul Statistic al României**, CNS, București, 1995.
- Comisia Națională pentru Statistică, **Născuții vii în anul 1995**, CNS, București, 1996a.
- Comisia Națională pentru Statistică, "Evoluția principalelor fenomene demografice în anul 1995", în **Informații Statistice Operative, Seria Populație**, CNS, București, nr.1, martie, 1996b.
- Constantinescu, Nicolae N., "Dezvoltarea forțelor de producție industriale. Formarea proletariatului industrial de fabrică și afirmarea clasei muncitoare în lupta de emancipare a țării", în Ioan V. Totu (coord.), **Progresul economic în România 1877-1977**, Editura politică, București, 1977, pp. 106-122.
- Direcția Centrală de Statistică, **Mișcarea naturală a populației României, 1871-1929** (Manuscris), DCS, București, 1968.
- Direcția Centrală de Statistică, **Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Vol. III Populația după stare civilă și fertilitatea populației feminine**, DCS, București, 1970.
- Direcția Centrală de Statistică, **Recensământul populației și locuințelor din 5 ianuarie 1977. Vol. I Populație - Structura demografică**, DCS, București, 1980.
- Ghețau, Vasile, "O abordare longitudinală a evoluției fertilității în România", în **Viitorul Social**, București, An X, nr.1, 1981, pp. 102-117.

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

- Ghețău, Vasile, "Fertilitatea unor generații feminine în România", în **Viitorul Social**, București, Anul LXXX, noiembrie-decembrie, 1987, pp. 548-556.
- Hurezeanu, Damian, "Dezvoltarea agriculturii și lupta țăranimii pentru rezolvarea problemei agrare. Răscoala din 1907", în Ioan V. Totu (coord.), **Progresul economic în România. 1877-1977**, Editura politică, București, 1977, pp. 122-134.
- Hurezeanu, Damian și N.N. Constantinescu, "La modernisation économique, sociale et politique-institutionnelle de la Roumanie (1848-1918)", în **L'histoire de l'économie roumaine. De l'origine jusqu'à la deuxième guerre mondiale**, Sous la coordination de N.N. Constantinescu, Les Editions Expert, Bucarest, 1996, pp.171-227.
- Lungu, Gheorge, "Evoluția populației României și a componentelor ei numerice în ultimul secol", în **Revista de Statistică**, Anul XXXVI, nr.7, București, iulie 1987, pp. 34-42.
- Nations Unies, **Bulletin Démographique des Nations Unies No.7, 1963, contenant une étude spéciale de la situation et des tendances de la fécondité dans le monde**, Département des affaires économiques et sociales, New York, 1965.
- Pressat, Roland, **Démographie statistique**, PUF, Paris, 1972.
- Pressat, Roland, "La population française: mortalité, natalité, immigration, vieillissement", în **Colloque National sur la Démographie Française**, Ministère du Travail et de la Participation, Paris, juin 1980, pp.5-27.
- Sanielevici, M., "Note sur une table de mortalité de la population générale de la Roumanie", în **Buletinul Statistic al României**, Seria IV, Vol. XVI, No. 6-7, Direcțiunea Generală a Statisticii din Ministerul Industriei și Comerțului, București, 1921, pp. 127-138.
- Sanielevici, M. și G. Mihoc, "Note sur la construction de nouvelles tables de mortalité de la population générale de l'Ancien Royaume de Roumanie", în **Buletinul Statistic al României**, Nr. 2, Institutul de Statistică Generală a Statului din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, București, Aprilie-Iunie, 1932, pp. 7-20.
- Sardon, Jean-Paul, "Le remplacement des générations en Europe depuis le début du siècle", în **Population**, INED, Paris, nr.6, 1990a, pp. 947-968.
- Sardon, Jean-Paul, "Cohort fertility in member states of the Council of Europe", în **Population Studies**, No.21, Council of Europe, Strasbourg, 1990b.
- Scărlărescu, I., "Populațiunea Regatului României după recensământul făcut în ziua de 19 decembrie 1912 (1 ianuarie 1913)", în **Buletinul Statistic al României**, Seria IV, Vol.XVI-1921, No. 6-7, Direcțiunea Generală a Statisticii din Ministerul Industriei și Comerțului, București, 1921, pp. 5-126.
- Șerbu, G.R. (Retegan G.), "Evoluția fertilității populației feminine din R.P.R., în perioada 1900-1960", în **Revista de Statistică**, Anul XI, nr. 4, aprilie 1962, București, pp. 43-58.
- Trebici, Vladimir, "La transition démographique dans les pays de l'Europe de l'Est: le cas de la Roumanie", în Atti del Seminario su: "La transizione demografica. Interrelazioni tra sviluppo demografico e sviluppo economico", **Collana di studi e monografie della Società italiana di economia, demografia e statistica**, nuova serie, 1981, nr.7, pp. 137-170.
- Trebici, Vladimir, "Situation démographique de la Roumanie", în **Natalité et politi-**

ques de population en France et en Europe de l'Est, Colloque de Paris, 2-4 décembre 1980, Travaux et Documents, nr.98, INED, Paris, 1982, pp. 109-159.

Trebici, Vladimir, **Demografie contemporană**, Academia Română, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1995.

Trebici, Vladimir și Ion Ghinoiu, **Demografie și etnografie**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.

United Nations, **Patterns of Fertility in Low-Fertility Settings**, Department of Economic and Social Development (ST/ESA/SER.A/131), New York, 1992.

van de Kaa, Dirk J., "Europe's Second Demographic Transition", în **Population Bulletin**, Vol. 42, No.1, Population Reference Bureau Inc., Washington DC, March 1987.

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Anexa 1

Tabel A1 – România. Mișcarea naturală a populației în perioada 1871-1995

Anul	Numărul populației(a)	Născuți	Decedați	Spor natural	– la 1000 locuitori –		
					Natalitate	Mortalitate	Spor natural
1871	8713464	310224	296045	14179	35,6	34,0	1,6
1872	8700879	285782	320298	-34516	32,8	36,8	-4,0
1873	8628953	292086	396588	-104502	33,8	46,0	-12,1
1874	8565229	312647	330758	-18111	36,5	38,6	-2,1
1875	8576470	345324	299897	45427	40,3	35,0	5,3
1876	8633321	346019	272910	73109	40,1	31,6	8,5
1877	8683572	321831	289605	32226	37,1	33,4	3,7
1878	8699164	307954	304162	3792	35,4	35,0	0,4
1879	8736011	358020	283283	74737	41,0	32,4	8,6
1880	8784485	344691	317640	27051	39,2	36,2	3,1
1881	8847580	368015	269068	98947	41,6	30,4	11,2
1882	8933383	367049	299623	67426	41,1	33,5	7,5
1883	9036468	393277	259765	133512	43,5	28,7	14,8
1884	9175930	393553	253373	140180	42,9	27,6	15,3
1885	9319479	405929	264243	141686	43,6	28,4	15,2
1886	9460945	409510	273497	136013	43,3	28,9	14,4
1887	9580104	403152	306078	97074	42,1	31,9	10,1
1888	9689459	417036	300633	116403	43,0	31,0	12,0
1889	9814053	409613	282059	127554	41,7	28,7	13,0
1890	9932727	399971	295411	104560	40,3	29,7	10,5
1891	10046913	424436	311116	113320	42,2	31,0	11,3
1892	10137768	398473	345830	52643	39,3	34,1	5,2
1893	10229253	423375	308797	114578	41,4	30,2	11,2
1894	10342628	418416	321992	96424	40,5	31,1	9,3
1895	10468818	437688	297480	140208	41,8	28,4	13,4
1896	10602589	425841	314254	111587	40,2	29,6	10,5
1897	10726371	444528	324299	120229	41,4	30,2	11,2
1898	10833751	382961	304180	78781	35,3	28,1	7,3
1899	10952072	440196	298099	142097	40,2	27,2	13,0
1900	11097431	426450	286071	140379	38,4	25,8	12,6
1901	11228926	425021	292061	132960	37,9	26,0	11,8
1902	11342827	432895	316652	116243	38,2	27,9	10,2
1903	11460479	435283	294817	140466	38,0	25,7	12,3
1904	11599259	444968	286467	158501	38,4	24,7	13,7
1905	11731864	430899	302783	128116	36,7	25,8	10,9

Anul	Numărul populației (a)	Născuți	Decedați	Spor natural	– la 1000 locuitori –		
					Natalitate	Mortalitate	Spor natural
1906	11864784	453595	294467	159128	38,2	24,8	13,4
1907	12008802	468741	318429	150312	39,0	26,5	12,5
1908	12145429	468016	323673	144343	38,5	26,6	11,9
1909	12283245	483149	330459	15.2690	39,3	26,9	12,4
1910	12426938	467360	311264	156096	37,6	25,0	12,6
1911	12587635	499555	323569	175986	39,7	25,7	14,0
1912	12786848	523612	301199	222413	40,9	23,6	17,4
1913	12982082	506180	333628	172552	39,0	25,7	13,3
1914	13159709	507298	315569	191729	38,5	24,0	14,6
1915	13281700	439956	339636	100320	33,1	25,6	7,6
1916	...	...	...	...	...	...	...
1917	...	...	...	...	...	...	...
1918	12623593	182004	437278	-255274	14,4	34,6	-20,2
1919	12726542	...	...	...	...	...	...
1920	12373440	418807	326866	91941	33,8	26,4	7,4
1921	12513848	471097	282221	188876	37,6	22,6	15,1
1922	12700532	481035	296544	184491	37,9	23,3	14,5
1923	12878071	469433	298845	170588	36,5	23,2	13,2
1924	13053908	482025	300939	181086	36,9	23,1	13,9
1925	13241632	473926	279564	194362	35,8	21,1	14,7
1926	13431770	485601	299687	185914	36,2	22,3	13,8
1927	13606242	475295	312265	163030	34,9	23,0	12,0
1928	13793771	491587	279559	212028	35,6	20,3	15,4
1929	13985540	473938	302429	171509	33,9	21,6	12,3
1930	14141000	482084	272649	209435	34,1	19,3	14,8
1931	14355000	471843	294060	177783	32,9	20,5	12,4
1932	14554000	510401	306918	203483	35,1	21,1	14,0
1933	14730000	459297	272302	186995	31,2	18,5	12,7
1934	14924000	468344	296444	171900	31,4	19,9	11,5
1935	15069000	453381	302676	150705	30,1	20,1	10,0
1936	15256000	482462	294528	187934	31,6	19,3	12,3
1937	15434000	470999	291605	179394	30,5	18,9	11,6
1938	15601000	459755	297568	162187	29,5	19,1	10,4
1939	15751000	445493	286897	158596	28,3	18,2	10,1
1940	15907000	414235	300722	113513	26,0	18,9	7,1

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Anul	Numărul populației(a)	Născuți	Decedați	Spor natural	– la 1000 locuitori –		
					Natalitate	Mortalitate	Spor natural
1941	...	...	...	...	...	...	...
1942	...	...	...	...	...	...	...
1943	...	...	...	...	...	...	...
1944	...	...	...	...	...	...	...
1945	...	...	...	...	...	...	...
1946	15791000	391273	296439	94834	24,8	18,8	6,0
1947	15849000	370562	349331	21231	23,4	22,0	1,4
1948	15893000	379868	248238	131630	23,9	15,6	8,3
1949	16084000	444065	219881	224184	27,6	13,7	13,9
1950	16311000	426820	202010	224810	26,2	12,4	13,8
1951	16464000	412534	210021	202513	25,1	12,8	12,3
1952	16630000	413217	195287	217930	24,8	11,7	13,1
1953	16847000	401717	194752	206965	23,8	11,6	12,2
1954	17040000	422346	195091	227255	24,8	11,5	13,3
1955	17325000	442864	167535	275329	25,6	9,7	15,9
1956	17583000	425704	174847	250857	24,2	9,9	14,3
1957	17829000	407819	181923	225896	22,9	10,2	12,7
1958	18056000	390500	156511	233989	21,6	8,7	12,9
1959	18226000	368007	186767	181240	20,2	10,2	10,0
1960	18403000	352241	160720	191521	19,1	8,7	10,4
1961	18567000	324859	161936	162923	17,5	8,7	8,8
1962	18681000	301985	172429	129556	16,2	9,2	7,0
1963	18813000	294886	155767	139119	15,7	8,3	7,4
1964	18927000	287383	152476	134907	15,2	8,1	7,1
1965	19027000	278362	163393	114969	14,6	8,6	6,0
1966	19141000	273678	157445	116233	14,3	8,2	6,1
1967	19285000	527764	179129	348635	27,4	9,3	18,1
1968	19271000	526091	188509	337582	26,7	9,6	17,1
1969	20010000	465764	201225	264539	23,3	10,1	13,2
1970	20253000	427034	193255	233779	21,1	9,5	11,6
1971	20470000	400146	194306	205840	19,5	9,5	10,0
1972	20663000	389153	189793	199360	18,8	9,2	9,6
1973	20828000	378696	203559	175137	18,2	9,8	8,4
1974	21029000	427732	191286	236446	20,3	9,1	11,2
1975	21245000	418185	197538	220647	19,7	9,3	10,4

Anul	Numărul populației(a)	Născuți	Decedați	Spor natural	– la 1000 locuitori –		
					Natalitate	Mortalitate	Spor natural
1976	21446000	417353	204873	212480	19,5	9,6	9,9
1977	21658000	423958	208685	215273	19,6	9,6	10,0
1978	21855000	416598	211846	204752	19,1	9,7	9,4
1979	22048000	410603	217509	193094	18,6	9,9	8,7
1980	22201000	398904	231876	167028	18,0	10,4	7,6
1981	22353000	381101	224635	156466	17,0	10,0	7,0
1982	22478000	344369	224120	120249	15,3	10,0	5,3
1983	22553000	321498	233892	87606	14,3	10,4	3,9
1984	22625000	350741	233699	117042	15,5	10,3	5,2
1985	22725000	358797	246670	112127	15,8	10,9	4,9
1986	22823000	376896	242330	134566	16,5	10,6	5,9
1987	22940000	383199	254286	128913	16,7	11,1	5,6
1988	23054000	380043	253370	126673	16,5	11,0	5,5
1989	23152000	369544	247306	122238	16,0	10,7	5,3
1990	23207000	314746	247086	67660	13,6	10,6	3,0
1991	23185000	275275	251760	23515	11,9	10,9	1,0
1992	22789000	260393	263855	-3462	11,4	11,6	-0,2
1993	22755000	249994	263323	-13329	11,0	11,6	-0,6
1994	22731000	246736	266101	-19365	10,9	11,7	-0,8
1995	22681000	236640	271672	-35032	10,4	12,0	-1,6

(a) – Populația medie pentru anii 1871-1929 și la 1 iulie pentru anii 1930-1995

(...) – Lipsă date

Sursa: 1871-1929: Direcția Centrală de Statistică, 1968

1930-1995: Comisia Națională pentru Statistică, 1994a; 1995; 1996b

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Tabel A2 - Natalitatea, mortalitatea și sporul natural în ROMÂNIA, Vechiul Regat și Transilvania, 1871-1929

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		-la 1000 locuitori-		
1871	ROMÂNIA	35,6	34,0	1,6
	Vechiul Regat	33,8	26,1	7,7
	Transilvania	37,6	42,4	-4,8
1872	ROMÂNIA	32,8	36,8	-4,0
	Vechiul Regat	32,2	30,1	2,1
	Transilvania	33,6	44,2	-10,6
1873	ROMÂNIA	33,8	46,0	-12,1
	Vechiul Regat	32,6	32,4	0,2
	Transilvania	35,2	61,2	-25,9
1874	ROMÂNIA	36,5	38,6	-2,1
	Vechiul Regat	34,5	34,5	0,0
	Transilvania	38,8	43,3	-4,6
1875	ROMÂNIA	40,3	35,0	5,3
	Vechiul Regat	38,9	32,3	6,6
	Transilvania	41,8	38,0	3,8
1876	ROMÂNIA	40,1	31,6	8,5
	Vechiul Regat	37,4	28,9	8,5
	Transilvania	43,2	34,8	8,4
1877	ROMÂNIA	37,1	33,4	3,7
	Vechiul Regat	35,4	30,5	5,0
	Transilvania	39,0	36,7	2,2
1878	ROMÂNIA	35,4	35,0	0,4
	Vechiul Regat	32,5	32,8	-0,3
	Transilvania	38,8	37,5	1,3
1879	ROMÂNIA	41,0	32,4	8,6
	Vechiul Regat	38,9	30,5	8,4
	Transilvania	43,4	34,7	8,8
1880	ROMÂNIA	39,2	36,2	3,1
	Vechiul Regat	38,0	35,9	2,1
	Transilvania	40,7	36,5	4,2

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		- la 1000 locuitori -		
1881	ROMÂNIA	41,6	30,4	11,2
	Vechiul Regat	42,0	27,3	14,7
	Transilvania	41,2	34,1	7,0
1882	ROMÂNIA	41,1	33,5	7,5
	Vechiul Regat	40,8	28,8	12,0
	Transilvania	41,4	39,2	2,2
1883	ROMÂNIA	43,5	28,7	14,8
	Vechiul Regat	43,2	26,2	17,1
	Transilvania	43,8	31,8	12,0
1884	ROMÂNIA	42,9	27,6	15,3
	Vechiul Regat	42,0	25,9	16,1
	Transilvania	44,0	29,7	14,3
1885	ROMÂNIA	43,6	28,4	15,2
	Vechiul Regat	43,5	25,6	17,9
	Transilvania	43,7	31,7	11,9
1886	ROMÂNIA	43,3	28,9	14,4
	Vechiul Regat	42,5	27,1	15,4
	Transilvania	44,2	31,2	13,1
1887	ROMÂNIA	42,1	31,9	10,1
	Vechiul Regat	41,4	30,8	10,6
	Transilvania	43,0	33,4	9,6
1888	ROMÂNIA	43,0	31,0	12,0
	Vechiul Regat	42,8	30,9	11,9
	Transilvania	43,3	31,1	12,1
1889	ROMÂNIA	41,7	28,7	13,0
	Vechiul Regat	41,1	27,4	13,7
	Transilvania	42,6	30,4	12,2
1890	ROMÂNIA	40,3	29,7	10,5
	Vechiul Regat	38,8	28,6	10,3
	Transilvania	42,1	31,2	10,9
1891	ROMÂNIA	42,2	31,0	11,3
	Vechiul Regat	42,7	30,5	12,2
	Transilvania	41,7	31,6	10,1

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		- la 1000 locuitori -		
1892	ROMÂNIA	39,3	34,1	5,2
	Vechiul Regat	39,3	34,7	4,6
	Transilvania	39,3	33,3	6,0
1893	ROMÂNIA	41,4	30,2	11,2
	Vechiul Regat	40,9	30,8	10,1
	Transilvania	42,0	29,4	12,6
1894	ROMÂNIA	40,5	31,1	9,3
	Vechiul Regat	41,1	31,8	9,3
	Transilvania	39,6	30,3	9,3
1895	ROMÂNIA	41,8	28,4	13,4
	Vechiul Regat	42,7	28,0	14,6
	Transilvania	40,7	28,9	11,8
1896	ROMÂNIA	40,2	29,6	10,5
	Vechiul Regat	41,1	29,3	11,8
	Transilvania	39,0	30,0	8,9
1897	ROMÂNIA	41,4	30,2	11,2
	Vechiul Regat	43,3	29,7	13,6
	Transilvania	39,1	30,9	8,2
1898	ROMÂNIA	35,3	28,1	7,3
	Vechiul Regat	37,0	26,6	10,4
	Transilvania	33,3	29,9	3,3
1899	ROMÂNIA	40,2	27,2	13,0
	Vechiul Regat	42,4	27,7	14,7
	Transilvania	37,4	26,6	10,8
1900	ROMÂNIA	38,4	25,8	12,6
	Vechiul Regat	39,3	24,3	15,0
	Transilvania	37,3	27,7	9,7
1901	ROMÂNIA	37,9	26,0	11,8
	Vechiul Regat	39,6	26,3	13,3
	Transilvania	35,6	25,7	10,0
1902	ROMÂNIA	38,2	27,9	10,2
	Vechiul Regat	39,3	27,9	11,4
	Transilvania	36,7	27,9	8,7

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		- la 1000 locuitori -		
1903	ROMÂNIA	38,0	25,7	12,3
	Vechiul Regat	40,4	25,0	15,4
	Transilvania	34,8	26,6	8,2
1904	ROMÂNIA	38,4	24,7	13,7
	Vechiul Regat	40,4	24,5	15,9
	Transilvania	35,6	24,9	10,7
1905	ROMÂNIA	36,7	25,8	10,9
	Vechiul Regat	38,7	25,0	13,7
	Transilvania	34,2	26,9	7,2
1906	ROMÂNIA	38,2	24,8	13,4
	Vechiul Regat	40,3	24,1	16,1
	Transilvania	35,5	25,7	9,8
1907	ROMÂNIA	39,0	26,5	12,5
	Vechiul Regat	41,5	26,5	15,0
	Transilvania	35,7	26,6	9,2
1908	ROMÂNIA	38,5	26,6	11,9
	Vechiul Regat	40,6	27,4	13,2
	Transilvania	35,8	25,6	10,2
1909	ROMÂNIA	39,3	26,9	12,4
	Vechiul Regat	41,3	27,5	13,8
	Transilvania	36,6	26,0	10,6
1910	ROMÂNIA	37,6	25,0	12,6
	Vechiul Regat	39,5	25,0	14,5
	Transilvania	35,0	25,2	9,9
1911	ROMÂNIA	39,7	25,7	14,0
	Vechiul Regat	42,5	25,5	17,0
	Transilvania	35,8	26,1	9,8
1912	ROMÂNIA	40,9	23,6	17,4
	Vechiul Regat	43,7	23,2	20,5
	Transilvania	37,1	24,0	13,1
1913	ROMÂNIA	39,0	25,7	13,3
	Vechiul Regat	42,3	26,1	16,2
	Transilvania	34,3	25,1	9,3

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		- la 1000 locuitori -		
1914	ROMÂNIA	38,5	24,0	14,6
	Vechiul Regat	42,1	23,7	18,4
	Transilvania	33,5	24,4	9,1
1915	ROMÂNIA	33,1	25,6	7,6
	Vechiul Regat	40,4	24,6	15,8
	Transilvania	22,7	26,9	-4,3
1916	ROMÂNIA			
	Vechiul Regat			
	Transilvania	15,2	22,0	-6,8
1917	ROMÂNIA			
	Vechiul Regat			
	Transilvania	14,8	20,9	-6,1
1918	ROMÂNIA	14,4	34,6	-20,2
	Vechiul Regat	14,4	40,8	-26,5
	Transilvania	14,5	25,8	-11,4
1919	ROMÂNIA			
	Vechiul Regat	37,7	34,3	3,4
	Transilvania			
1920	ROMÂNIA	33,8	26,4	7,4
	Vechiul Regat			
	Transilvania			
1921	ROMÂNIA	37,6	22,6	15,1
	Vechiul Regat			
	Transilvania			
1922	ROMÂNIA	37,9	23,3	14,5
	Vechiul Regat			
	Transilvania			
1923	ROMÂNIA	36,5	23,2	13,2
	Vechiul Regat			
	Transilvania			
1924	ROMÂNIA	36,9	23,1	13,9
	Vechiul Regat			
	Transilvania			

Anul		Natalitate	Mortalitate	Spor natural
		- la 1000 locuitori -		
1925	ROMÂNIA	35,8	21,1	14,7
	Vechiul Regat	...	...	...
	Transilvania	...	...	...
1926	ROMÂNIA	36,2	22,3	13,8
	Vechiul Regat	...	...	...
	Transilvania	...	...	...
1927	ROMÂNIA	34,9	23,0	12,0
	Vechiul Regat	...	...	...
	Transilvania	...	...	...
1928	ROMÂNIA	35,6	20,3	15,4
	Vechiul Regat	...	...	...
	Transilvania	...	...	...
1929	ROMÂNIA	33,9	21,6	12,3
	Vechiul Regat	...	...	...
	Transilvania	...	...	...

Sursa: Direcția Centrală de Statistică, 1968

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Tabel A3 – România, Ratele de fertilitate pe vârste (a), rata totală de fertilitate (RTF)
și
vârsta medie la naștere (VMN) în anii 1966-1995

Vârsta(a)	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
15	2,6	3,1	3,4	3,3	3,1	2,9	3,5	3,8	4,4	3,8
16	10,7	14,3	13,8	12,7	11,8	12,3	12,7	12,4	14,1	14,6
17	35,4	46,1	44,4	39,3	37,1	34,8	36,2	34,0	37,0	37,8
18	70,6	108,3	94,2	84,2	77,5	75,2	70,9	71,2	76,5	78,1
19	110,8	165,4	164,1	134,2	125,3	120,9	116,8	111,0	124,7	122,4
20	140,9	215,2	205,4	192,9	170,6	164,2	159,1	152,6	169,3	166,1
21	148,9	250,3	236,3	212,8	207,7	192,8	186,1	178,8	199,8	196,5
22	148,2	260,8	250,9	223,1	209,3	206,3	197,2	192,2	213,8	206,5
23	141,3	262,2	251,4	224,4	204,6	193,2	194,5	189,9	213,0	206,5
24	133,8	248,9	243,8	215,7	196,8	181,8	179,3	181,3	203,1	196,3
25	125,4	241,3	232,9	204,6	185,3	170,4	164,5	160,7	186,3	183,4
26	114,9	226,1	214,6	195,4	173,3	156,7	151,6	144,2	167,2	162,5
27	102,3	210,6	203,5	178,3	159,5	142,4	136,1	129,6	146,0	141,7
28	92,8	192,7	188,8	164,6	143,8	130,1	121,7	115,9	130,4	122,4
29	81,7	174,0	175,2	152,3	135,8	119,1	112,7	103,9	115,6	108,8
30	71,1	159,7	159,9	138,2	123,8	108,8	100,7	95,2	102,1	96,8
31	64,1	141,7	144,5	124,9	110,1	99,5	91,0	83,9	93,5	84,9
32	56,6	130,8	132,1	112,2	99,3	87,9	83,2	76,7	80,1	75,5
33	47,5	118,4	120,1	100,8	89,0	78,0	73,0	69,4	74,1	65,4
34	42,8	99,3	108,6	92,0	79,1	69,8	65,0	59,6	67,1	60,3
35	35,6	88,2	93,2	82,5	70,9	61,2	57,4	52,3	57,0	54,2
36	31,3	74,2	81,9	68,9	62,6	55,9	49,2	45,9	49,9	45,3
37	26,3	62,7	69,5	58,8	52,5	48,5	43,4	39,5	43,1	39,8
38	22,5	51,6	56,5	49,7	44,9	40,4	38,5	35,8	35,6	33,5
39	18,2	41,3	47,4	40,3	35,8	33,8	30,8	29,3	31,1	26,9
40	15,4	32,0	36,3	31,5	28,7	26,7	24,5	22,9	24,4	21,9
41	12,3	24,7	27,3	23,1	22,0	20,2	19,0	16,0	15,9	15,5
42	9,1	17,7	19,3	17,1	15,9	14,8	13,1	11,3	11,9	10,7
43	6,4	11,9	13,0	11,2	9,6	9,5	9,2	7,8	8,4	7,4
44	4,3	7,5	7,8	6,8	6,4	6,1	5,4	5,1	4,9	5,0
45	2,4	3,9	4,3	3,9	3,6	3,3	3,1	2,5	2,5	3,0
46	1,6	1,8	2,2	1,7	1,7	1,4	1,4	1,3	1,4	1,2
47	0,4	0,8	1,0	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4	0,6
48	0,4	0,2	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4	0,2	0,3	0,2
49	*	*	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
RTF	1928,6	3687,7	3648,3	3202,9	2898,6	2670,0	2552,0	2436,8	2705,0	2595,6
VMN	25,8	26,6	26,8	26,8	26,7	26,5	26,4	26,3	26,2	26,0

Vârsta(a)	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
15	4,4	4,8	5,8	4,9	5,6	5,6	4,6	5,2	5,5	5,2
16	14,2	15,2	16,5	17,3	18,0	17,3	17,1	14,7	16,7	15,2
17	36,8	36,9	39,1	40,4	43,3	44,4	42,7	40,9	37,3	38,9
18	76,1	73,9	76,5	77,2	78,3	79,0	79,8	76,6	75,6	69,0
19	124,6	126,6	125,3	124,6	122,0	123,0	127,1	128,7	131,7	124,9
20	171,6	176,0	177,8	181,4	178,2	174,3	169,9	172,5	179,1	173,4
21	197,2	204,8	208,3	208,8	213,3	204,9	198,9	191,9	202,0	200,8
22	208,6	212,3	211,0	213,9	214,4	209,2	202,1	195,8	205,8	203,3
23	204,0	209,9	203,8	205,3	203,9	198,2	189,0	181,6	195,3	191,5
24	193,0	193,9	192,4	190,1	188,7	184,1	167,8	161,6	179,1	183,4
25	180,1	180,0	175,1	174,6	171,9	163,3	149,2	141,9	166,0	168,8
26	163,7	164,1	156,1	153,4	153,3	146,3	131,4	125,3	141,5	148,5
27	140,6	145,3	139,5	136,9	133,9	129,3	111,6	106,4	123,1	130,7
28	121,8	125,1	121,2	119,1	115,3	110,8	99,1	89,7	105,4	112,7
29	104,2	107,7	103,3	103,9	100,5	95,6	83,4	76,1	88,5	95,9
30	91,7	90,5	90,4	86,8	85,3	82,6	70,6	63,6	75,9	82,6
31	81,2	79,4	74,0	73,5	71,1	69,5	59,3	53,3	63,3	69,5
32	71,7	67,8	65,8	60,8	59,2	57,5	50,3	45,2	52,8	58,4
33	64,3	60,3	57,7	54,5	49,6	49,5	41,5	37,6	45,3	48,7
34	53,7	53,9	50,8	46,4	43,6	39,7	34,6	31,6	36,4	40,1
35	49,3	45,6	44,5	41,5	35,9	35,4	28,6	26,1	30,5	33,9
36	43,3	41,0	37,0	35,6	31,7	29,2	24,4	21,5	25,6	27,0
37	37,0	36,0	32,9	30,3	26,6	25,5	21,4	18,6	20,9	21,9
38	30,5	28,9	28,3	26,5	22,2	21,7	17,8	15,0	16,8	17,5
39	25,1	25,3	23,3	22,7	19,3	17,2	14,1	12,6	13,5	14,8
40	19,5	18,8	18,5	16,7	15,2	13,6	11,1	10,4	9,8	11,7
41	13,8	12,3	12,0	11,4	10,0	10,2	8,3	6,6	7,3	7,9
42	10,2	9,5	8,8	8,0	7,3	7,1	6,3	5,1	5,2	5,8
43	6,7	6,9	6,7	5,8	4,9	5,1	4,0	3,8	3,8	3,5
44	4,4	4,3	4,1	3,8	2,9	3,2	2,6	2,3	2,4	2,5
45	2,6	2,5	2,2	2,4	2,0	1,7	1,4	1,5	1,3	1,6
46	1,3	1,4	1,3	1,1	1,0	1,0	0,7	0,6	0,7	0,7
47	0,5	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,4	0,4	0,3	0,4
48	0,2	0,2	0,4	0,4	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2
49	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	*	*
RTF	2548,0	2562,0	2511,3	2480,9	2429,2	2355,9	2171,5	2065,0	2264,5	2310,9
VMN	25,9	25,8	25,6	25,5	25,3	25,2	24,9	24,8	25,0	25,2

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Vârsta(a)	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
15	5,5	5,7	5,5	5,9	5,5	5,8	5,2	5,3	5,0	4,5
16	16,7	16,0	16,9	16,3	15,1	16,3	14,7	15,7	14,6	13,6
17	37,0	37,0	36,4	36,5	33,0	34,7	31,9	32,8	30,4	30,3
18	70,9	65,6	65,7	65,6	56,5	54,9	54,3	54,1	51,1	48,8
19	113,4	111,1	107,0	103,7	90,4	87,8	85,5	80,7	77,1	70,3
20	169,3	150,9	147,1	142,7	125,4	122,0	120,0	113,0	100,6	91,2
21	199,0	189,5	174,4	167,0	143,7	138,6	139,6	131,1	122,3	104,9
22	203,8	199,9	193,2	174,7	152,0	140,4	141,9	137,6	126,7	116,9
23	196,6	193,5	187,7	177,7	145,8	130,5	134,6	127,2	127,5	116,0
24	180,7	180,0	175,4	168,7	144,9	120,1	117,6	116,3	113,2	110,5
25	171,2	167,0	163,6	155,3	132,8	110,8	104,2	100,2	104,1	99,6
26	153,0	150,7	145,7	143,0	118,4	99,3	95,5	87,2	87,5	87,7
27	135,8	136,2	133,5	124,1	104,1	82,7	79,5	77,9	76,6	75,5
28	118,5	120,6	116,8	110,8	88,5	72,6	68,4	62,6	67,2	64,5
29	104,3	104,4	103,5	96,4	80,4	59,8	55,4	51,6	55,0	56,4
30	90,6	91,1	89,8	85,1	69,8	53,1	47,3	45,1	46,5	46,2
31	77,4	79,7	77,4	72,9	58,5	44,0	40,7	35,6	37,7	37,4
32	66,7	69,9	66,3	62,9	50,5	37,4	33,6	30,8	29,9	31,8
33	55,8	59,9	57,3	54,1	42,7	30,1	27,5	25,2	26,4	26,2
34	46,8	50,0	49,0	46,1	35,7	25,8	23,7	21,6	20,7	21,5
35	40,9	43,2	41,5	38,6	29,3	21,2	19,0	17,6	18,3	18,1
36	32,0	37,2	35,0	33,0	25,1	18,0	16,4	15,1	14,7	14,9
37	27,8	29,9	30,0	27,5	20,4	14,7	14,1	12,1	12,5	11,8
38	21,8	25,3	23,5	22,9	17,3	11,9	11,3	10,2	10,0	9,9
39	17,0	20,0	19,4	18,3	14,0	9,7	9,1	8,0	8,1	7,5
40	14,0	15,4	14,4	14,6	11,2	8,0	7,5	6,6	6,5	5,9
41	9,6	12,5	11,1	10,6	8,4	5,7	5,3	4,7	4,9	4,6
42	6,8	8,6	8,4	6,9	5,9	4,2	4,1	3,5	3,7	3,5
43	4,8	6,3	5,4	5,1	3,9	3,0	2,9	2,4	2,4	2,3
44	3,0	3,6	3,3	3,2	2,5	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4
45	1,7	2,0	1,8	1,7	1,5	1,0	0,9	0,8	0,9	0,9
46	0,7	0,8	0,7	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
47	0,2	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,1
48	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
49	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	*	*	*
RTF	2393,5	2384,2	2307,5	2193,2	1834,4	1567,1	1514,3	1435,0	1404,4	1335,2
VMN	25,5	25,8	25,8	25,7	25,5	25,0	24,8	24,7	24,9	25,0

(a) – Vârsta atinsă în cursul anului.

(*) – Sub 0,05 la mie.

Sursa: Calcule ale autorului (a se vedea textul).

Tabel A4 – România, Ratele de fertilitate pe vârste (a), descendența finală (DF) și vârsta medie la naștere (VMN) în generațiile feminine 1928-1970

Vârsta(a)	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
15	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,7
16	12,6	12,4	12,1	11,9	11,8	11,7	11,6	11,4	11,2	11,2
17	41,9	41,3	40,2	39,6	39,1	38,4	38,3	37,8	37,2	36,9
18	83,6	82,2	80,2	79,1	78,0	76,6	76,5	75,4	74,4	73,5
19	131,0	129,0	125,9	124,0	122,4	120,2	119,8	118,3	116,6	115,3
20	166,6	164,0	160,0	157,8	155,7	152,9	152,5	150,3	148,2	146,6
21	176,2	173,5	169,3	167,0	164,7	161,7	161,1	159,0	156,8	155,0
22	175,3	172,6	168,5	166,2	164,0	161,0	160,4	158,3	156,1	154,3
23	167,0	164,4	160,4	158,2	156,3	153,4	152,8	150,8	148,7	147,0
24	158,3	156,0	152,1	150,0	148,0	145,4	144,9	142,9	140,9	139,4
25	148,4	146,1	142,4	140,6	138,8	136,2	135,7	134,0	132,1	130,6
26	136,0	133,8	130,5	128,7	127,1	124,9	124,3	122,7	121,0	119,6
27	121,0	119,1	116,2	114,6	113,2	111,1	110,7	109,3	107,8	106,5
28	109,7	107,9	105,3	103,9	102,5	100,7	100,3	99,0	97,6	96,5
29	96,7	95,1	92,7	91,4	90,3	88,6	88,2	87,2	86,0	81,7
30	84,1	82,8	80,8	79,7	78,6	77,2	77,0	75,9	71,1	159,7
31	75,8	74,6	72,9	71,9	70,9	69,6	69,4	64,1	141,7	144,5
32	66,9	66,0	64,2	63,5	62,6	61,6	56,6	130,8	132,1	112,2
33	56,3	55,4	53,9	53,3	52,5	47,5	118,4	120,1	100,8	89,0
34	50,6	49,7	48,7	48,0	42,8	99,3	108,6	92,0	79,1	69,8
35	42,1	41,5	40,4	35,6	88,2	93,2	82,5	70,9	61,2	57,4
36	37,1	36,5	31,3	74,2	81,9	68,9	62,6	55,9	49,2	45,9
37	31,1	26,3	62,7	69,5	58,8	52,5	48,5	43,4	39,5	43,1
38	22,5	51,6	56,5	49,7	44,9	40,4	38,5	35,8	35,6	33,5
39	41,3	47,4	40,3	35,8	33,8	30,8	29,3	31,1	26,9	25,1
40	36,3	31,5	28,7	26,7	24,5	22,9	24,4	21,9	19,5	18,8
41	23,1	22,0	20,2	19,0	16,0	15,9	15,5	13,8	12,3	12,0
42	15,9	14,8	13,1	11,3	11,9	10,7	10,2	9,5	8,8	8,0
43	9,5	9,2	7,8	8,4	7,4	6,7	6,9	6,7	5,8	4,9
44	5,4	5,1	4,9	5,0"	4,4	4,3	4,1	3,8	2,9	3,2
45	2,5	2,5	3,0	2,6	2,5	2,2	2,4	2,0	1,7	1,4
46	1,4	1,2	1,3	1,4	1,3	1,1	1,0	1,0	0,7	0,6
47	0,6	0,5	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,4	0,4	0,3
48	0,2	0,2	0,4	0,4	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2
49	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	*	*	0,1
DF	2330,1	2319,3	2291,0	2292,8	2298,6	2291,3	2336,8	2338,5	2326,8	2346,5
VMN	26,1	26,2	26,4	26,5	26,6	26,7	26,8	26,8	26,7	26,7

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Vârsta(a)	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947
15	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6	2,7	2,6	2,7	2,6
16	11,0	11,0	11,0	10,9	10,9	10,9	11,1	10,9	11,3	10,8
17	36,5	36,5	36,6	36,3	36,2	36,0	36,9	36,0	37,3	35,7
18	72,8	72,7	73,1	72,4	72,1	71,7	73,5	71,8	74,3	71,2
19	114,1	114,1	114,5	113,5	113,1	112,4	115,3	112,6	116,5	110,8
20	145,2	145,3	145,7	144,3	143,8	143,0	146,6	143,2	140,9	215,2
21	153,5	153,6	154,0	152,6	152,1	151,2	155,1	148,9	250,3	236,3
22	152,9	152,8	153,3	151,9	151,4	150,5	148,2	260,8	250,9	223,1
23	145,6	145,6	146,1	144,7	144,2	141,3	262,2	251,4	224,4	204,6
24	138,0	137,9	138,4	137,1	133,8	248,9	243,8	215,7	196,8	181,8
25	129,3	129,3	129,7	125,4	241,3	232,9	204,6	185,3	170,4	164,5
26	118,5	118,5	114,9	226,1	214,6	195,4	173,3	156,7	151,6	144,2
27	105,5	102,3	210,6	203,5	178,3	159,5	142,4	136,1	129,6	146,0
28	92,8	192,7	188,8	164,6	143,8	130,1	121,7	115,9	130,4	122,4
29	174,0	175,2	152,3	135,8	119,1	112,7	103,9	115,6	108,8	104,2
30	159,9	138,2	123,8	108,8	100,7	95,2	102,1	96,8	91,7	90,5
31	124,9	110,1	99,5	91,0	83,9	93,5	84,9	81,2	79,4	74,0
32	99,3	87,9	83,2	76,7	80,1	75,5	71,7	67,8	65,8	60,8
33	78,0	73,0	69,4	74,1	65,4	64,3	60,3	57,7	54,5	49,6
34	65,0	59,6	67,1	60,3	53,7	53,9	50,8	46,4	43,6	39,7
35	52,3	57,0	54,2	49,3	45,6	44,5	41,5	35,9	35,4	28,6
36	49,9	45,3	43,3	41,0	37,0	35,6	31,7	29,2	24,4	21,5
37	39,8	37,0	36,0	32,9	30,3	26,6	25,5	21,4	18,6	20,9
38	30,5	28,9	28,3	26,5	22,2	21,7	17,8	15,0	16,8	17,5
39	25,3	23,3	22,7	19,3	17,2	14,1	12,6	13,5	14,8	17,0
40	18,5	16,7	15,2	13,6	11,0	10,4	9,8	11,7	14,0	15,4
41	11,4	10,0	10,2	8,3	6,6	7,3	7,9	9,6	12,5	11,1
42	7,3	7,1	6,3	5,1	5,2	5,8	6,8	8,6	8,4	6,9
43	5,1	4,0	3,8	3,8	3,5	4,8	6,3	5,4	5,1	3,9
44	2,6	2,3	2,4	2,5	3,0	3,6	3,3	3,2	2,5	1,9
45	1,5	1,3	1,6	1,7	2,0	1,8	1,7	1,5	1,0	0,9
46	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5
47	0,4	0,2	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2
48	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
49	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	*	*	*	*
DF	2365,0	2393,1	2440,1	2438,1	2426,0	2459,1	2477,0	2469,2	2485,7	2434,4
VMN	26,7	26,6	26,5	26,3	26,1	25,9	25,7	25,5	25,3	25,1

Vârsta(a)	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
15	2,3	2,4	1,5	2,6	3,1	3,4	3,3	3,1	2,9	3,5
16	9,6	9,7	10,7	14,3	13,8	12,7	11,8	12,3	12,7	12,4
17	31,9	35,4	46,1	44,4	39,3	37,1	34,8	36,2	34,0	37,0
18	70,6	108,3	94,2	84,2	77,5	75,2	70,9	71,2	76,5	78,1
19	165,4	164,1	134,2	125,3	120,9	116,8	111,0	124,7	122,4	124,6
20	205,4	192,9	170,6	164,2	159,1	152,6	169,3	166,1	171,6	176,0
21	212,8	207,7	192,8	186,1	178,8	199,8	196,5	197,2	204,8	208,3
22	209,3	206,3	197,2	192,2	213,8	206,5	208,6	212,3	211,0	213,9
23	193,2	194,5	189,9	213,0	206,5	204,0	209,9	203,8	205,3	203,9
24	179,3	181,3	203,1	196,3	193,0	193,9	192,4	190,1	188,7	184,1
25	160,7	186,3	183,4	180,1	180,0	175,1	174,6	171,9	163,3	149,2
26	167,2	162,5	163,7	164,1	156,1	153,4	153,3	146,3	131,4	125,3
27	141,7	140,6	145,3	139,5	136,9	133,9	129,3	111,6	106,4	123,1
28	121,8	125,1	121,2	119,1	115,3	110,8	99,1	89,7	105,4	112,7
29	107,7	103,3	100,5	95,6	83,4	76,1	88,5	95,9	104,3	104,4
30	90,4	86,8	85,3	82,6	70,6	63,6	75,9	82,6	90,6	91,1
31	73,5	71,1	69,5	59,3	53,3	63,3	69,5	77,4	79,7	77,4
32	59,2	57,5	50,3	45,2	52,8	58,4	66,7	69,9	66,3	62,9
33	49,5	41,5	37,6	45,3	48,7	55,8	59,9	57,3	54,1	42,7
34	34,6	31,6	36,4	40,1	46,8	50,0	49,0	46,1	35,7	25,8
35	26,1	30,5	33,9	40,9	43,2	41,5	38,6	29,3	21,2	19,0
36	25,6	27,0	32,0	37,2	35,0	33,0	25,1	18,0	16,4	15,1
37	21,9	27,8	29,9	30,0	27,5	20,4	14,7	14,1	12,1	12,5
38	21,8	25,3	23,5	22,9	17,3	11,9	11,3	10,2	10,0	9,9
39	20,0	19,4	18,3	14,0	9,7	9,1	8,0	8,1	7,5	7,5
40	14,4	14,6	11,2	8,0	7,5	6,6	6,5	5,9	5,9	5,9
41	10,6	8,4	5,7	5,3	4,7	4,9	4,6	4,6	4,6	4,6
42	5,9	4,2	4,1	3,5	3,7	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
43	3,0	2,9	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
44	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
45	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
46	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
47	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
48	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
49	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
DF	2438,5	2472,0	2400,9	2365,5	2315,7	2285,8	2279,4	2257,2	2245,1	2239,5
VMN	25,1	25,0	25,2	25,2	25,2	25,1	25,1	25,0	24,9	24,8

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Vârsta(a)	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
15	3,8	4,4	3,8	4,4	4,8	5,8	4,9	5,6	5,6	4,6
16	14,1	14,6	14,2	15,2	16,5	17,3	18,0	17,3	17,1	14,7
17	37,8	36,8	36,9	39,1	40,4	43,3	44,4	42,7	40,9	37,3
18	76,1	73,9	76,5	77,2	78,3	79,0	79,8	76,6	75,6	69,0
19	126,6	125,3	124,6	122,0	123,0	127,1	128,7	131,7	124,9	113,4
20	177,8	181,4	178,2	174,3	169,9	172,5	179,1	173,4	169,3	150,9
21	208,8	213,3	204,9	198,9	191,9	202,0	200,8	199,0	189,5	174,4
22	214,4	209,2	202,1	195,8	205,8	203,3	203,8	199,9	193,2	174,4
23	198,2	189,0	181,6	195,3	191,5	196,6	193,5	187,7	177,7	145,8
24	167,8	161,6	179,1	183,4	180,7	180,0	175,4	168,7	144,9	120,1
25	141,9	166,0	168,8	171,2	167,0	163,6	155,3	132,8	110,8	104,2
26	141,5	148,5	153,0	150,7	145,7	143,0	118,4	99,3	95,5	87,2
27	130,7	135,8	136,2	133,5	124,1	104,1	82,7	79,5	77,9	76,6
28	118,5	120,6	116,8	110,8	88,5	72,6	68,4	62,6	67,2	64,5
29	104,4	103,5	96,4	80,4	59,8	55,4	51,6	55,0	56,4	56,4
30	89,8	85,1	69,8	53,1	47,3	45,1	46,5	46,2	46,2	46,2
31	72,9	58,5	44,0	40,7	35,6	37,7	37,4	37,4	37,4	37,4
32	50,5	37,4	33,6	30,8	29,9	31,8	31,8	31,8	31,8	31,8
33	30,1	27,5	25,2	26,4	26,2	26,2	26,2	26,2	26,2	26,2
34	23,7	21,6	20,7	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5
35	17,6	18,3	18,1	18,1	18,1	18,1	18,1	18,1	18,1	18,1
36	14,7	14,9	14,9	14,9	14,9	14,9	14,9	14,9	14,9	14,9
37	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8
38	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9
39	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
40	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
41	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
42	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
43	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
44	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
45	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
46	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
47	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
48	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
49	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
DF	2210,1	2195,6	2147,8	2106,1	2029,8	2009,3	1949,6	1876,3	1791,0	1638,0
VMN	24,6	24,6	24,5	24,4	24,2	24,1	24,0	24,0	24,1	24,2

Vârsta(a)	1968	1969	1970
15	5,2	5,5	5,2
16	16,7	15,2	16,7
17	38,9	37,0	37,0
18	70,9	65,6	65,7
19	111,1	107,0	103,7
20	147,1	142,7	125,4
21	167,0	143,7	138,6
22	152,0	140,4	141,9
23	130,5	134,6	127,2
24	117,6	116,3	113,2
25	100,2	104,1	99,6
26	87,5	87,7	87,7
27	75,5	75,5	75,5
28	64,5	64,5	64,5
29	56,4	56,4	56,4
30	46,2	46,2	46,2
31	37,4	37,4	37,4
32	31,8	31,8	31,8
33	26,2	26,2	26,2
34	21,5	21,5	21,5
35	18,1	18,1	18,1
36	14,9	14,9	14,9
37	11,8	11,8	11,8
38	9,9	9,9	9,9
39	7,5	7,5	7,5
40	5,9	5,9	5,9
41	4,6	4,6	4,6
42	3,5	3,5	3,5
43	2,3	2,3	2,3
44	1,4	1,4	1,4
45	0,9	0,9	0,9
46	0,4	0,4	0,4
47	0,1	0,1	0,1
48	0,1	0,1	0,1
49	*	*	*
DF	1585,6	1540,7	1502,8
VMN	24,3	24,4	24,5

(a) – Vârsta atinsă în cursul anului.

(*) – Sub 0,05 la mie.

– Cifrele cursive (italice) indică valori extrapolate.

Sursa: Calcule ale autorului (a se vedea textul).

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Anexa 2

Figura 1– Născuți vii și rata natalității, 1871-1995

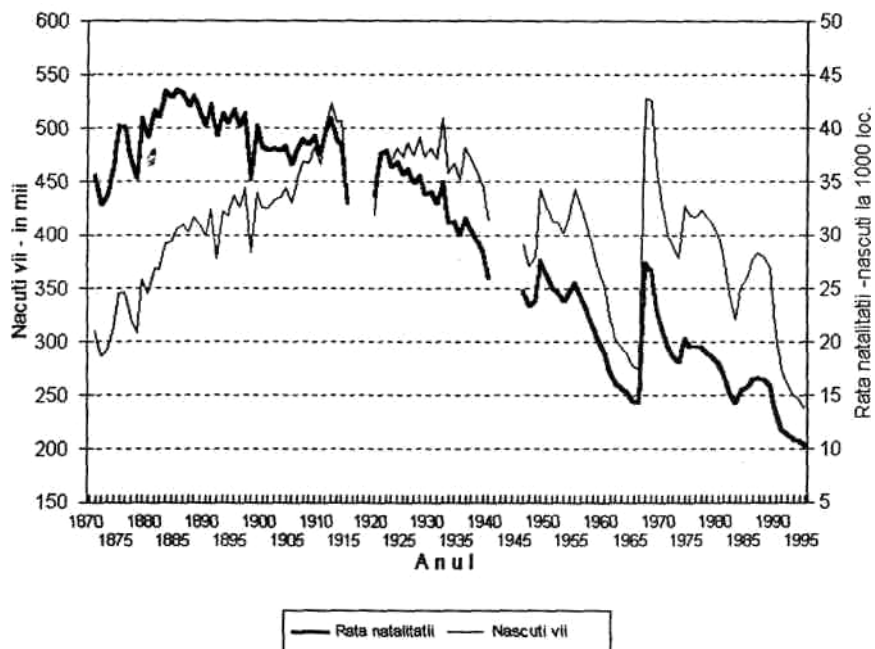

Figura 2 – Dinamica ratei natalității, 1871-1995, valoarea din 1885= 1

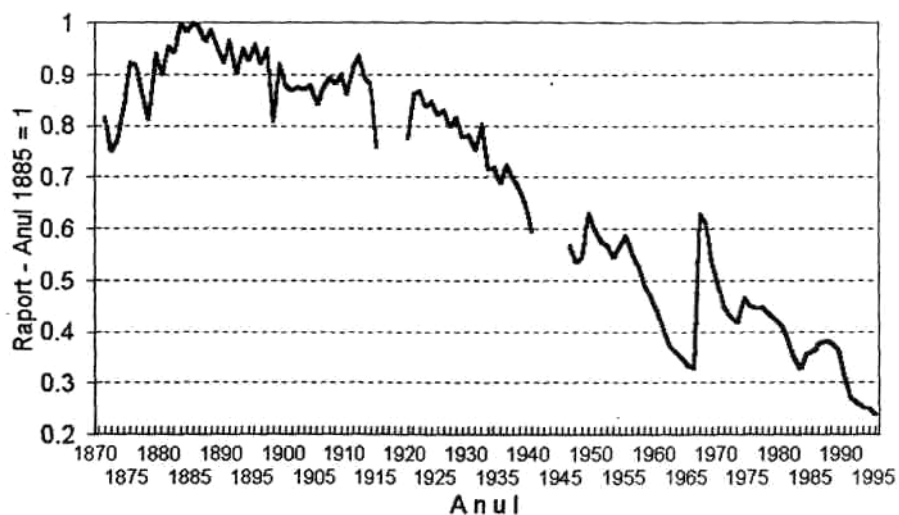

Figura 3 – Rata totală a fertilității calculată (estimată) în trei moduri

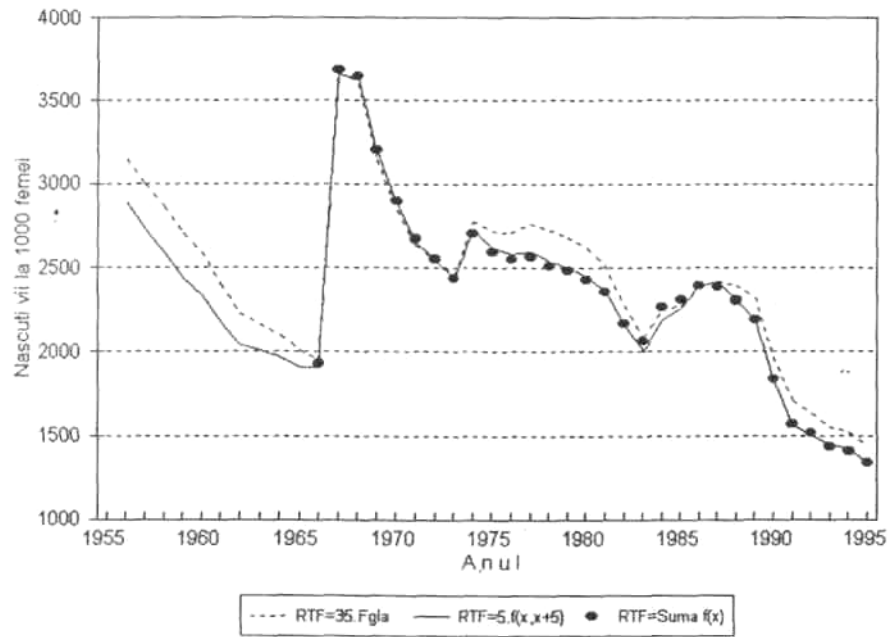
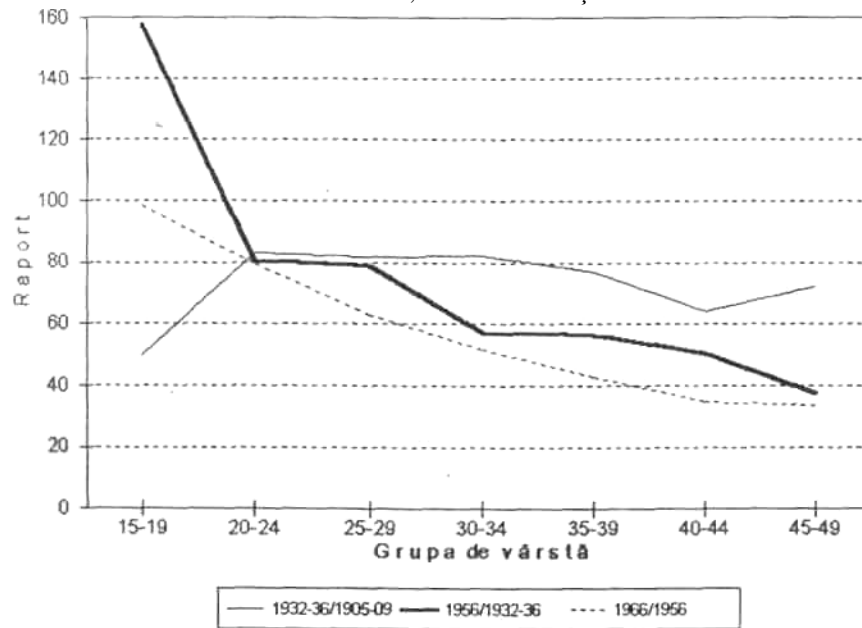

Figura 11 – Raportul dintre ratele de fertilitate pe grupe de vârstă, 1932-36/1905-09, 1956/1932-36 și 1966/1956

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Figura 4 – Rata natalității și rata totală a fertilității (RTF), 1871-1995

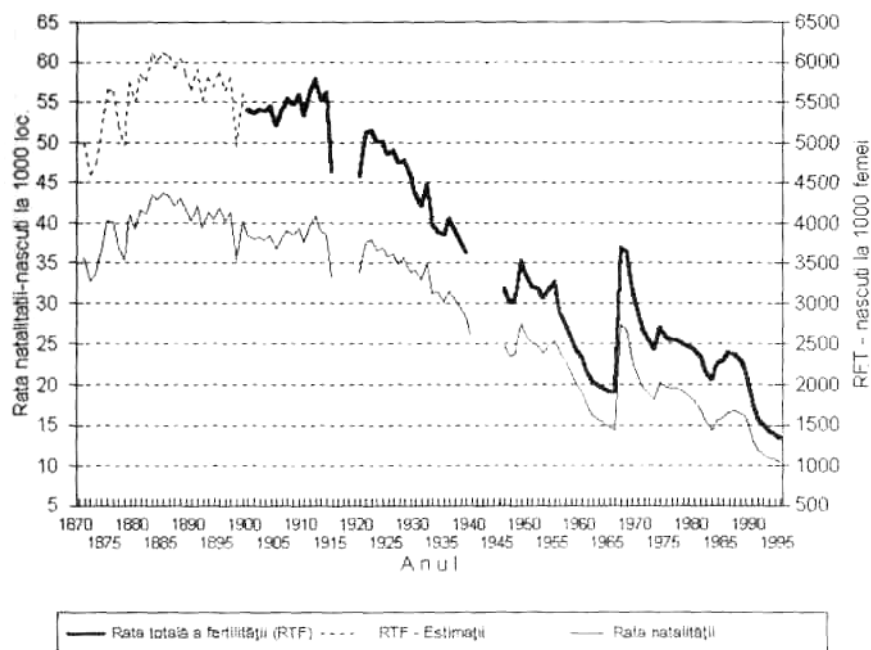

Figura 5 – Rata natalității în Vechiul Regat și Transilvania, 1871-1915 și în ROMÂNIA, 1920-1940

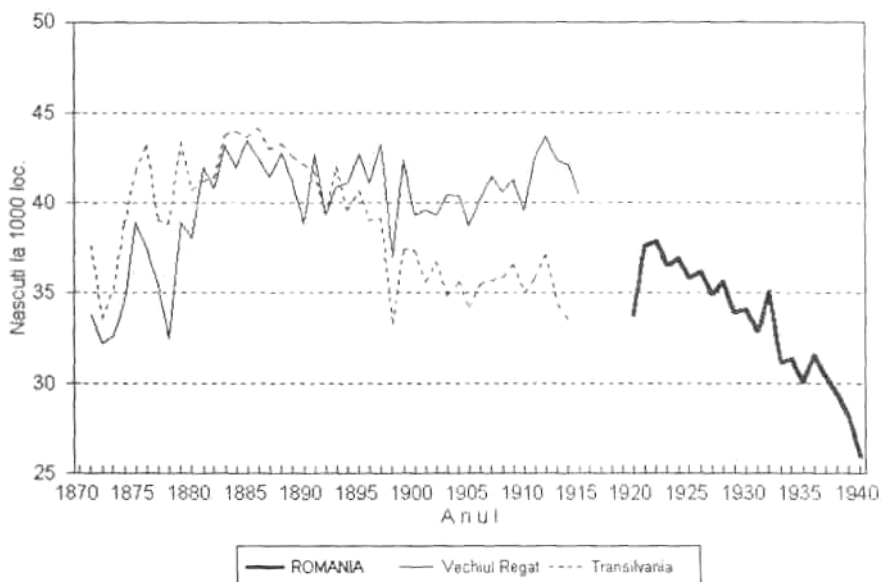

Fig.6 – Rata nupțialității, 1871-1929

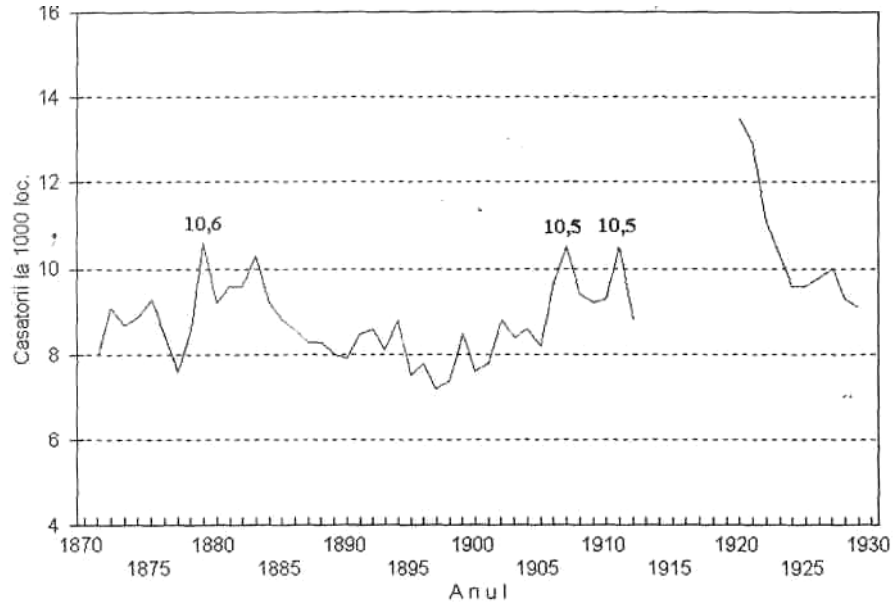
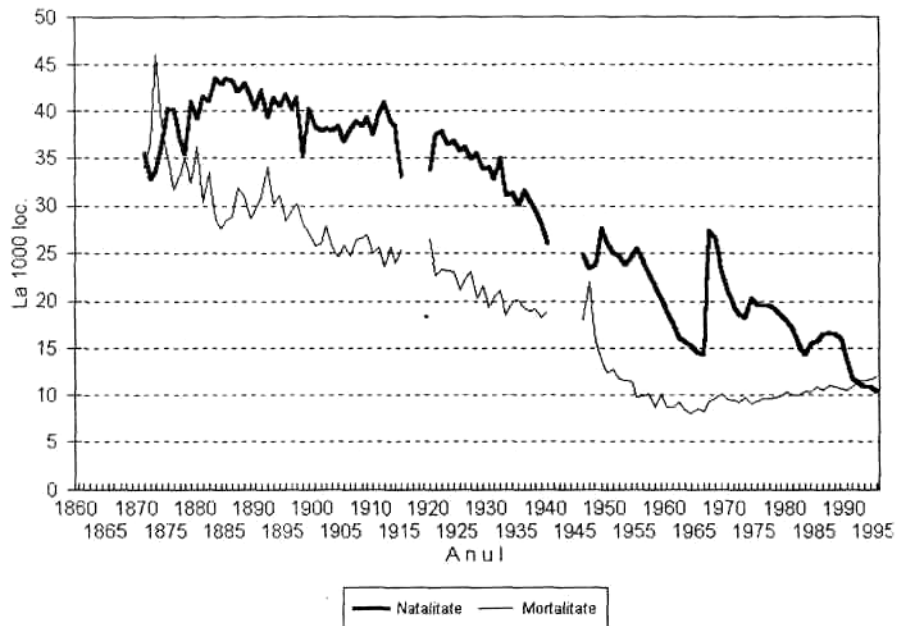

Fig.7 – Rata natalității și mortalității generale, 1871-1995

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Figura 8 – Rata natalității și mortalității generale în Vechiul Regat, 1871-1915

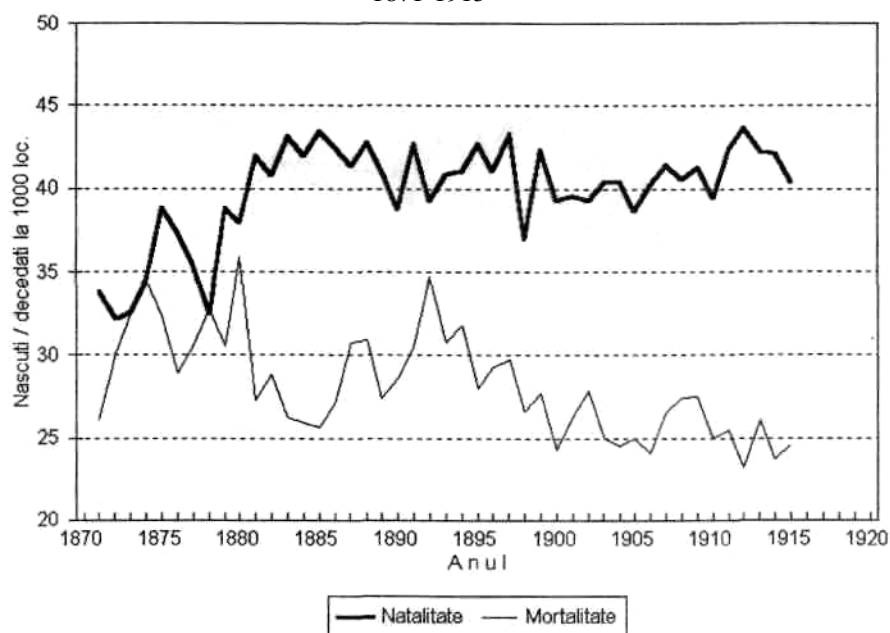

Figura 9 – Rata natalității și mortalității generale în Transilvania, 1871-1915

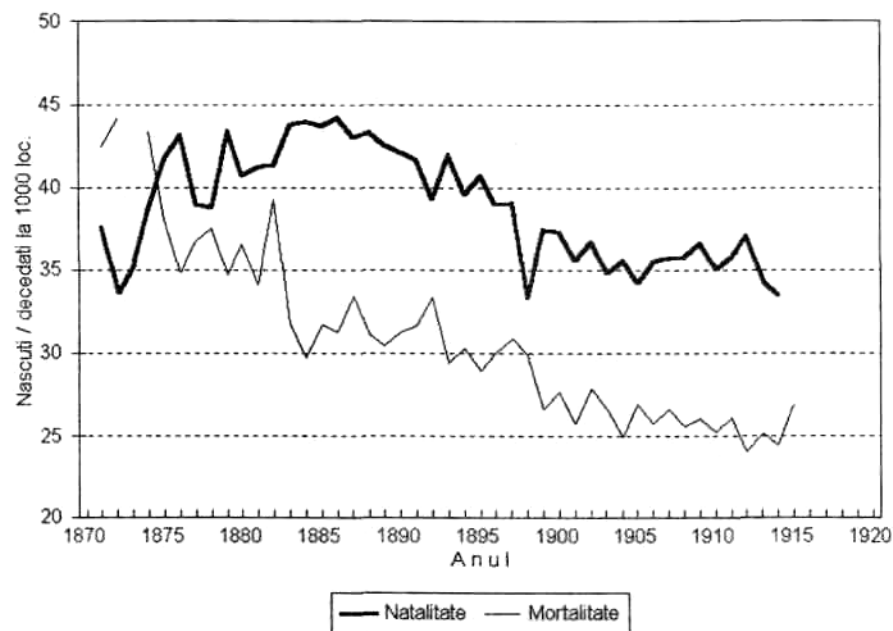

Figura 10 – Rata natalității în România
seriile CNS și Chesnais (JCC) –
și în Italia, 1860-1940

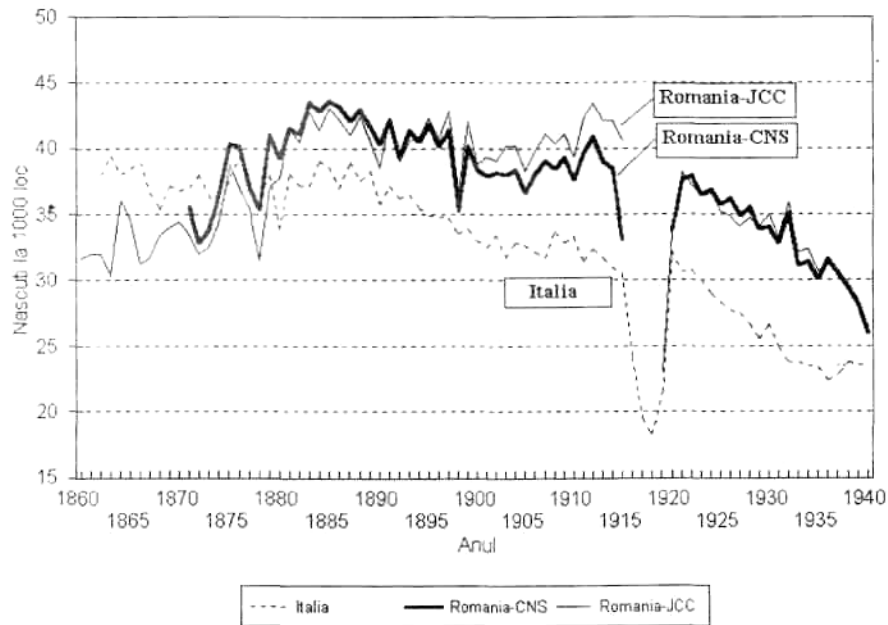
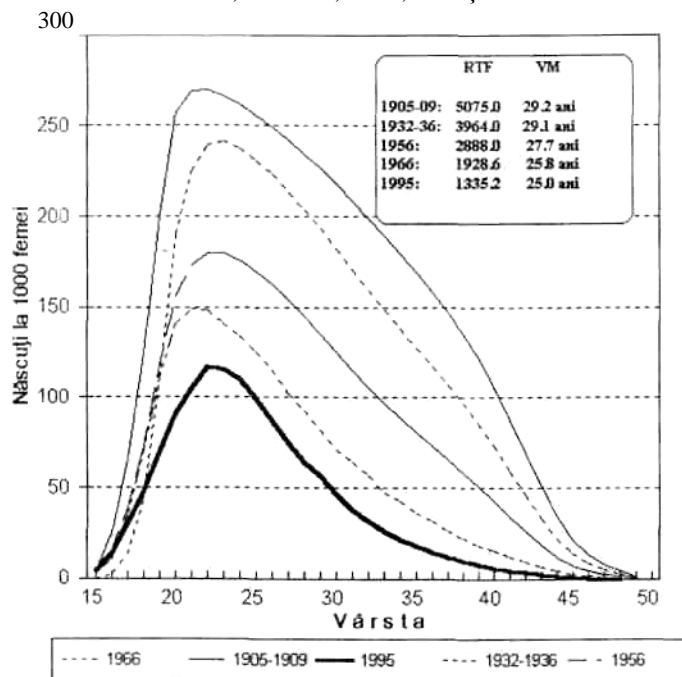

Fig.12 – Fertilitatea pe vârste în anii
1905-09, 1932-36, 1956, 1966 și 1995

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig. 13 – Raportul dintre ratele de fertilitate pe vârste, 1932-36/1905-09, 1956/1932-36 și 1966/1956

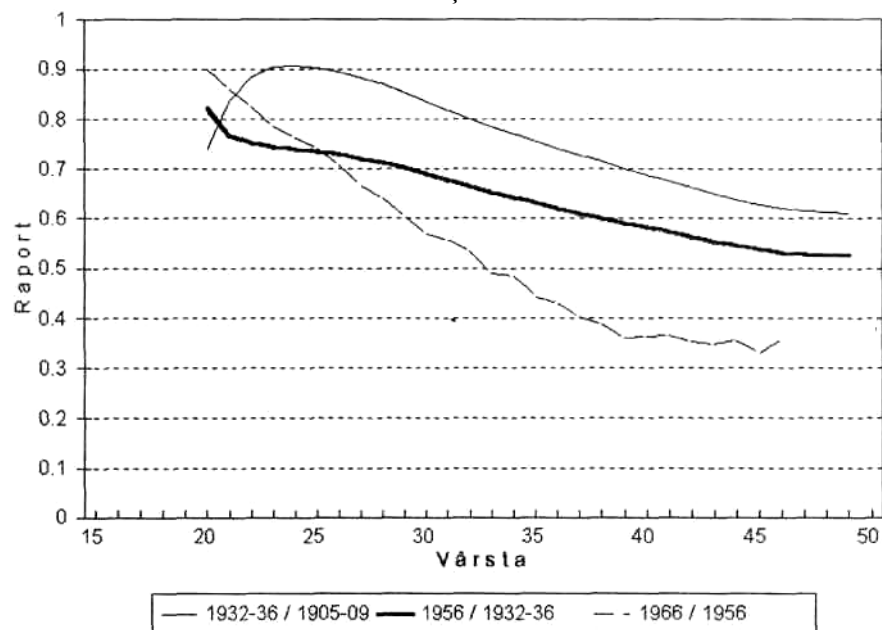

Fig. 14 – Raportul dintre ratele de fertilitate pe vârste, 1967/1966, 1989/1967 și 1989/1966

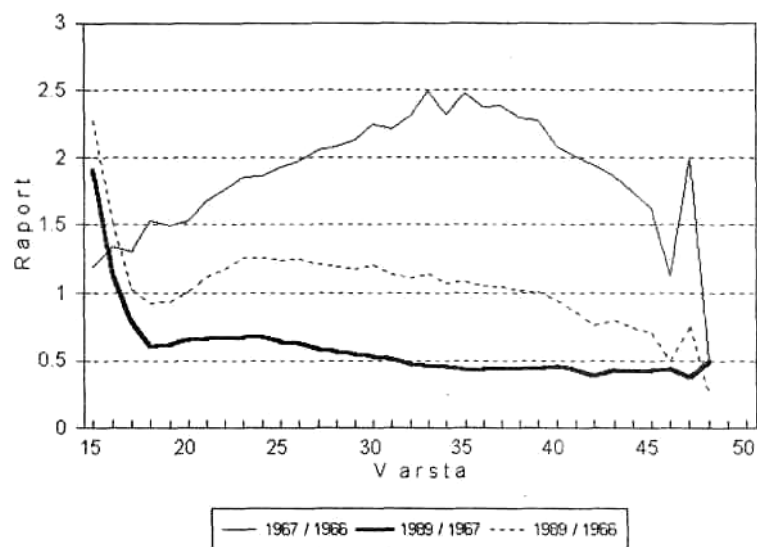

Fig.15 – Raportul dintre ratele de fertilitate pe vârste, 1995/89 și 1995/66

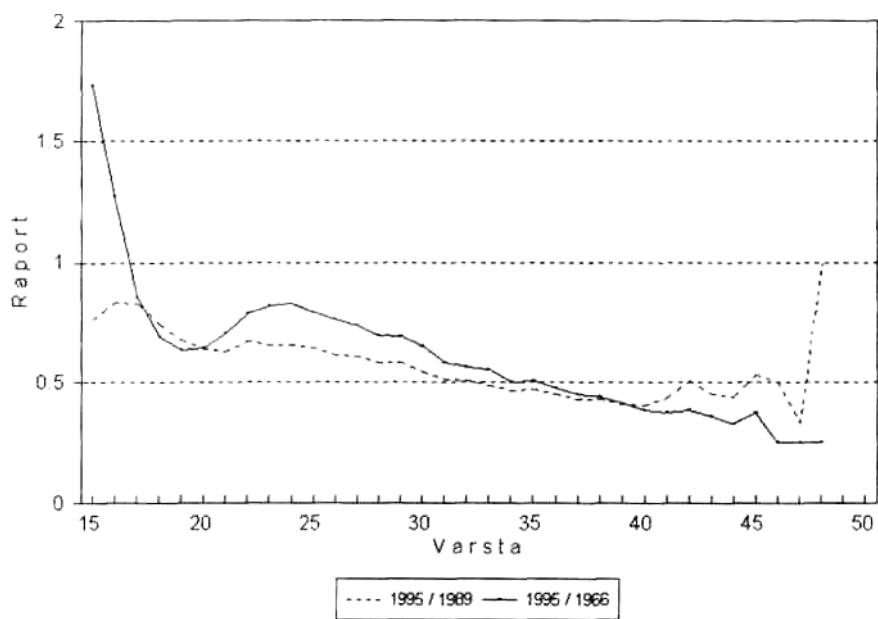
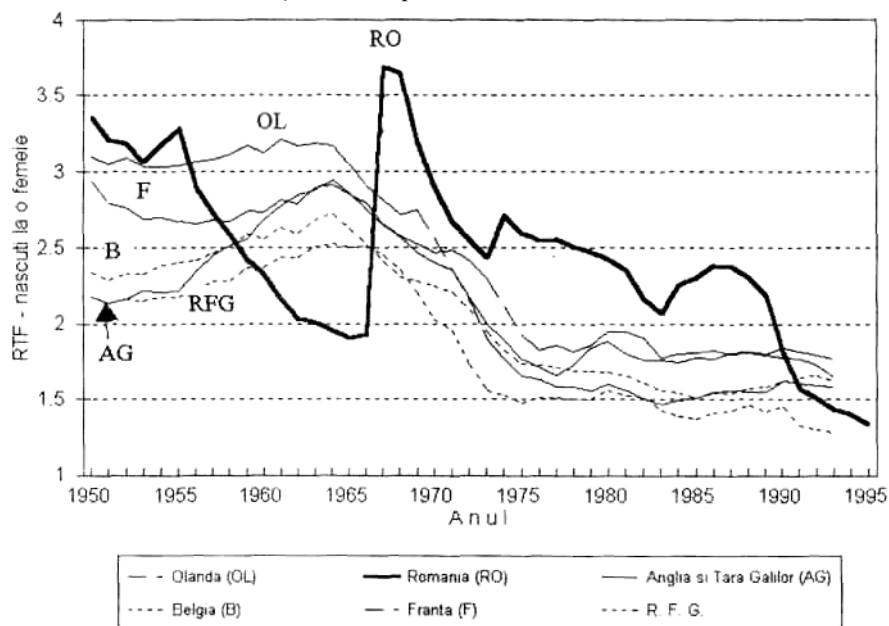

Fig.16 – RTF în România și în unele țări din Europa de Vest, 1950-1995

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig. 17 – RTF în România și în unele țări din Europa de Sud, 1950-1995

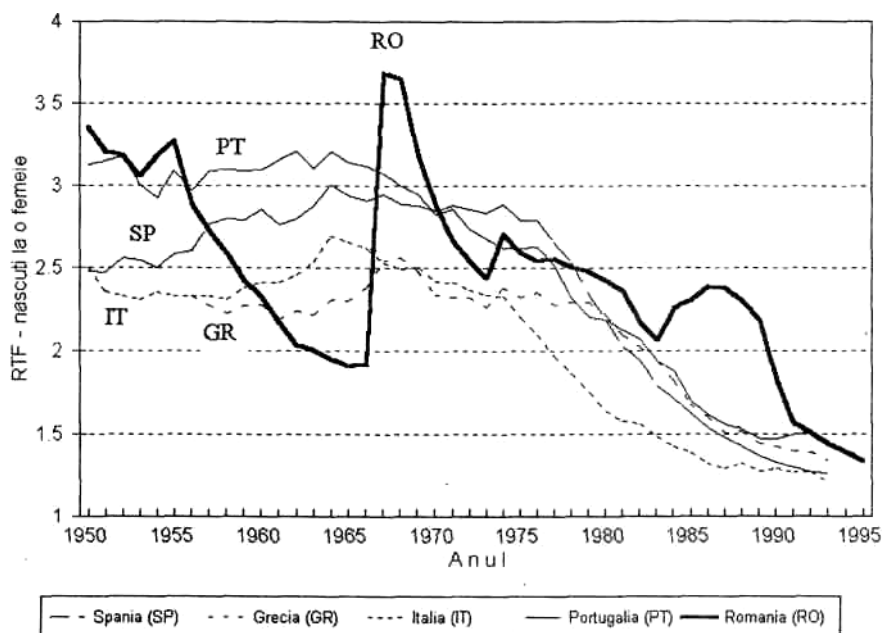

Fig. 18 – RTF în România și în unele țări din Europa de Nord, 1950-1995

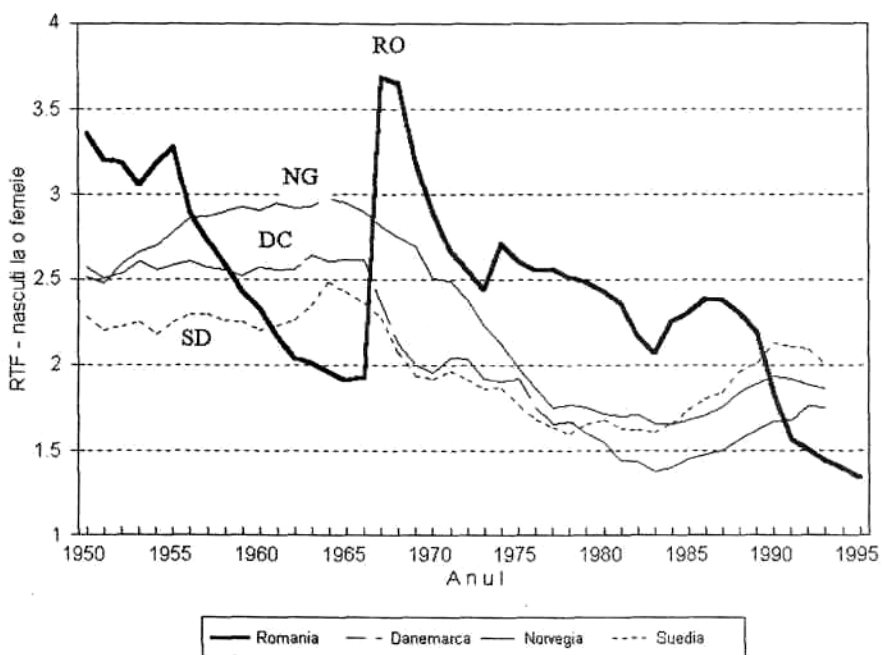

Fig. 19 – RTF în România, Anglia și Țara Galilor, Spania și Suedia, 1950-1995

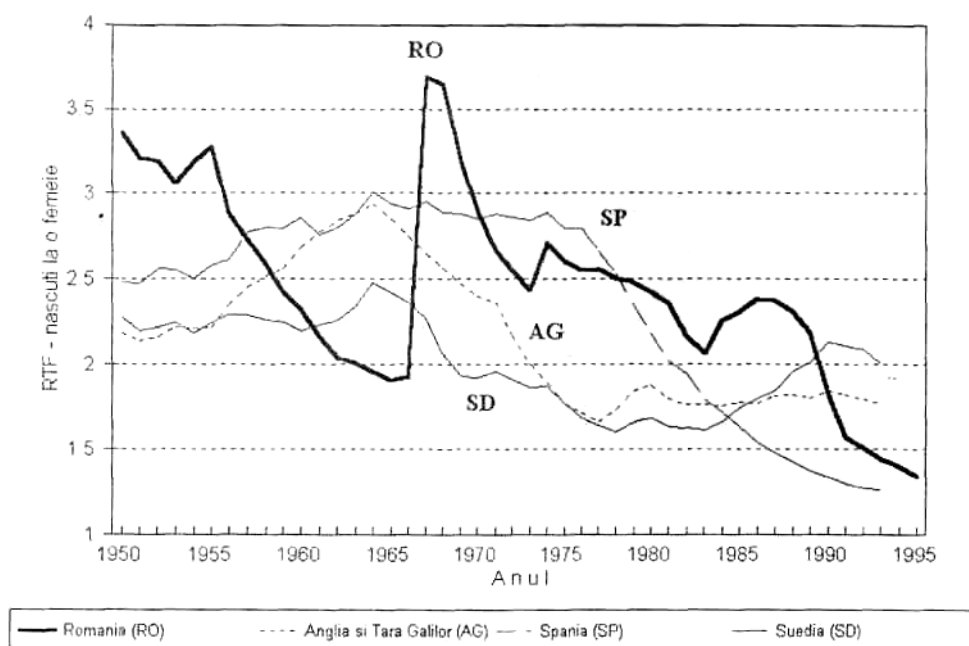
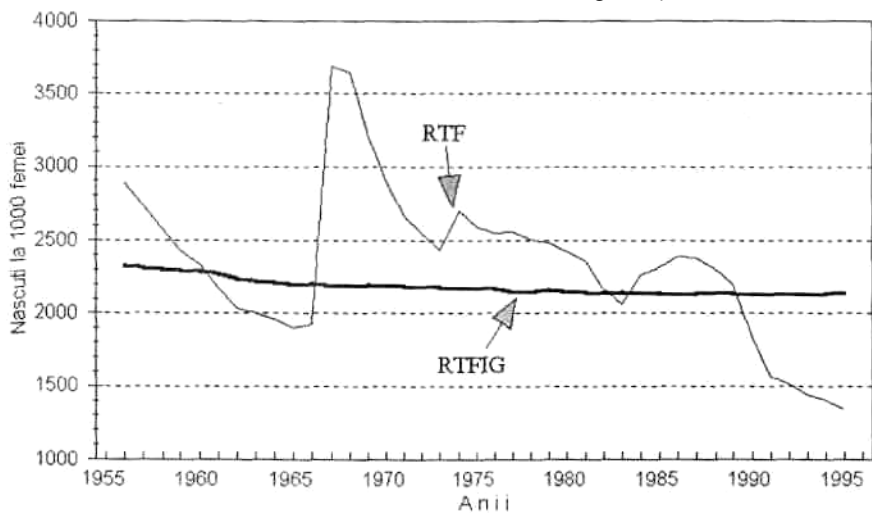

Fig.20 – Rata totală a fertilității (RTF) în anii 1956-1995
RTF = Valori efective
RTFIG = Valori de înlocuire a generației

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig. 21 – Excedentul sau deficitul
valorii efective a RTF în raport cu
valoarea reclamată de înlocuirea generațiilor (RTFIG)
– născuți la 1000 femei și în % –

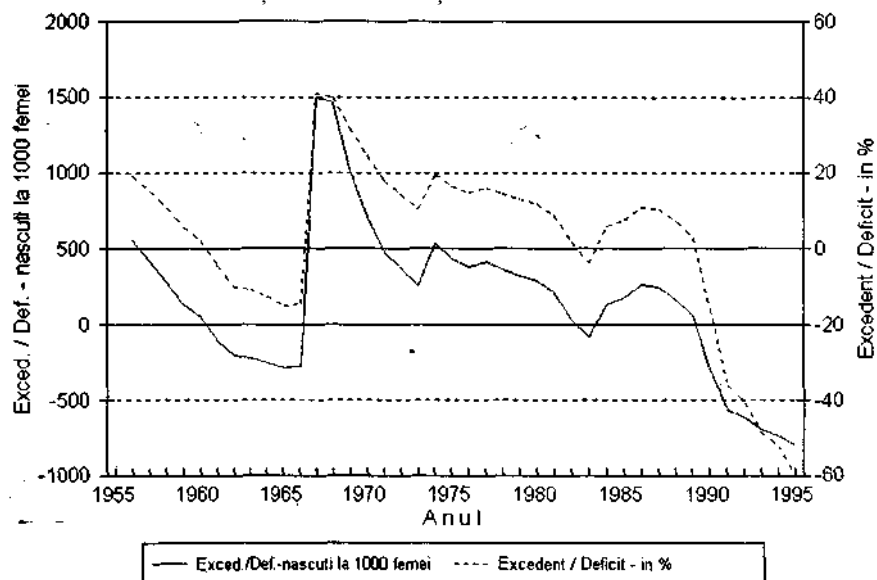

Figura 22 – Rata totală a fertilității
și descendența finală (decalată)
(Ex.: Descendența finală a generației 1930 este plasată în anul 1930+26=1956,
26 fiind vârsta medie la naștere a femeilor din generația 1930)

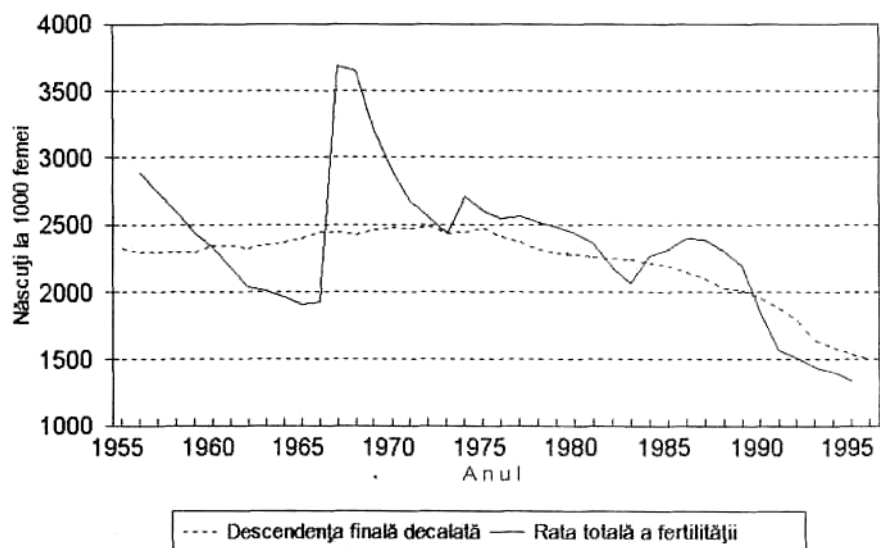

Fig.23 – Diagrama lui Lexis conținând spațiul transversal și cel longitudinal al fertilității

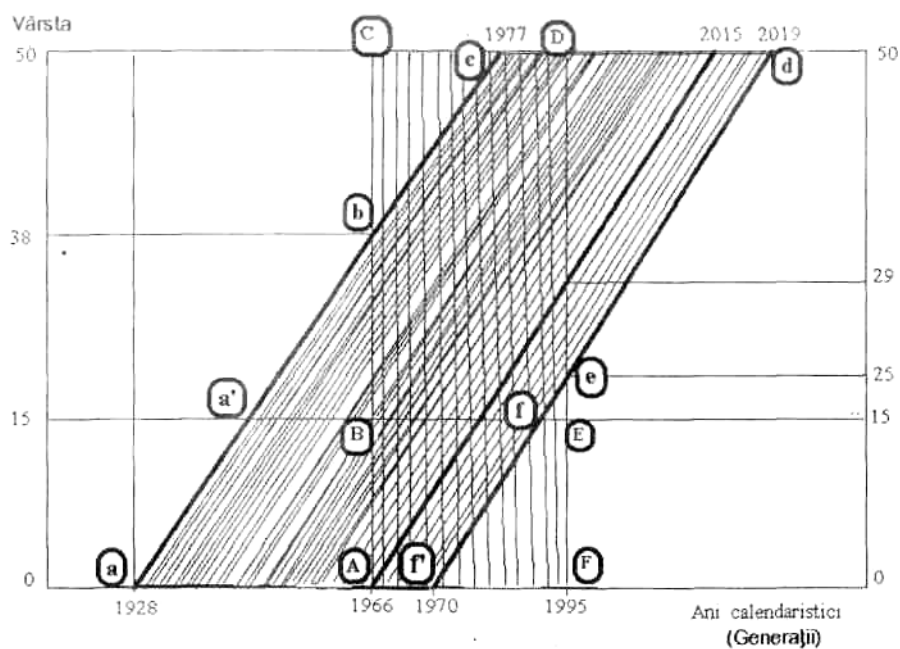
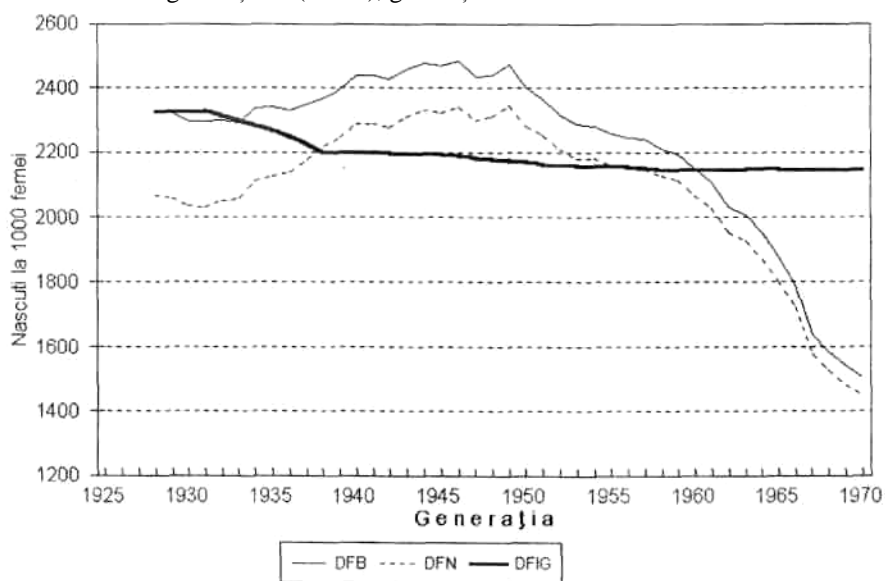

Fig.24 – Descendența finală brută (DFB), descendența finală netă (DFN) și descendența finală asigurând înlocuirea generațiilor (DFIG), generațiile feminine 1928-1970

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig.25 – Descendențele finale ale generațiilor feminine 1853-1970

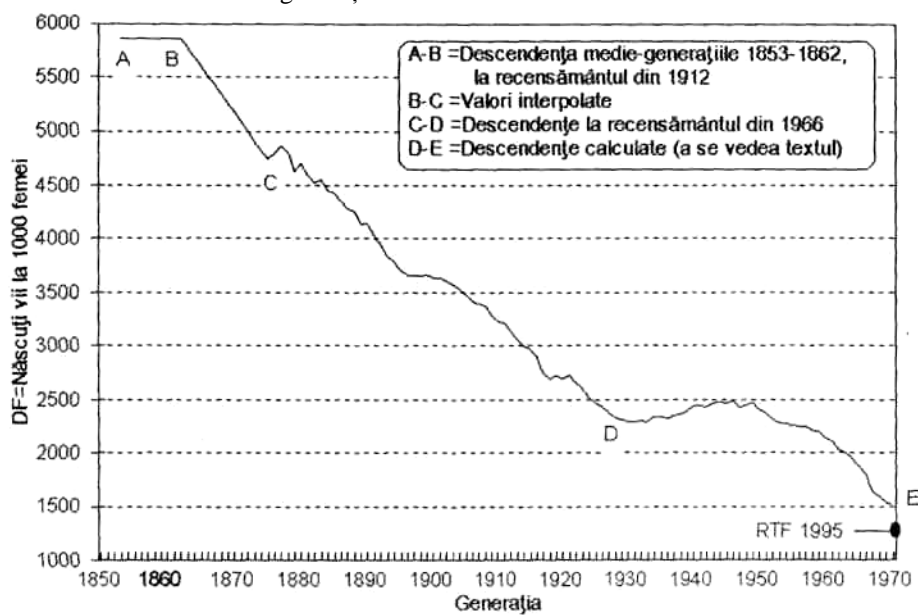

Fig.26 – Descendențele finale (DF) ale unor generații feminine la recensămintele din anii 1966, 1977 și 1992

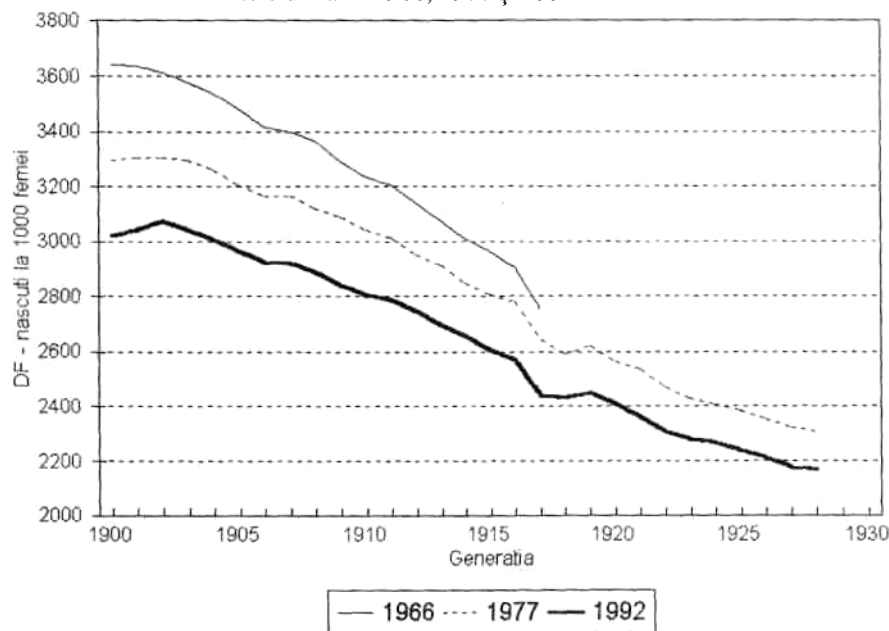

Fig.27 – Mortalitatea feminină în generațiile 1920-1925 în perioada 1977-92 în funcție de numărul copiilor născuți vii

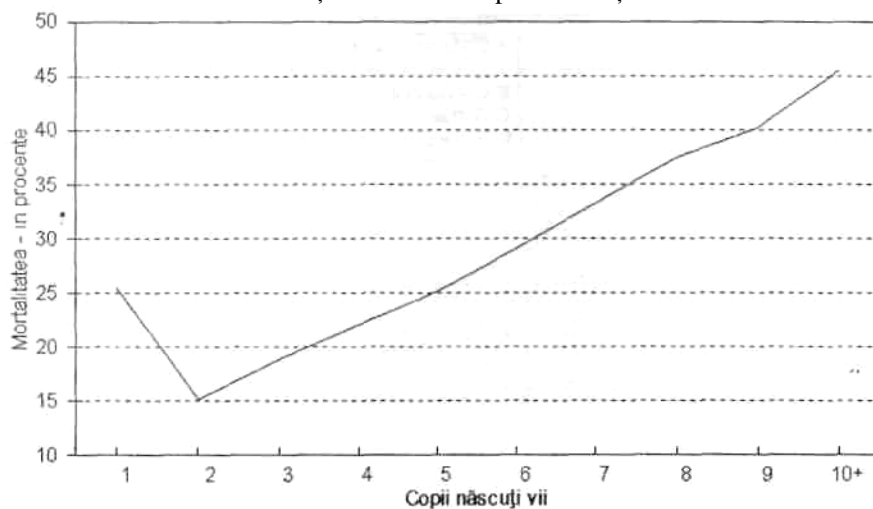
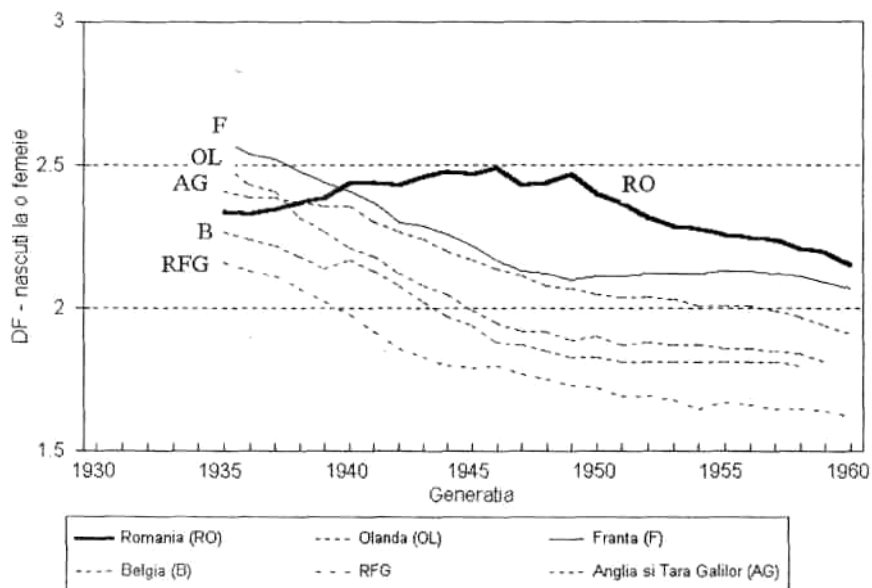

Fig. 28 – Descendența finală a generațiilor 1935-1960 în România și unele țări din Europa de Vest

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig.29 – Descendența finală și vârsta medie la naștere, generațiile feminine 1928-1970

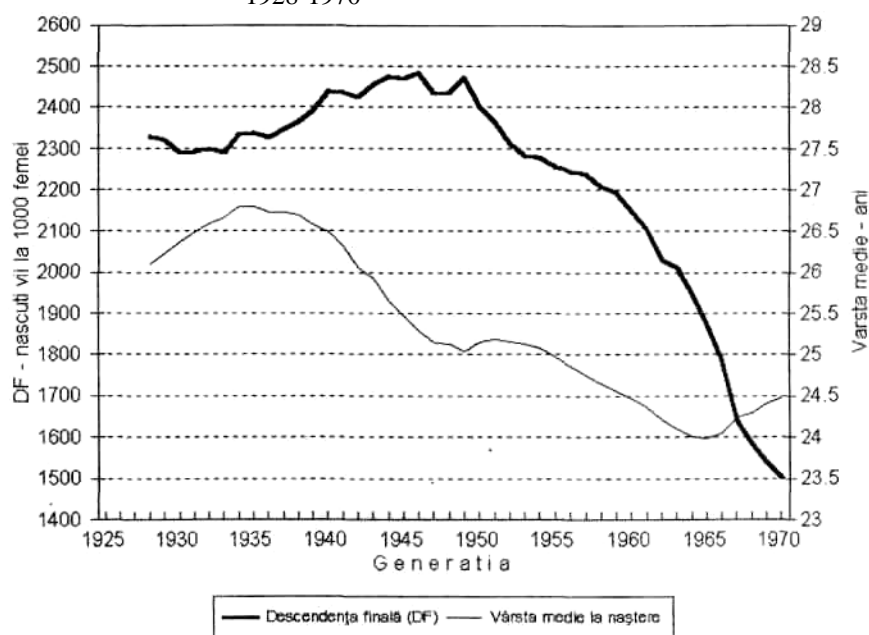

Fig.30 – Vârsta medie la naștere a femeilor care au avut copii în anii 1956-1995

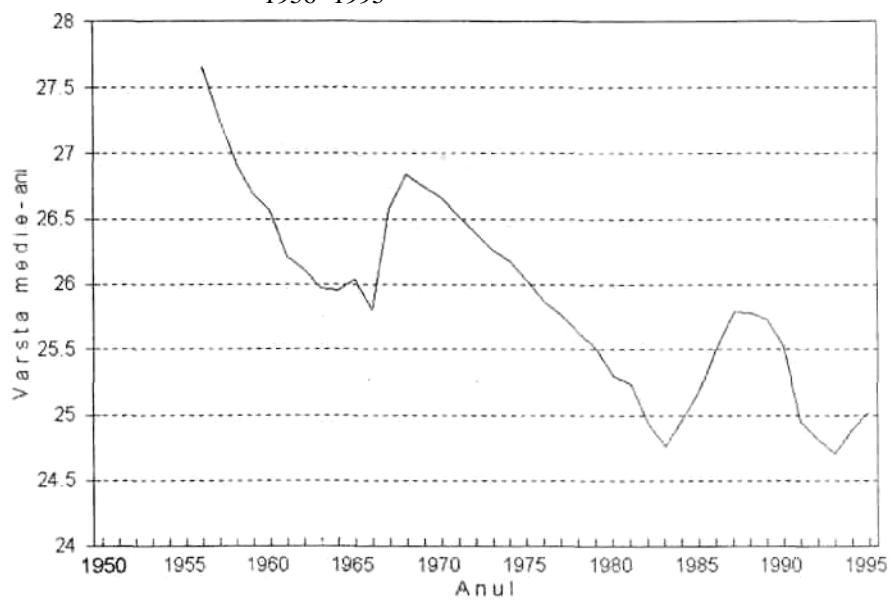

Fig.32 – Propoția descendenței atinse
la vârstele de 25, 30 și 35 ani
Generațiile feminine 1928-1970

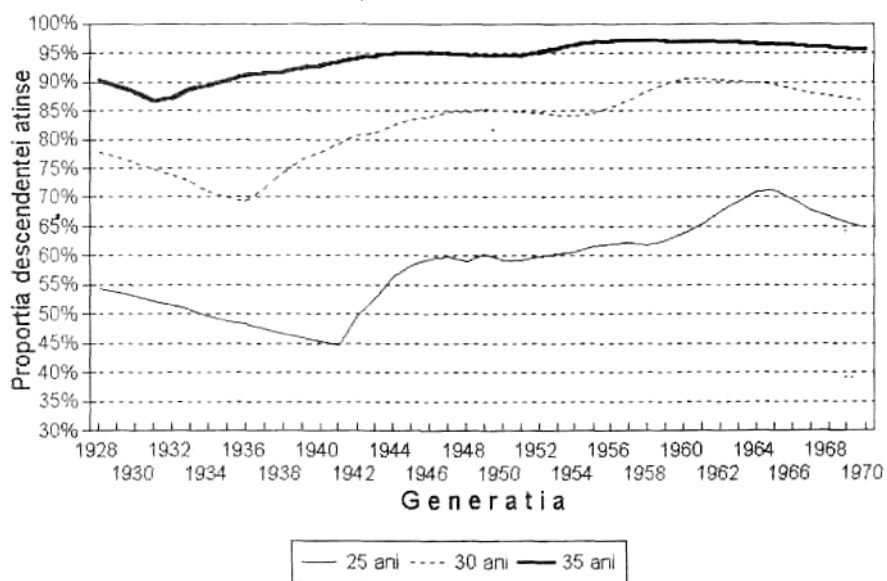
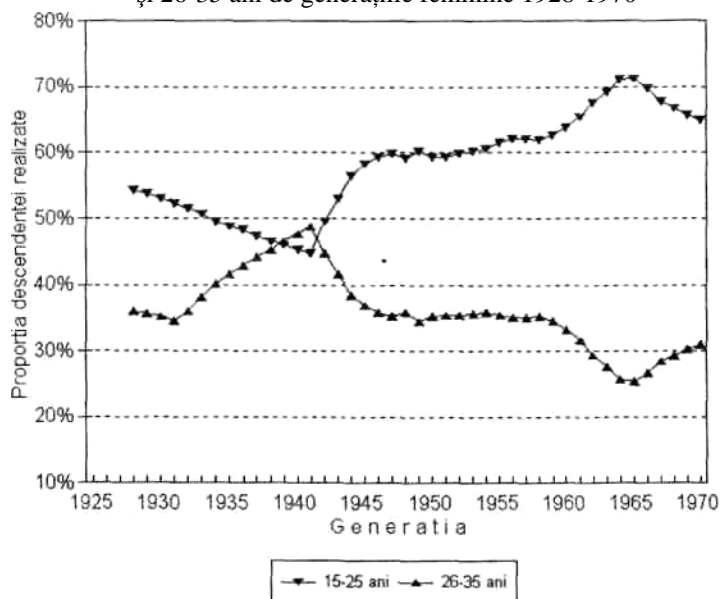

Fig. 34 – Propoția descendenței finale
realizate în grupele de vârstă 15-25
și 26-35 ani de generațiile feminine 1928-1970

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

Fig.33 – Raportul dintre ratele de fertilitate pe vârste la unele generații

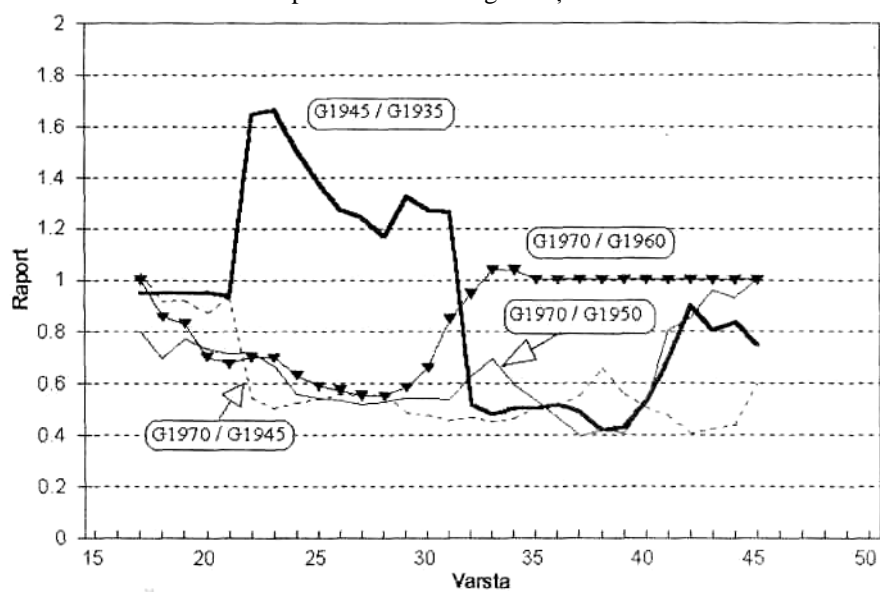
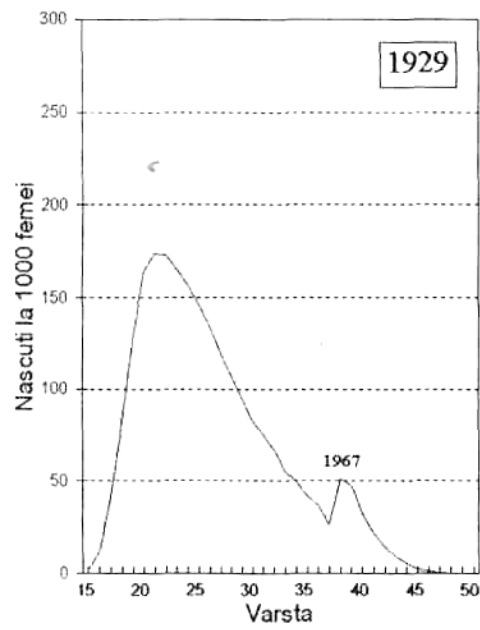
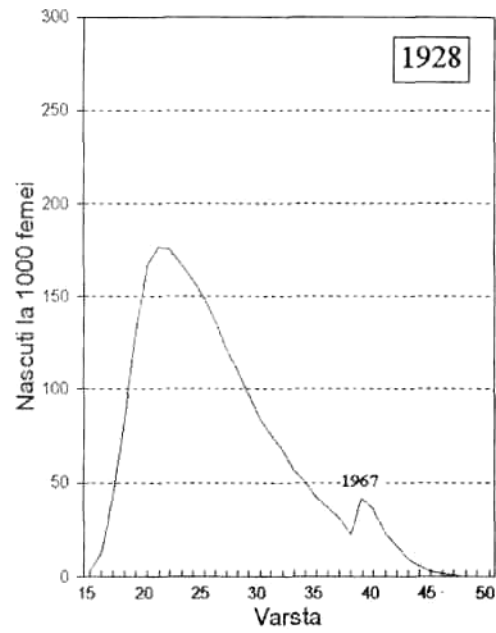
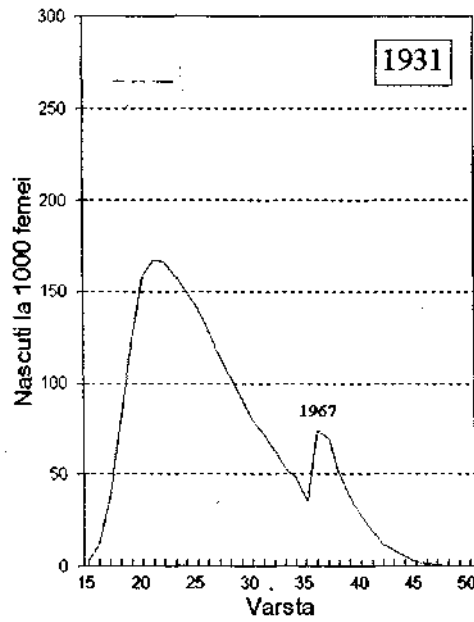
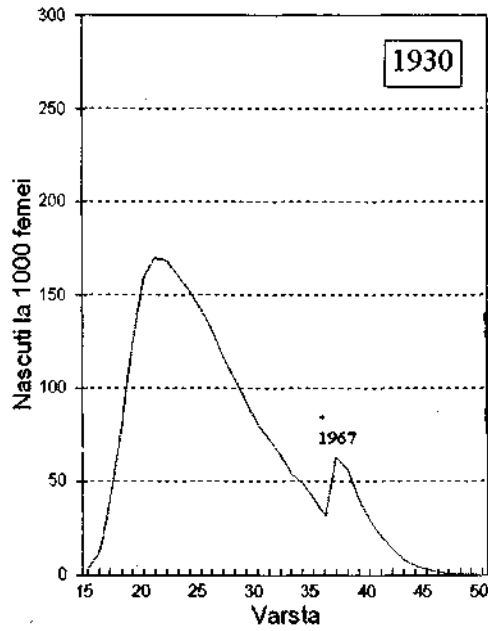
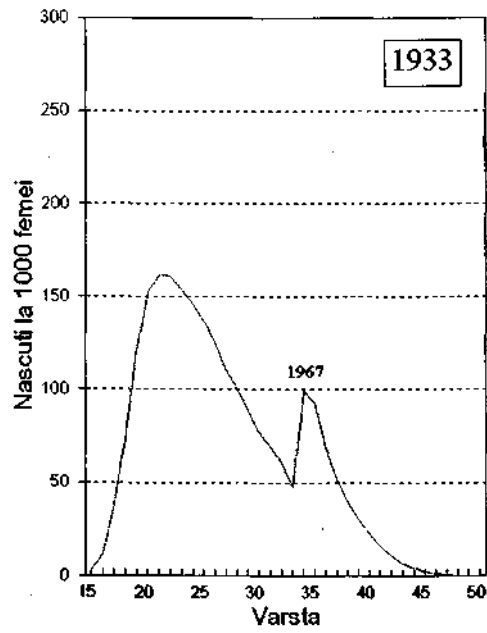
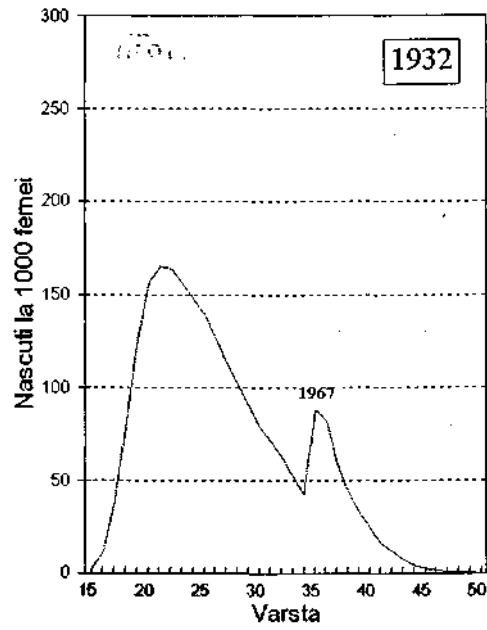

Figura 31 – Fertilitatea pe vârste a generațiilor feminine 1928-1970

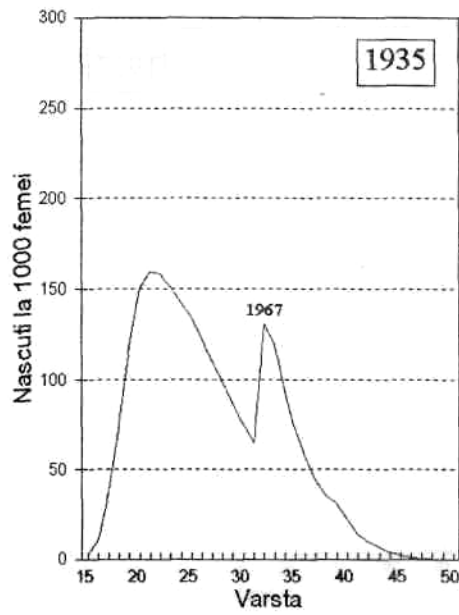
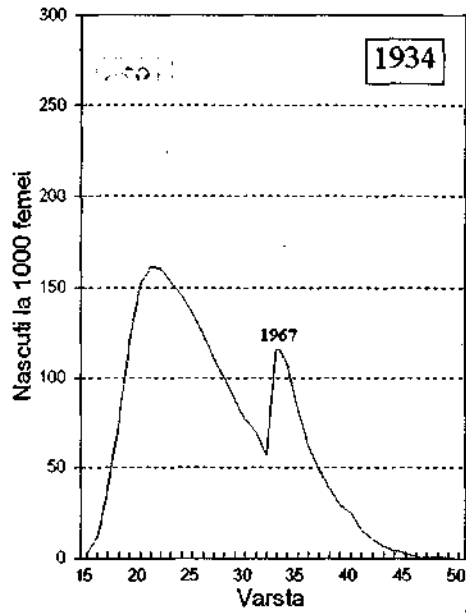
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

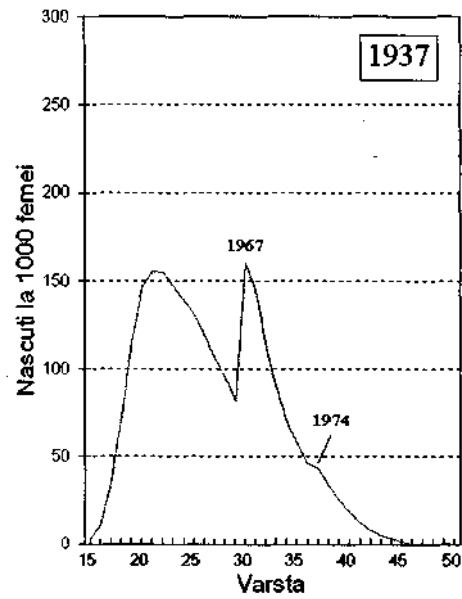
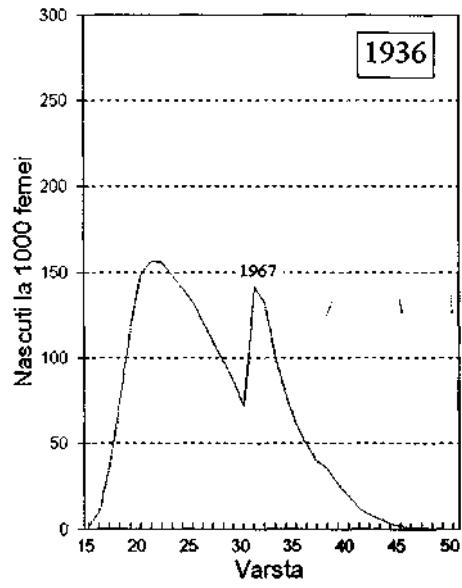

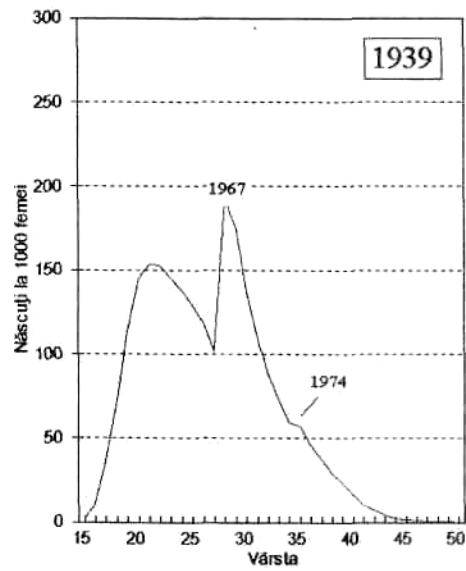
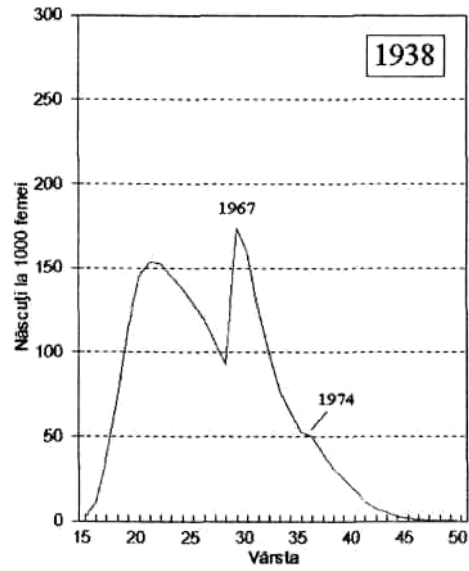

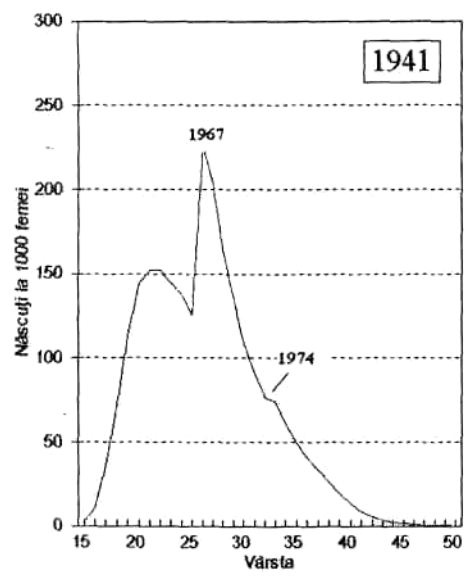
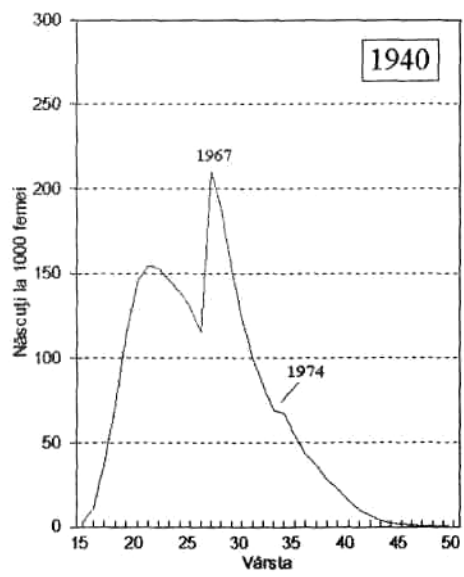
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

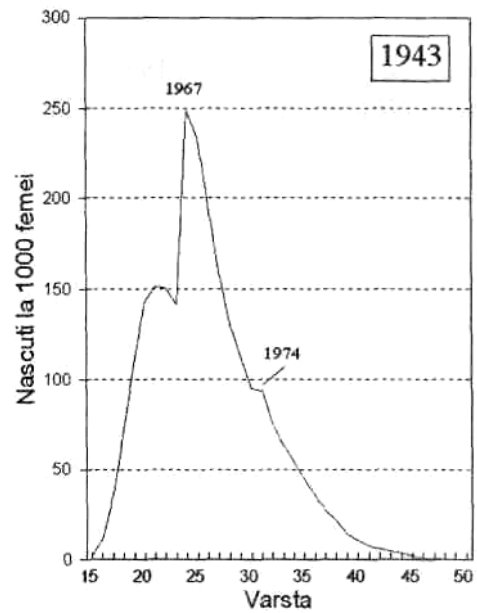
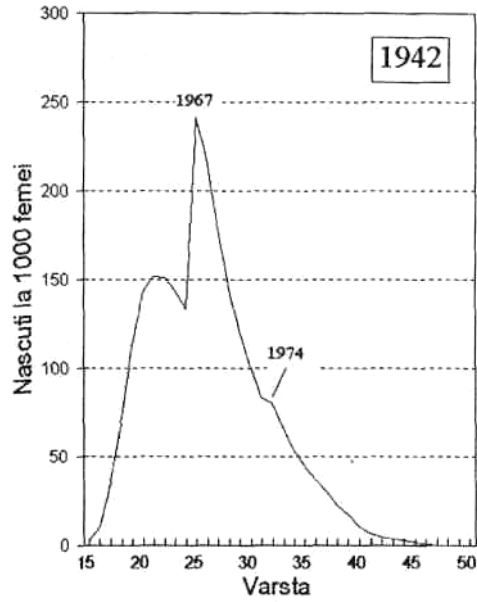

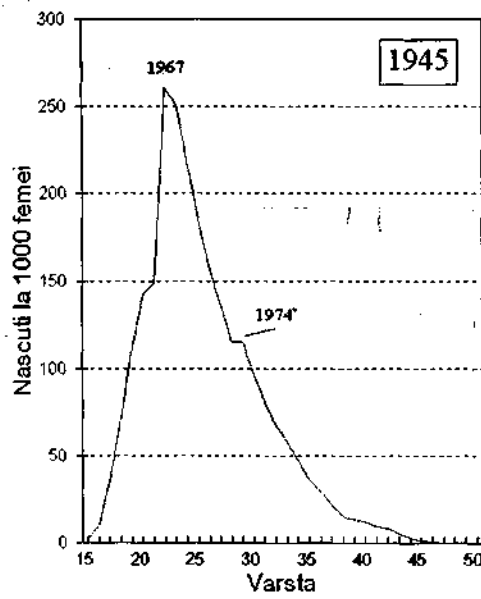
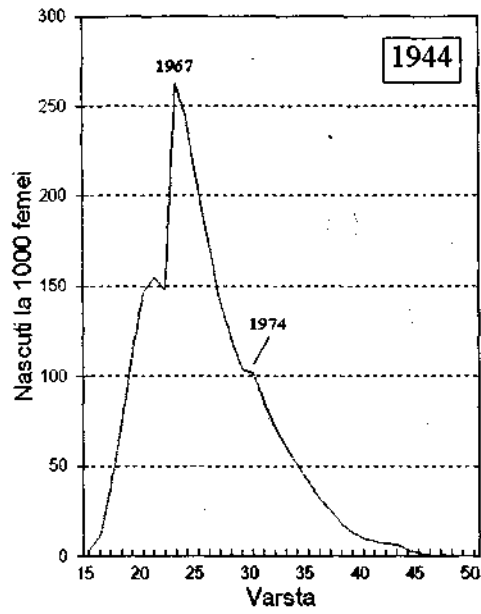
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

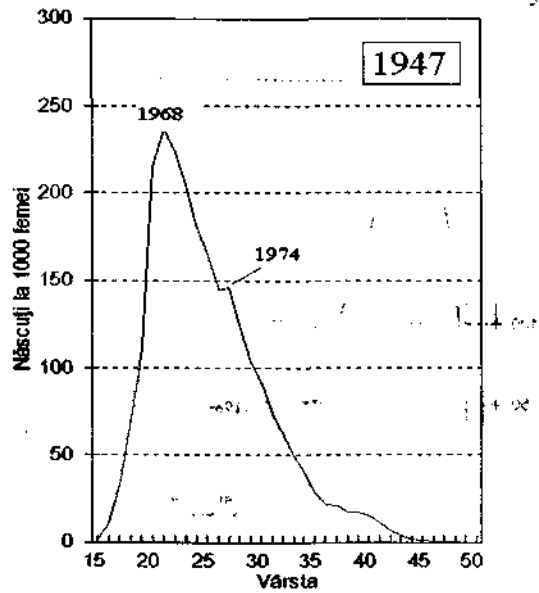
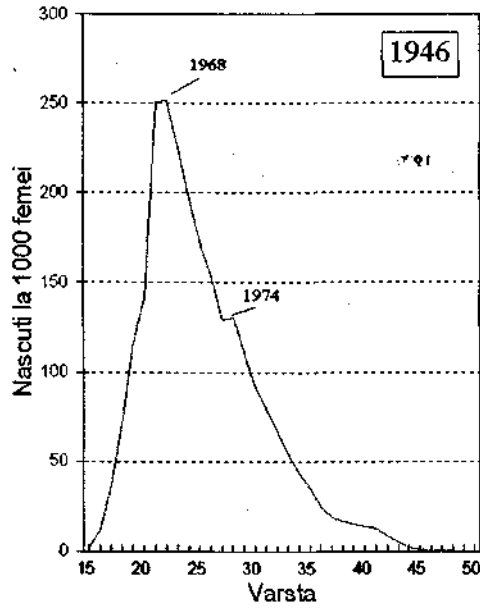

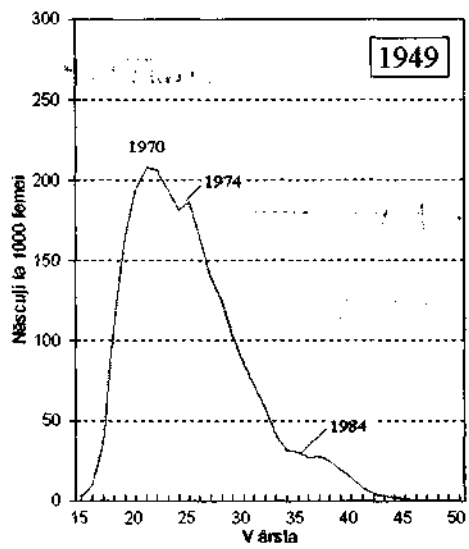
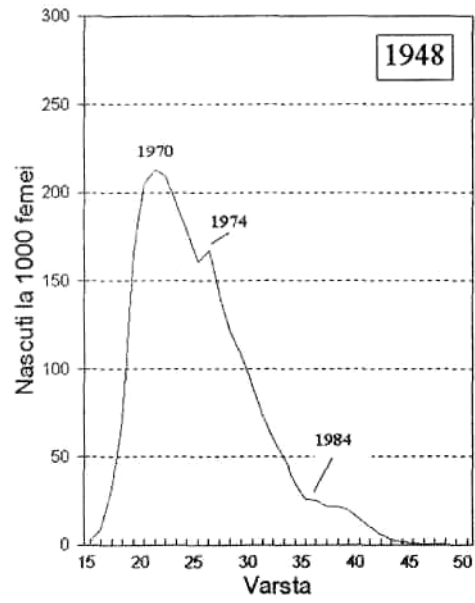
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

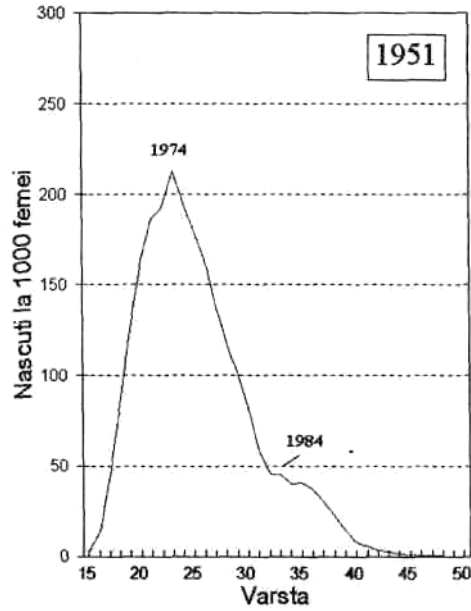
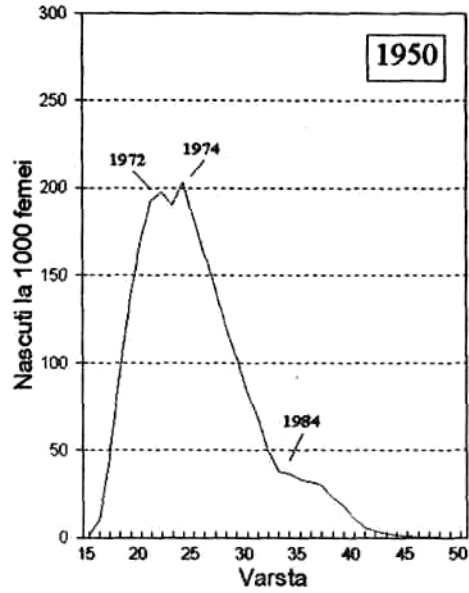
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

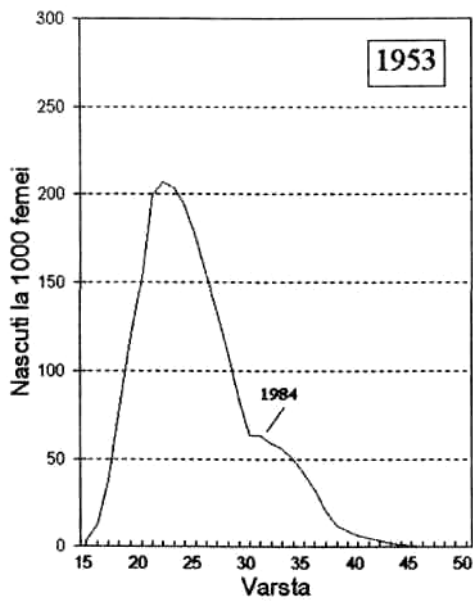
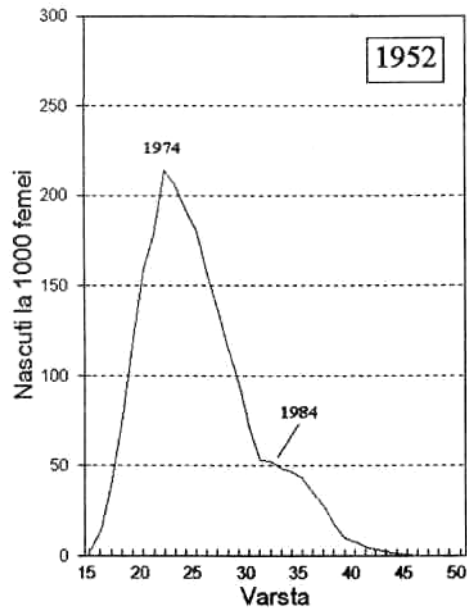

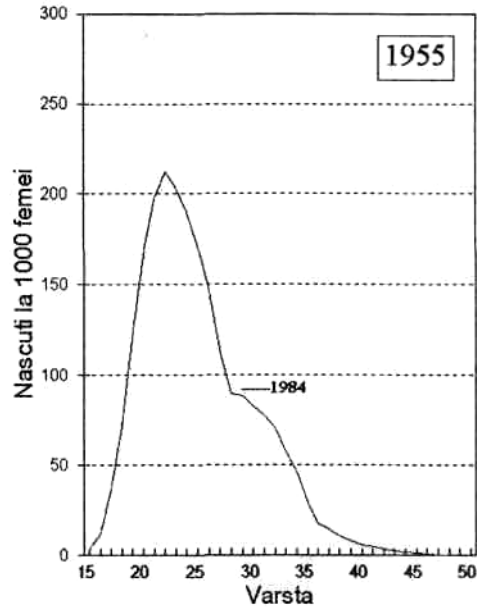
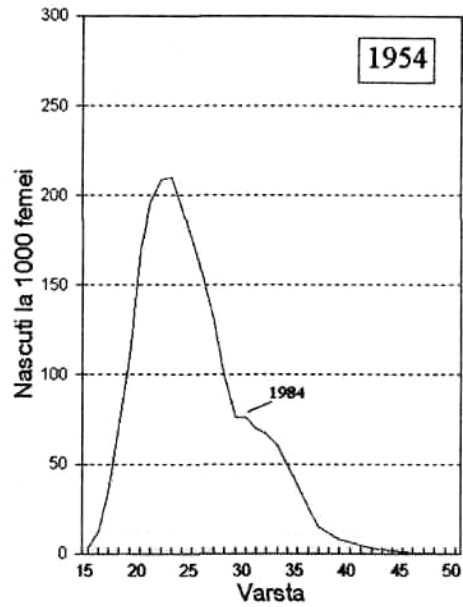

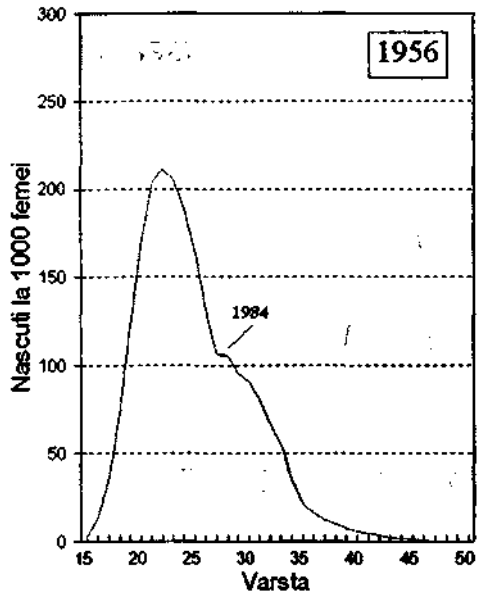
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

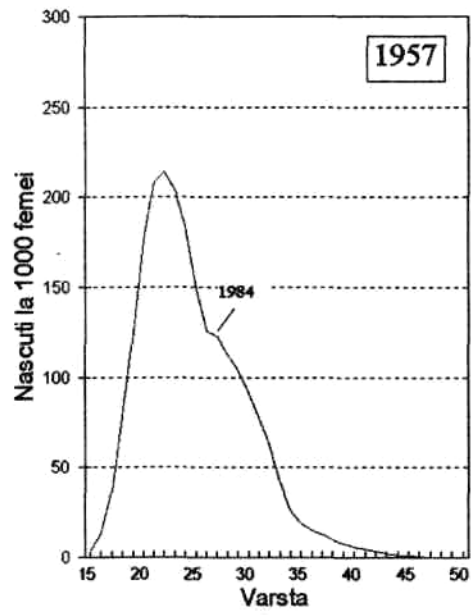

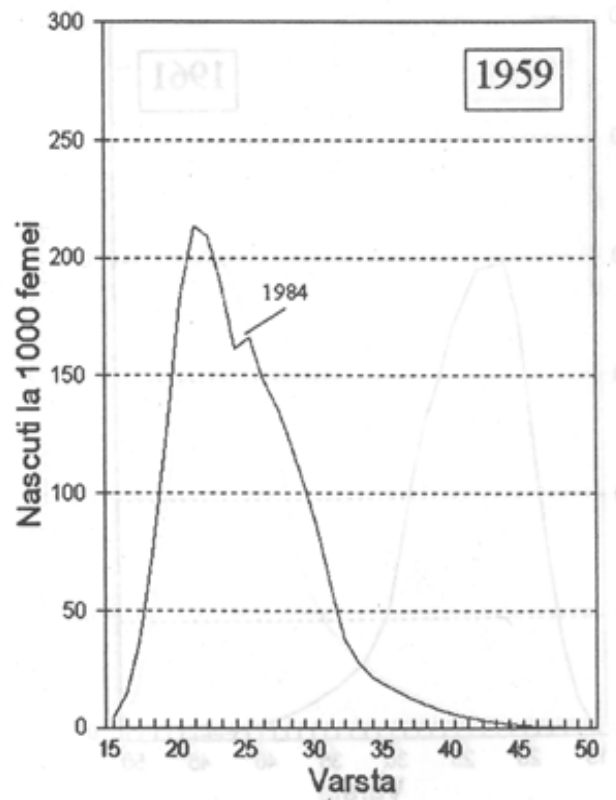
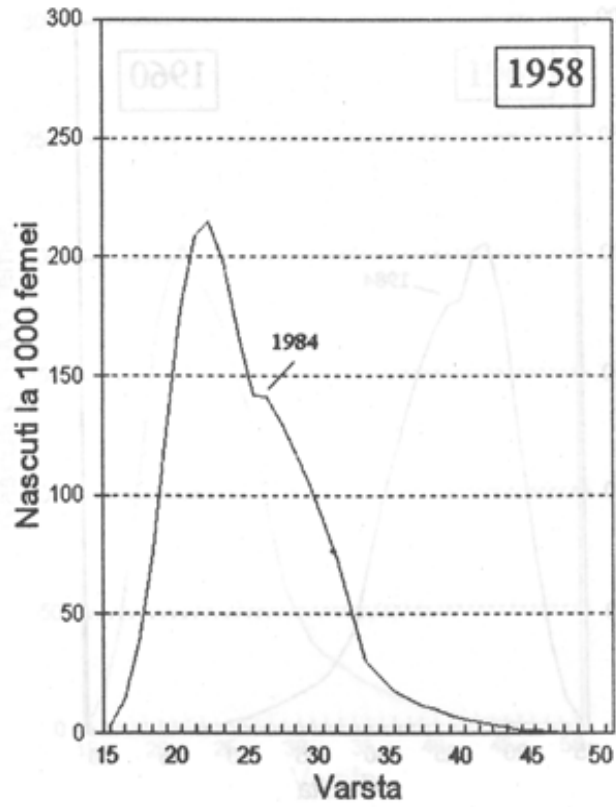
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

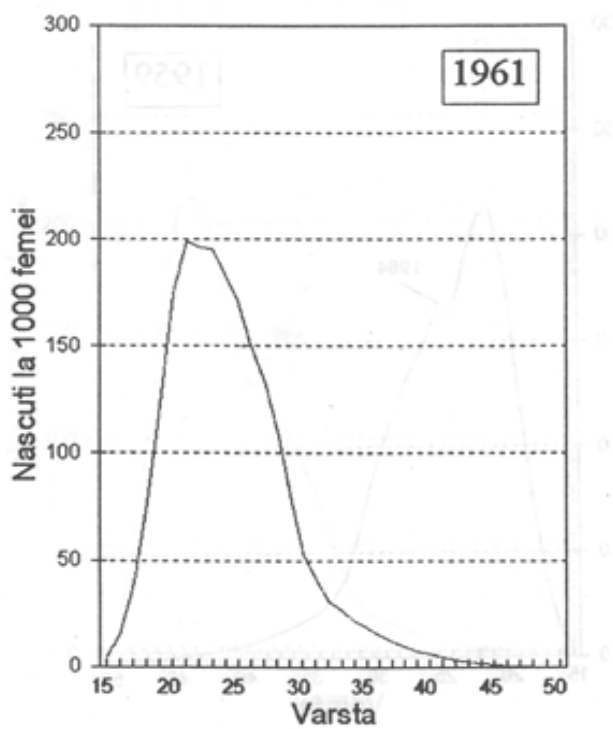
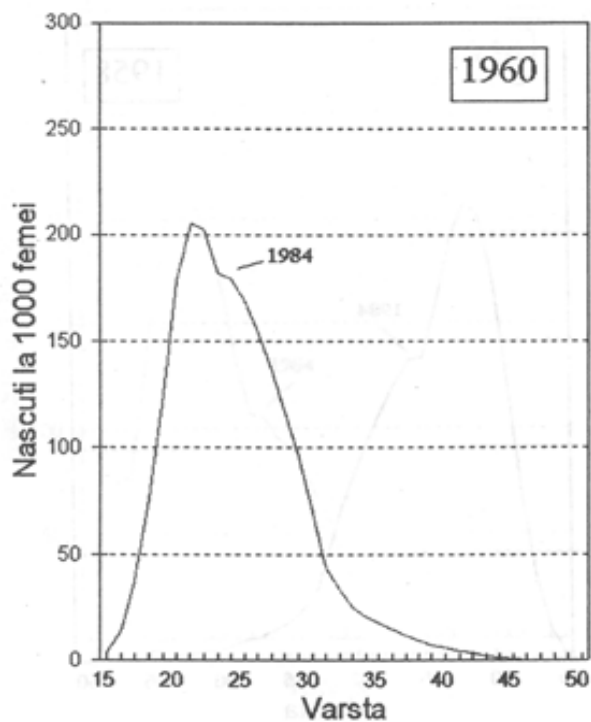

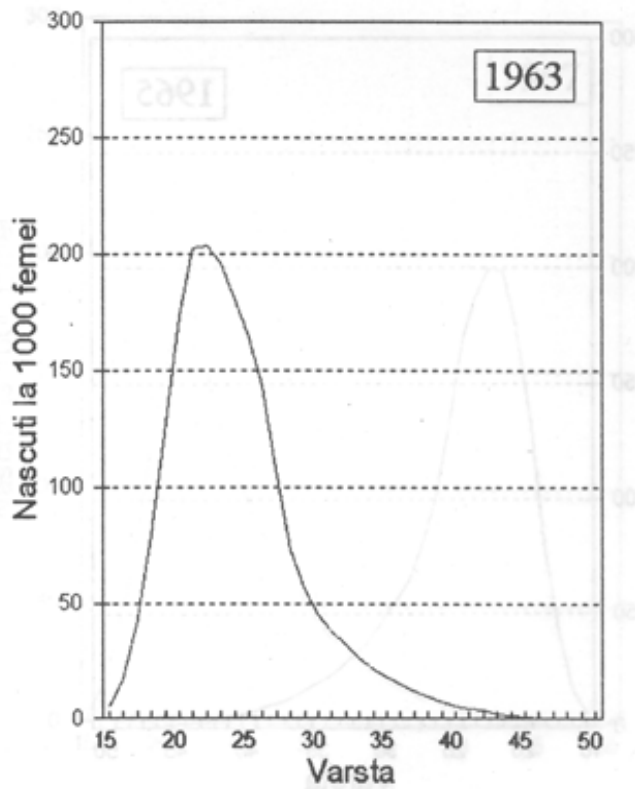
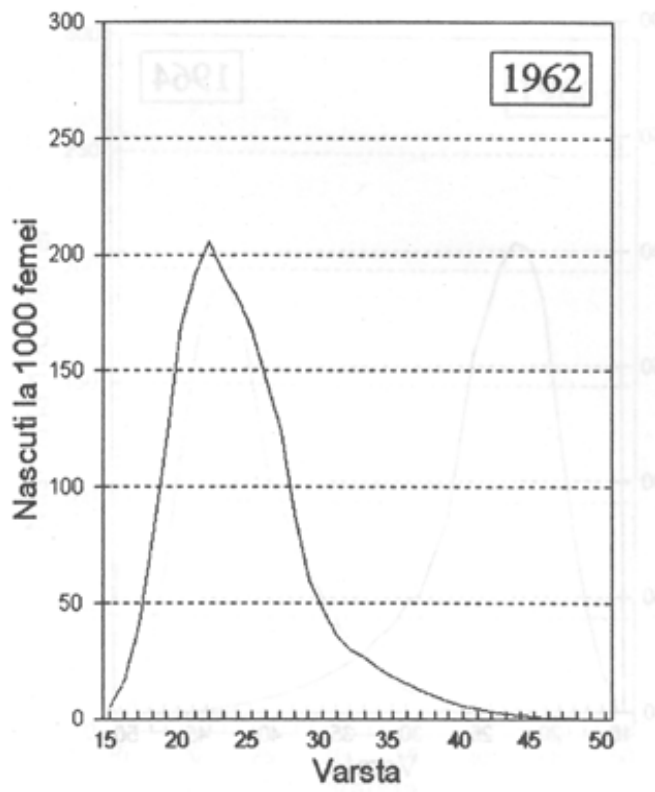
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

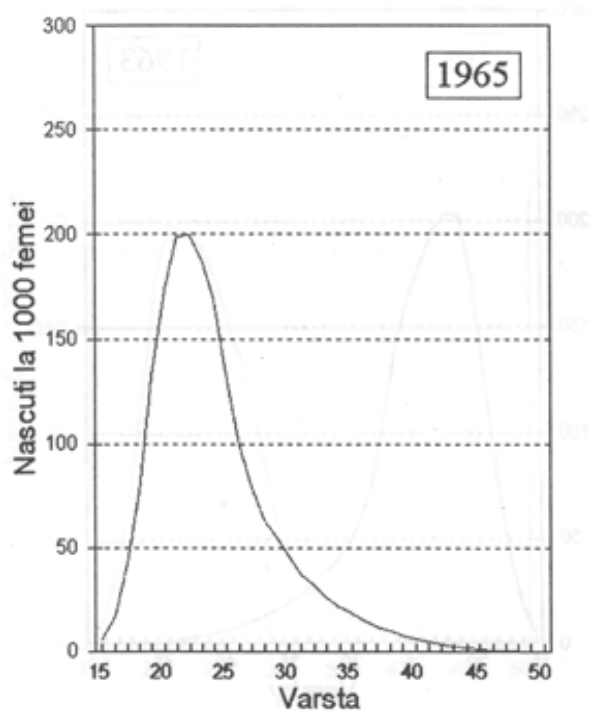
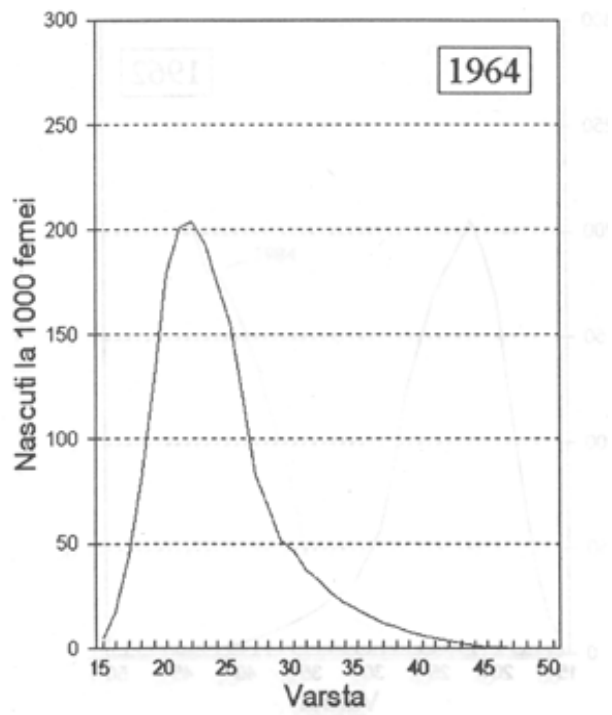

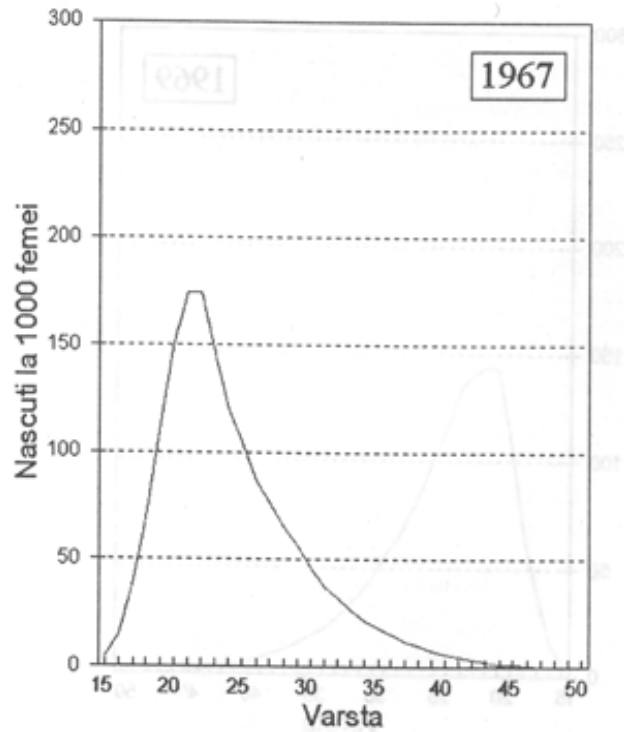
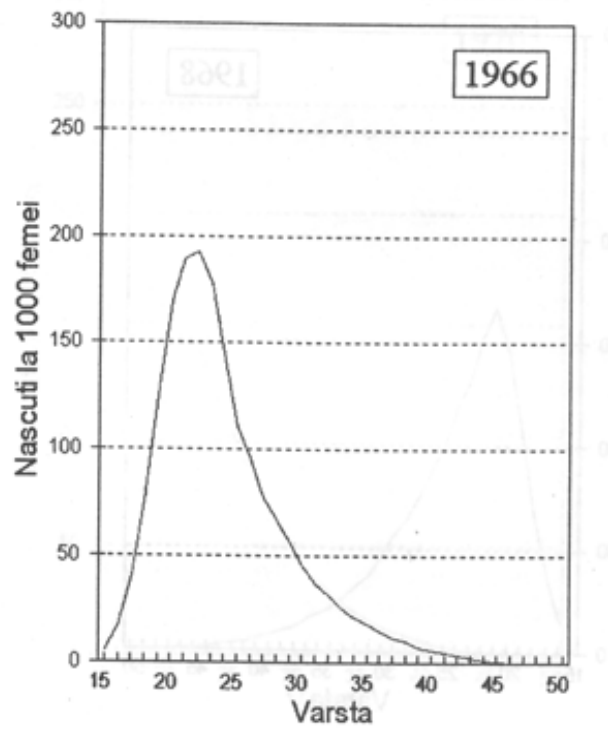
EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

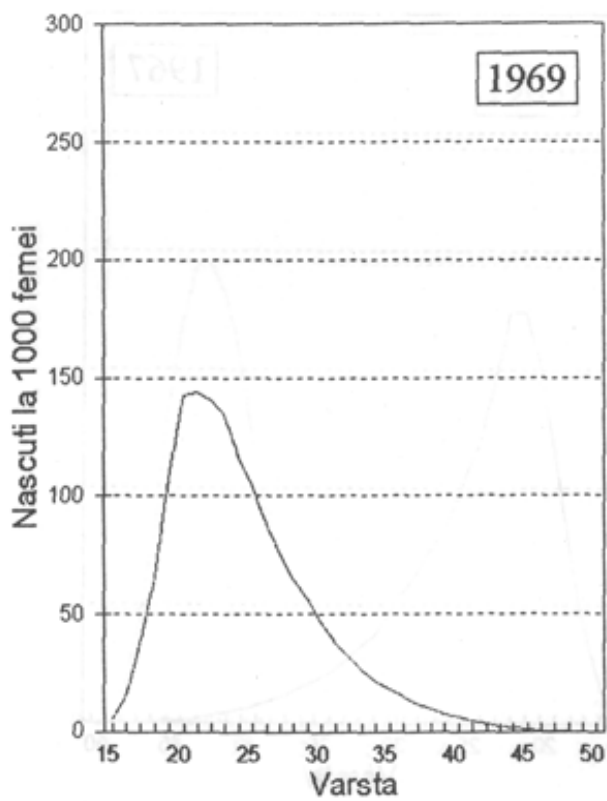
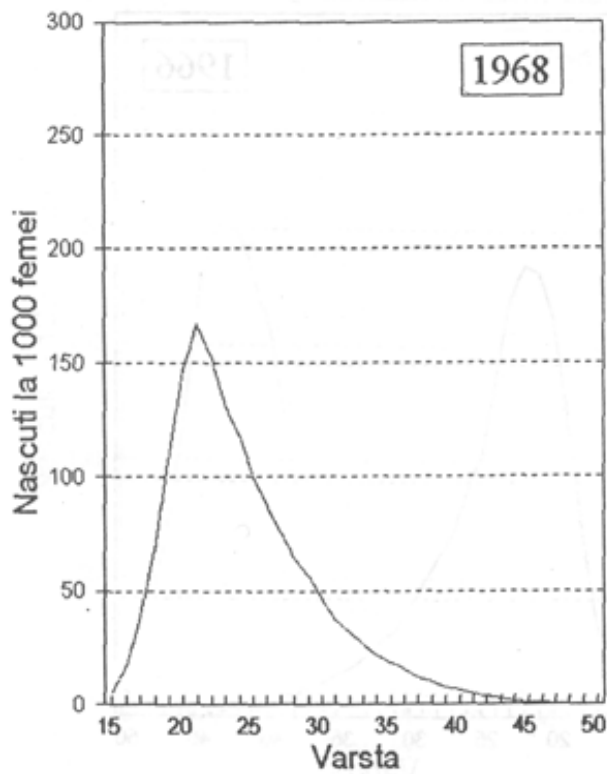

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

EVOLUȚIA FERTILITĂȚII ÎN ROMÂNIA

